

**ÂŞÛRÂ GÜNÜNÜN İSLÂM'DAKİ ÖNEMİ VE
BUGÜNLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Rana Sena MUTAF

Yüksek Lisans Tezi
Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı
Doç. Dr. Tevhit BAKAN
2019
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAMİ BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**ÂŞÛRÂ GÜNÜNÜN İSLÂM'DAKİ ÖNEMİ VE BUGÜNLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(The Importance of Day of Ashura and the Evalvation of Rumars About Ashura)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rana Sena MUTAF

Danışman: Doç Dr. Tevhit BAKAN

Bayburt
Ağustos, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Tevhit BAKAN danışmanlığında, 152108009 numaralı Rana Sena MUTAF tarafından hazırlanan “Âşûrâ Gününün İslâm'daki Önemi ve Bugünle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi” konulu bu çalışma 27.08.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Tevhit BAKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

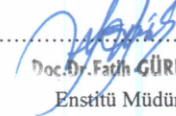
İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Abdulvehhap GÖZÜN

İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

28.08.2019

Doç. Dr. Fatih GÜRBÜZ
Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Âşûrâ Gününün İslam’daki Önemi ve Bugünle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

27 / 08 / 2019

Rana Sena MUTAF

TEŞEKKÜR

Tez dönemi sürecinde konu seçiminde rehberlik eden danışmanım Doç. Dr. Nevzat AYDIN Beye, teze yeni bir bakış açısı katmama vesile olan yeni danışman hocam Tevhit BAKAN Bey'e, teknik açıdan her zora girdiğimde desteğini eksik etmeyen Arş. Gör. Merve ŞİŞMAN'a, çok uzaklarda ve yoğun bir çalışmada olmasına rağmen sorularımı yanıtsız bırakmayarak yardımını esirgemeyen arkadaşım Rahime KARAYİĞİT'e, tezin ilk okumalarını yaparak katkı sağlayan Arş. Gör. Hamdi TÜRKOĞLU'na ve tez yazım aşamasında beraber çalıştığım arkadaşım Arş. Gör. Fatma TOSUN KÖSE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu süreç içinde bana kolaylık gösteren eşim Yaşar MUTAF'a ve sevgili oğlum Muhammed Fatih MUTAF'a da müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÂŞÛRÂ GÜNÜNÜN İSLÂMDAKİ ÖNEMİ VE BUGÜNLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Rana Sena MUTAF

Ağustos 2019, 143 sayfa

Her dinin kendine özgü kutsal saydığı özel günler ve geceler vardır. İslam dininin de böyle kutsal saydığı, önem verdiği özel günleri ve geceleri vardır. Bu günlerden biri de Muharrem'in onuncu günü olan Âşûrâ günüdür. İslâm tarihine baktığımızda bugüne hamledilmiş bazı tarihi vakalar olduğu görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bugüne dair buyurduğu sözler de ayrı bir önem katmıştır. Bu çalışmada önemli bir gün olarak addedilen Âşûrâ günüyle ilgili rivâyetler incelenmiştir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Âşûrâ gününe verilen önem, bugünün tarihsel boyutu, İslam'da, Yahudilik'te ve Şia'da Âşûrâ anlayışı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde ise buna kaynak olan rivâyetlerin sened ve metin tahlili yapılarak, sıhhat durumu ve konu ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonunda konu ile ilgili hadisler arasında sahih, zayıf ve mevzû rivâyetlerin olduğu tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşûrâ Günü, Oruç, Muharrem, Rivayet

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE IMPORTANCE OF DAY OF ASHURA AND THE EVALVATION OF RUMARS ABOUT ASHURA

Rana Sena MUTAF

August 2019, 143 pages

Every religion has own special days and nights. The religion of İslâm has such as blessed and important days and nights also. One of them is the day of Ashura that is the tenth day of Muharrem ul haram. Whn we look at the history of İslam, there are some historical cases refered to today. In addition, the Prophet Muhammed's words about today has been a pasticular importance. In this study, rumars related to the day of Ashura that is considered as an important day are examined. In the first part of this study which has two parts, the importance given to the day of âshurâ, it's historical dimension, the understanding and implementation of Ashura in İslam, Judaism and Shi'a are discussed in detail. In the second and third part, the deed and text analysis of the rumars that are the source of this is done and evalvations related to the helth status and the isse are made. In the end of the resarch, it is found that there are outhentic, weak and fiction among the hadiths related to the subjects.

Keywords: Days of Ashura, Fasting, Muharrem ul haram, Rumar.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
MUHARREM AYI VE ÂŞÛRÂ GÜNÜNÜN İSLÂM KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	3
1. Muharrem ve Âşûrâ' nın Tanımı.....	3
2. Muharrem Ayı ve Âşûrâ Gününün Önemi.....	4
3. Muharrem Orucu ve Âşûrâ Gününün Tarihsel Boyutu.....	9
3.1. İslâm'da Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü.	9
3.2. Yahudilikte Âşûrâ Günü.	11
3.3. Şiâda Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü.	12
3.4. Alevilikte Muharrem Orucu ve Âşûrâ Geleneği.....	14
İKİNCİ BÖLÜM	17
ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ SAHİH VE HASEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	17
1. Hz. Peygamber'in Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Rivâyetler	17
1.1. Hadislerin Sened Tahlîli	19
1.2. Hadislerin Metin Tahlîli.	38
2. Ramazan Orucu Emredilince Âşûrâ Orucunun İsteğe Bırakıldığında Dair Rivâyetler.....	39
2.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli	41
2.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	58

3. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Rivâyetler	59
3.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli	60
3.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli	66
4. Âşûrâ Orucunun Faziletine Dair Rivâyetler.....	68
4.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli	70
4.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	79
5. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylarla İlgili Rivâyetler.....	80
5.1. Rivâyetin Sened Tahlîli.	81
5.2. Rivâyetin Metin Tahlîli.	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	85
1. ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ ZAYIF RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	85
1.1. Hz. Peygamberin Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Rivâyetler.....	85
1.1.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.	85
1.1.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	89
1.2. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Rivâyetler	90
1.2.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.	91
1.2.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	99
1.3. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylarla İlgili Rivâyetler.....	101
1.3.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.	101
1.3.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	106
2. ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ MEVZÛ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ....	108
2.1. Âşûrâ Günü Yapılması Güzel Görülen İşlere Dair Rivâyetler.....	108
2.1.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.	110
2.1.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.	127
GENEL DEĞERLENDİRME	129
SONUÇ	133
KAYNAKÇA.....	134
ÖZGEÇMİŞ	143

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Hz. Peygamber'in Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Sahih Rivâyetlerin İsnad Şeması.....	18
Şekil 2. Ramazan Orucu Emredilince Âşûrâ Orucunun İsteğe Bırakıldığına Dair Rivâyetlerin İsnad Şeması.....	40
Şekil 3. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Rivâyetlerin İsnad Şeması.....	59
Şekil 4. Âşûrâ Orucunun Faziletine Dair Rivâyetlerin İsnad Şeması.....	69
Şekil 5. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylarla İlgili Sahih Rivâyetin İsnad Şeması..	80
Şekil 6. Hz. Peygamberin Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması.....	85
Şekil 7. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması	91
Şekil 8. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylar İle İlgili Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması	101
Şekil 9. Âşûrâ Günü Yapılması Güzel Görülen İşlerle İlgili Mevzû Rivâyetlerin İsnad Şeması	109

KISALTMALAR

b.	bin
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
b.y.	Basım yeri yok
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm
r.a.	Radiyallahu anh
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
t.y.	Basım tarihi yok
vd.	Ve diğerleri
Thk.	Tahkik eden
y.y.	Yayıncı bilinmiyor.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

İslam'dan önceki diğer dinlerde de oruç ibadetinin mevcut olduğunu bizzat Kur'an'ın kendisi bize haber vermektedir. (el-Bakara 2/183) Bilindiği üzere semavî dinlerin kendi içinde farklı şekillerde ve günlerde de olsa oruç ibadeti vardır. Bazı oruçlar farz hükmünde, bazıları ise müstahap gibi hükümler içermektedir. Âşûrâ orucu da faziletiyle ön plana çıkmış bir oruç günüdür.

İslam literatürüne bakıldığında Âşûrâ gününe dair birçok olayın vuku bulduğu ve Hz. Nuh'a dayanan bir oruç geleneğinin olduğu görülmektedir. Öyle ki bugün hem İslam hem Yahudilik hem de Hristiyanlık dinlerinde özel anlam taşıyan bir gün olmuştur. Bu araştırmada Âşûrâ gününe verilen önemin, kutsiyetin nereden kaynaklandığı ve o gün gerçekleştiği söylenen olayların hadis kaynaklarında nasıl geçtiği ve rivâyetlerin sıhhat durumunun ne olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece halk arasında şöhret bulan fakat hadis ilteratüründe zayıf ya da mevzû olan rivâyetler var ise bunların ortaya çıkması sağlanacaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmada konunun sınırlandırılması için öncelikle Kütüb-i sitte de yer alan hadisler incelenecek ve her bir konu ile ilgili bir hadis ele alınıp diğerleri dipnotta gösterilecektir. Şayet oluşturulan konu başlığı ile ilgili hadis Kütüb-ü sitte'de yer almıyorsa diğer kaynaklara başvurulacaktır.

Çalışmada rivâyetlerin isnadlarını gösteren şemalara yer verilecek, ancak her bir rivâyetin tüm tariklerini bir tabloda göstermek zor olduğundan sadece ele alınan rivâyetlerin isnadları ele alınacaktır.

Âşûrâ günü ile ilgili rivâyetlerin incelendiği bu çalışmada konu ile ilgili olmasına rağmen çalışmanın boyutunu aştığı için Muharrem ayı ile ilgili rivâyetlere yer verilmeyerek, sadece birinci bölümde bu ayın önemine dair bilgiler zikredilmekle yetinilecektir.

Araştırmanın Metodu

Âşûrâ günü ile ilgili rivâyetler tespit edilirken bilgisayar programlarından konu ile ilgili lafızlar taranmıştır. Araştırma sonucu konu ile ilgili çok farklı içeriklerin olduğu görülmüş bu sebeple rivâyetler benzer içeriklerine göre bir başlık altında toplanılmaya çalışılmıştır. Bu konu başlıkları oluşturulurken karşılaşılan zorluk, rivâyetler içinde birçok konuya temas edilmiş olmasıdır. Bu sebeple birçok başlık altında zikredilmesi mümkün olan

bu rivâyetleri tekrar tekrar zikretmek yerine daha çok hangi konuya vurgu yapıyorsa o başlık altında incelenilmeye çalışılmış böylece çalışmanın sıkıcı olması engellenmiştir.

Ele alınan rivâyetler, öncelikle bir tablo halinde gösterilmiş ve her bir tarik hakkında kısaca bilgi verilerek toplu halde bir bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Rivâyetlerin isnadları incelendikten sonra da metin kısmına yer verilerek bir sonuç elde edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetlerin isnadları incelenirken râvilerin tarihsel bilgileri ve cerh-tadil durumları araştırılmış, buradan yola çıkılarak isnadın durumu hakkında bilgi verilmiştir. Metin tahlilinde ise hadislerin Kur'an'a, başka hadislere ve tarihe arzı yapılmış böylece metinlerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHARREM AYI VE ÂŞÛRÂ GÜNÜNÜN İSLÂM KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

1. Muharrem ve Âşûrânın Tanımı

Muharrem, hicrî yılın ilk ayıdır. Sözlükte “haram kılınan, yasaklanan; kutsal olan, saygı duyulan” anlamlarına gelen muharrem savaşmanın haram kabul edildiği dört aydan birinin adıdır. Bu ayın İslâm’dan önce Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) veya Arab-ı âribe döneminde mü’temir ve mûcib diye adlandırıldığı rivayet edilir. Bazı kaynaklarda muharrem’in câhiliye devrinde “nâtık” şeklinde anıldığı belirtilmekteyse de nâtık ramazan ayının ismiydi.¹

Muharrem kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de ay ismi olarak zikredilmemekle birlikte saldırıya uğrama durumu hariç savaşın haram olduğu aylardan söz edilerek bu aylara saygı gösterilmesi emredilmiştir. (Bakara 2/191, 194, 217) Hz. Peygamber bu konuda Mina’da Veda haccı esnasında hutbe verirken yılın on iki ay olduğunu ifade ettikten sonra haram ayların zilkade, zilhicce, muharrem ve receb olduğunu açıklamıştır.²

“Âşûrâ ” kelimesi ise, Arapça kaynaklarda tam olarak "Âşûrâ" şeklinde geçmektedir. Bu kelimenin, kökenine bakıldığında on sayısı ile ilgili olan "aşr" ve "ışr" veya develerin güdülmesiyle ilgili "ışr" kökünden türemiş Arapça bir kelime olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu dilde ‘faula’ vezninin bulunmadığını ileri sürerek, kelimenin İbranice’den geldiğini söyleyenler de olmuştur. Ancak dil bilginlerinin çoğunun bu görüşe katılmadığı ve kelimenin Arapça asıllı olduğunu benimsediği anlaşılmaktadır.³

Arif Nihat Asya ise Âşûrâ kelimesinin kökeni ile ilgili şöyle demektedir: “Arapça’nın (aşere:on) kökünden geldiği kabul edilen, Arap telaffuzuyla (âşûrâ), Türk söyleyişle (Âşûrâ) olan bu kelimenin Türkçe olması ihtimali de Arapça olması ihtimali kadar kuvvetlidir.

(Aş), (yenecek yemek) manasına; (aşocağı, aşevi, aşdamı, aşçı, aşhane, aşyermek yahut aşermek) kelimelerinde başa; kaynaşmazdan ve sonraları değişmezden önceki halleriyle

¹ M. Kamil Yaşaroğlu, "Muharrem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 31: 4-5.

² Buhârî, “Meğâzî”, 77; “Tevhîd”, 24.

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*, (Beirut: Dâru Sâdır, 1995), 569; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî Zebîdî, *Tacu'l-arus min cevahiri'l-kamus*, (Kuveyt: b.y., 1965), 1: 222; Yusuf Şevki Yavuz, “Âşûrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 24.

(sütlğ aş, güllü aş) olan (sütlaç) la (güllaç) ta sona gelmiştir. (Âşûrâ) nin ise, ilk örneklerden daha çok kaynaşmış olarak, başında bulunmaktadır.

(Ure) parçasına gelince; bu da (aş) kadar Türkçe' dir. Şöyle ki:

(*Söz Derleme Dergisi*) nin de şهادetine göre “üreme”, “çoğalma” dır, “bolluk” tur, “bereket” tir; “örene”, “ziyafet” tir, “cem'iyyet” tir, “dernek” tir; “örmece”, “ufak taneli buğday” dır; “ürgürmek”, “ekmek mayasını, unda katma ve sulandırma suretiyle çoğaltmak” tir; “üre”, “ihtilal” dir, “kargaşalık” tır, “karışıklık” tır; “ürecik”, “ceviz, badem veya fıstık sucuğu” dur; “urluk”, “tohum” dur; “ura”, “bulgur gibi küçük taneler haline getirilmiş, tavlı toprak” tır ve ayrıca “açılmakta olan hamurun tahtaya yapışmaması için serpilen un)”dur.”⁴

Asya bu bilgileri verdikten sonra “Demek ki “aş”; “ura” ve benzerlerinin başına, Türkçede az rastlanan bir (prefixe: örnek) olarak geçirilmiş, daha doğrusu, “ura” ile benzerlerinin sıfatı gibi kullanılmıştır”,⁵ diyerek bu kelimenin Türkçe bir kelime olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

2. Muharrem Ayı ve Âşûrâ Gününün Önemi

Yukarıda da zikredildiği gibi Muharrem, hicri takvimin ilk ayı olup 1 Muharrem, hicri yılbaşdır. Hicrî takvim ise hicreti esas alır. Hicret, miladî takvime göre, Mekke'li müşriklerin Hz. Muhammed ve ashabına burada yaşama hakkı tanımaması üzerine 622 yılında Medine'ye göç etmelerini başlangıç olarak kabul eden bir olaydır. Bu takvim sistemi ise ay'ın dünya çevresinde dolanımını esas alan bir takvim sistemidir.⁶

Muharrem ayının hicri takvimin başlangıcı olarak kabul edilmesi Hz. Ömer'in hilafeti döneminde, hicretin 17'nci yılında Hz. Ali'nin önerisiyle bir karara bağlanmasıyla gerçekleşmiştir. Hicretin olduğu yıl, hicrî takvimin birinci yılı ve o yılın Muharrem ayı da Hicrî Kamerî takvimin birinci ayı olarak kabul edilmiştir.⁷ Hicrî-Kamerî takvim Ay'ın Dünya'nın etrafında dönüşüne göre tamamlanır.⁸ Bundan dolayı bilindiği üzere İslamiyet'teki dini gün ve bayramlar Miladi takvime göre her yıl bir önceki yıldan 10–11 gün önce gelmektedir.

⁴ Detaylı bilgi için bk. Arif Nihat Asya, “Âşûrâ”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 6/4-5 (Nisan/Mayıs 1967): 101.

⁵ Asya, “Âşûrâ”, 101.

⁶ A. Necati Akgür, “Takvim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 488.

⁷ Seyyid Abdülhâlik en-Nakvî, *Tahkîku esâmi's-şühûri'l-'Arabîyye ve eyyâmi'l-üsbû'*, nşr. Şekâfetü'l-Hind, (New Delhi: y.y, 1962), 13: 14.

⁸ Akgür, “Takvim”, 29: 489.

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Muharrem ayını önemli kılan durum haram aylardan biri olmasıdır. Diğer haram aylar ise şunlardır; Zilkâde, Zilhicce ve Recep'tir. Bu ayları haram kılan ise bizzat yaratıcının kendisidir. Kur'an'da haram aylarla ilgili ayette şöyle buyrulmuştur: *“Sana haram ayı, yani onda savaşmayı sorarlar. De ki: “O ayda savaş büyük bir günahdır. Ama Allah yolundan alıkoymak, O'na ve Mescid-i Haram'a nankörlük etmek, ora halkını oradan sürüp çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahdır”* (el- Bakara, 2/217)

Haram aylar ile ilgili hükümler Hz. İbrâhim tarafından konulmuştur⁹. Dolayısıyla bu aylara duyulan saygının çok eskilere dayandığı anlaşılmaktadır. İslâmiyet, Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği Hanif dinî esaslarını da kapsayan bir din olması hasebiyle bu dinden gelen değerleri de önemsemiştir. Bu sebeple bu din için değerli görülen Muharrem ayını ve içinde gerçekleşen olayları da önemsemiştir. Ayrıca İslam'ın gelmesinden sonra da Muharrem ayı dini, sosyal ve tarihi öneme haiz olaylara sahne olmasıyla da bu önemini artırarak devam ettirmiştir.¹⁰

Muharrem ayını önemli kılan sebeplerden biri de Hz. Peygamber'in bu aya dair buyurduğu sözlerdir.

Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edilen hadis şöyledir: Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Ramazan orucundan sonra orucun en faziletlisi, Allah'ın ayı olan Muharrem ayı orucudur!”*¹¹

Bu ay ile ilgili diğer bir rivayet de; Bir zat Hz. Peygambere (s.a.v.) geldi ve sordu: *“Ramazan'dan sonra ne zaman oruç tutmamı tavsiye edersiniz?”* Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Muharrem ayında oruç tut. Çünkü o, Allah'ın ayıdır. Onda öyle bir gün vardır ki, Allah o günde bir kavmin tevbesini kabul etmiş ve o günde başka bir kavmi de affedebilir.”*¹²

Rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber bizatihi kendisi bu ayın önemine vurgu yapmıştır. Yine bu ayı faziletli kılan diğer bir husus ise çeşitli din ve mezheplerin önem verdiği Âşûrâ gününün bu ayda oluşudur. Muharrem ayının onuncu gününe Âşûrâ günü, Hz. Peygamber'in emriyle tutulan bu oruca da "Âşûrâ Orucu" denmektedir.¹³

⁹ Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 105

¹⁰ Hüseyin Dedekargınoğlu, “Muharrem ve Âşûrâ”, *Hünkar Alevilik Bektaşılık Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1 (Haziran 2014): 32-33.

¹¹ Müslim, “*Siyâm*”, 202-203; Ebû Dâvûd, “*Savm*”, 55.

¹² Tirmizî, “*Siyâm*”, 40.

¹³ Yusuf Şevki Yavuz, “Âşûrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 25.

Esasen Âşûrâ gününü Müslümanlar açısından değerli kılan, bugüne ait rivayet edilen hadislerdir. Özellikle Peygamber Efendimizin bu günde oruç tutmuş olması ve bunu ashabına emretmiş olması İslam alemi açısından bugünü önemli kılmıştır. Lakin bu tavsiye Ramazan orucu farz kılınana kadar sürmüş daha sonrasında ise Efendimiz bu günde oruç tutulması konusunda ashabını serbest bırakmıştır.¹⁴ Konuyla ilgili diğer bir rivayet ise Ebû Katade kanalıyla gelen şu rivayettir: “Arefe günü oruç tutmak geçmiş ve gelecek olmak üzere iki yıla kefarettir, Âşûrâ orucu ise geçmiş bir senenin (günahına) kefarettir.”¹⁵ Diğer bir rivayet ise İbn Abbas kanalıyla elimize ulaşan şu hadistir: “Nebi (s.a.v), Ramazandan sonra hiçbir günün diğerinden (daha) faziletli olduğunu araştırmazdı! Ancak Âşûrâ günü hariç!”¹⁶ Yine Âşûrâ gününün faziletini ifade eden diğer bir rivayet ise Peygamber Efendimizin o gün oruçlu olanların oruca devam etmesini, olmayanların ise o andan itibaren oruca niyet etmesini duyurduğu hadistir.¹⁷ Rivayete binaen yarım gün bile olsa oruç tutulması emredilen bir günün değerli, faziletli bir gün olduğu anlaşılmaktadır.

Bunların dışında tarihi kaynaklara bakıldığında Âşûrâ gününün, bu denli kutsal olarak görülme sebebinin İslam öncesi dönemde yaşanan bazı olaylardan da kaynaklandığı görülmektedir. Bu konuda sahih kaynaklarda bazı rivâyetler var isede zikredilen tüm olaylar ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bugün gerçekleştiği söylenen ve bugünün kudsietini artıran olaylar şu şekilde zikredilmektedir:

- Hz. Âdem’in tövbesi Âşûra günü kabul edilmiştir.¹⁸
- Hz. Mûsâ ve İsrailoğulları, Firavun'un zulmünden bugünde kurtulmuştur.¹⁹
- Hz. Nuh'un gemisinin kırk gün kırk gece su içinde kaldıktan sonra, tufandan kurtulup sular çekildiğinde Cudi Dağı'na bığünde oturmuştur. Yine bu inanışa göre Hz. Nuh gemide kalan erzakların hepsini karıştırıp bir çorba pişirilmesini söylemiş. O günün anısına çorbanın yapımına devam edilmiştir.²⁰
- İdris Peygamber'in göğe çıkması bugünde olmuştur.
- Hz. İbrahim'in ateşte yanmaktan bugün kurtulmuştur.

¹⁴ Buhârî, “*Eyyamul-cahiliyye*”, 56; Müslim, “*Siyâm*”, 113; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 62.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 290; Tirmizî, “*Siyâm*”, 3: 126.

¹⁶ Buhârî, “*Savm*”, 69.

¹⁷ Müslim, “*Siyâm*”, 136; Buhârî, “*Siyam*”, 4: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 359.

¹⁸ Abdurrezzak, *Musannef*, 4: 291; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi tarihi'l-mülk vel-ümem*, thk. Süheyl Zekkar, (Beyrut 1995), 1: 106.

¹⁹ Buhârî, “*Savm*” 4: 153.

²⁰ Abdurrezzak, *Musannef*, 4: 290; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî *Tarihu'l-Umem vel'mülk*, (Beyrut: b.y. 1986.), 1: 185; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitabu't-tabakâtu'l-kebir*, nşr. Ali Muhammed Ömer. (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 1: 23.

- İsmail Peygamber bugün doğmuştur.
- Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un hasretinden dolayı kapanan gözleri o gün görmeye başlamıştır.
- Hz. Eyyûp hastalığından bugün şifaya kavuşmuştur.
- Yunus Peygamber balığın karnından Âşura günü kurtulmuştur.
- Hz. İsa o gün dünyaya gelmiş ve bugün semâya yükselmiştir.

Âşûrâ gününde gerçekleştiği iddia edilen bu olayların gerçekliğine bakıldığında ise temel İslami kaynaklarda sadece ilk üç olayın bugün ile irtibatlı olduğunu görülmüş, kaynakları dipnotta verilmiştir. Diğer vuku bulan olaylar ise Kur'ân-ı Kerim'de var olmakla birlikte bugünde gerçekleştiğine dair bir delil bulunmamaktadır. Söz konusu olayların, Aşurâ günü gerçekleştiğine dair rivâyetler ise sadece mevzûat kitaplarında ²¹ yer almıştır. Bu konu ikinci kısımda detaylı bir şekilde inceleneceği için burada sadece kısa bilgi verilmiştir.

Kaynaklara bakıldığında âşure gününün önemini anlatan rivayetler dışında bugün yapılması güzel görülen bazı işler olduğu görülmüştür. Bu fiilerin bazıları hakkında rivayetler bulunmakla beraber bazıları hakkında kayıtlı bir bilgi bulunamamıştır. Eserlerde yer alanlar dipnotta gösterilmiştir. Kaynaklarda zikredilen bu işler şunlardır:

1- Âşûrâ günü oruç tutmak sünnettir. Bugün oruç tutmak müstehab olarak görülmüştür. Hz. Peygamber Ramazan emredilmeden önce Âşûrâ orucunun tutulmasını emretmiş, daha sonra isteğe bırakılmıştır.²²

2- Sıla-i rahim yapmalı. Akraba ziyareti yaparak çeşitli hediyeler ile gönülleri alınmalı.

3- Sadaka vermek sünnettir, ibadettir. Hadis-i şerifte, "Kim Âşûrâ günü bir açığı doyurursa tüm ümmeti Muhammed'in fakirlerine ikram etmiş ve onları doyurmuş gibi olur" buyuruldu.²³

4- Çok selam vermeli. Bugün çokça selam verilmeli.

5- Çoluk çocuğunu sevindirmeli. "Her kim Âşûrâ gününde ailesine ve ev halkına ikramda bulunursa, Cenab-ı Hak da senenin tamamında onun rızıkına bereket ve genişlik ihsan eder."²⁴

²¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûat*, 2: 123.

²² Buhârî, "*Fedâilus-sahabe*", 56.

²³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûat*, 2: 123.

6- Gusletmeli. Hadis-i şerifte, “Âşûrâ günü, kim gusül alırsa ölünceye kadar bir daha hasta olmaz.”²⁵

7- İlim öğrenmeli. Hadis-i şerifte, “Âşûrâ günü, ilim öğrenilen veya Allahü teâlâyı zikredilen bir yerde, biraz oturan, cennete girer” buyuruldu.

Bunların dışında o gün insanlara yemek yedirmek, elbisesi olmayanları giydirmek, yetimin başını okşamak, dargınları barıştırmak, cenazeye katılmak, hastaları ziyaret etmek, din kardeşi ile musafaha etmek,²⁶ gibi işler de tavsiye edilmiştir.

Bu gün ile alakalı aktarılan bu bilgiler ile ilgili İbn Teymiyye *Mecmû’u Fetâvâ* eserinde şöyle demiştir. “Âşûrâda oruç tutmanın fazileti konusunda sahih hadislerin bulunmasına karşılık o gün yıkanmak, gözlere sürme çekmek, süslenmek, kına yakmak, bayramlaşmak, hububat karışımı aş (Âşûrâ) pişirmek, sadaka vermek, mecidleri ziyaret etmek, kurban kesmek gibi fiiller hakkında sahih bir rivayete rastlanmamıştır. Hadis olduğu öne sürülen metinlerin birçoğunun gerçekte hadis olmayıp Câhiliye âdetlerine ve yahudi geleneklerine dayanması kuvvetle muhtemeldir. Zira bu âdetleri Resûlullah’ın ve ashabının yaptığına dair herhangi bir kayıt yoktur. Meselâ, “Âşûrâ günü sürme çeken helâk olmaz”, “Âşûrâ günü gusleden o yıl hasta olmaz” tarzındaki rivayetler son devir kitaplarında yer almış ve İbn Teymiyye’nin ifadesine göre bu gibi hususlar Ehl-i beyt’e buğzeden Nâsibîler tarafından uydurulmuştur.”²⁷

Konuyla ilgili söylenen bu hadislerin durumu ile ilgili geniş bilgiyi metin tenkidi kısmında verilecektir. Ancak ön bilgi olması açısından şu kadarını belirtmek gerekir ki, yukarıda yapılması güzel görülen işler olarak aktarılan rivayetlerin birinci madde hariç diğerlerinin hepsi mevzûat kitaplarında yer alan rivayetlerdir. Dinde güzel görülen ve tavsiye edilen bu hususların muharrem ayına tahsis edilmesinin dini bir dayanağı yoktur.

Bugünü önemli kılan diğer bir olay da Hz. Hüseyin’in şehit edilmesidir. Hz. Hüseyin’in 10 Muharrem 61’de (1 Ekim 680) Kerbelâ’da şehid edilmesinden sonra Âşûrâ günü İslâm tarihinde siyasî bir boyut kazanmış ve Hz. Hüseyin’in intikamını alma ahdinin tazeleniği bir matem günü olmuştur.²⁸ Bu konuyla alakalı ileriki bölümde detaylı bilgi verileceğinden burada sadece kısaca zikretmekle yetiniyoruz.

²⁴ Beyhakî, *Şuabü’l-İmân*, 3013-14; Taberanî, *Mucemu’l-evsat*, 9302;

²⁵ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 585.

²⁶ İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir el-Buhârî, *Şir’atü’l-İslâm*, (İstanbul: Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, 2015), 89.

²⁷ Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed İbn Teymiyye, *Mecmû’u Fetâvâ*, (Dımaşk: Dârü’l-kütübi’z-Zâhiriyye, 1340), 2: 295.

²⁸ M. Kamil Yaşaroğlu, “Muharrem Ayı” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2006), 31: 5.

Âşûrâ günü yapılması adet haline gelmiş olan diğer bir şey ise “Âşûrâ Tatlısı” olarak bilinen aslı Hz. Nuh’a dayandırılan, birçok hububatın karışımıyla elde edilen tatlının yapımıdır. Asya konu ile ilgili şu bilgiyi vermektedir: “Eskiden pişirilip tamamlanması birkaç gün süren Âşûrâ uğruna bir ev halkı seferber olur; böylece herkesin emeğinin karıştığı bir ortak eser meydana gelirdi ve evin en büyük tenceresi, konağın en büyük kazanıyla kaynatıldığından, konu komşuya da, fakir fukaraya da yeterdi. Az çok kutsal sayıldığından, sevmeyen dahi tadına bakar, duasını yapardı. Herhangi bir sebeple Muharrem'de yapamadıklarını, başka bir ayda da olsa, ilk imkanda -bir vecibeyi kaza edercesine- mutlaka yaparlardı.²⁹

Kaynaklarda Âşûrâ aşının Osmanlı döneminde de sarayda pişirildiği görülmektedir. Helvacıların nezâretindeki aşçılar ve kiler ağaları tarafından hazırlanan Âşûrâ, Muharrem'in onundan itibaren “Âşûrâ testisi” adı verilen özel kaplarla saray dairelerine ve halka birkaç gün süreyle dağıtılmış. Anadolu’da zengin aileler ve esnaf teşkilâtları tarafından pişirilen Âşûrâ sebilciler, duagûlar ve halkın iştirak ettiği merasimlerle dağıtılır, bazı bölgelerde Âşûrâ dağıtımından sonra kurban kesilmiştir.³⁰

Netice olarak Muharrem ayı hem hicri yılbaşı olması hasebiyle hem de içinde âşûrâ gününü barındırması hasebiyle İslam kültüründe önemli bir ay olarak görülmüştür. Özellikle Âşûrâ günü ibadetle geçirilen bir gün olarak günümüze kadar gelerek önemini korumuştur.

Bu günün İslam kültüründe ve diğer dinlerdeki öneminin tarihsel çıkışının nerelere dayandığını anlamak adına konunun tarihsel boyutuna bakmak uygun olacaktır.

3. Muharrem Orucu ve Âşûrâ Gününün Tarihsel Boyutu

3.1. İslâm’da Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü.

Oruç ibadetinin farklı şekillerde de olsa tüm semavî dinlerde mevcut olduğunu Kur’ân-ı Kerim bizlere haber vermektedir. “*Ey iman edenler! Sizden öncekilere yazıldığı gibi, oruç size de yazıldı (farz kılındı). Umulur ki sakınırsınız.*” (el-Bakara Suresi 2/183) Ayetten de anlaşıldığı üzere İslam’dan önceki milletlere de oruç farz kılınmış bir ibadettir.

Bir önceki bölümde değinildiği gibi Âşûrâ orucu Hz. Muhammed döneminde tutulan bir oruçtur. Kaynaklarda ise bu orucun çok daha eskilere dayandığı ifade edilmektedir. Bu orucun menşesine hakkında ise iki farklı görüş olduğu anlaşılmaktadır.

Birinci görüşe göre; Âşûrâ Hz. Nuh'tan itibaren bütün Sami dinlerde mevcut olan ve

²⁹ Asya, “Âşûrâ”, 102.

³⁰ Yavuz, “Âşûrâ”, 4: 27.

cahiliye devri Araplar'ı arasında da Hz. İbrahim'den beri önemli görülüp oruç tutulan bir gündür.

İkinci görüşe göre ise; Âşûrâ, Hz. Mûsâ ve kavminin, Firavun'un zulmünden kurtulduğu ve Yahudilerin oruç tutmakla mükellef olduğu bir gündür. Yani bugün Yahudi geleneğine dayanmaktadır.³¹

Bu görüşlerin dayanağına bakıldığında; Aşûrâ orucunun çok eskilere dayandığını söyleyen birinci görüşün Hz. Aişe ve Abdullah b. Ömer'den gelen rivayetlere dayandığı görülmektedir. Hz. Aişe'nin rivayeti şöyledir: "Âşûrâ, Kureyş'in cahiliye devrinde oruç tuttuğu bir gündü. Rasûlullah da buna riayet ediyordu. Medine'ye hicret edince bu orucu devam ettirmiş ve başkalarına da emretmiştir. Fakat Ramazan orucu farz kılınca kendisi Âşûrâ gününde oruç tutmayı bırakmış, bundan sonra Müslümanlardan dileyen bu günde oruç tutmuş, dileyen tutmamıştır."³² Abdullah b. Ömer'in rivayeti de şu şekildedir: "Aşûrâ cahiliye devri insanların oruç tuttuğu bir gündü. Fakat Ramazan orucu farz kılınca Rasûlullah'a âşûrâ konusu sorulmuş, o da Âşûrâ Allah'ın günlerinden bir gündür, dileyen bu günde oruç tutsun, dileyen tutmasın' buyurmuştur.³³ Bu iki rivayetten anlaşılan odur ki Cahiliye döneminde Âşûrâ orucu tutulur, Kureyş bugüne saygı duyar, ayrıca farklı bir rivayette belirtildiği üzere Kabe'nin örtüsünü bugünde değiştirilir³⁴ ve bugüne saygı duyularak oruç tutulurdu. Hatta Hz. Peygamber de bu orucu tutardı.³⁵

Âşûrâ orucunun Yahudilere özgü bir ibadet olduğunu, Hz. Peygamberi'n bunu Medine'ye hicretinden sonra öğrendiğini söyleyen görüş ise şu rivayeti delil olarak göstermektedirler. Hz. Muhammed (a.s.) Medine'ye hicret edince Yahudilerin Âşûrâ gününde oruç tuttıklarını gördü. Bu durumu onlara sorunca onlar şöyle dediler: "Bu gün kutsal bir gündür. Bu günde Allah Hz. Mûsâ ve İsrailoğullarını düşmanlarından kurtardı. Mûsâ bugünde oruç tuttu." Bunun üzerine Allah Resulu: " Biz Mûsâ' ya sizden daha layıkız".³⁶ diyerek bugünde hem kendisi oruç tuttu, hem de başkalarına tutmalarını emretti.

Bu rivayetten yola çıkılarak Âşûrâ orucunun Yahudi geleneğine dayandığı ve Hz. Peygamber'in de bu orucu Medine'ye geldikten sonra öğrendiği ve tutmaya başladığı sonucu çıkarılmaktadır.

³¹ Metin Bozkuş, "Âşûrâ Günü, Muharrem Matemi/Orucu Ve Sivas'ta Âşûrâ Uygulamaları" C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/1, 2008: 36. Yavuz, "Âşûrâ", 4: 27.

³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 175; Buhârî, "Savm", 69.

³³ Buhârî, "Fedâilüs-sahabe" 56.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43: 185.

³⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, thk. Şuayb el-Arnaût – Abdülkâdir el-Arnaût, (Kuveyt, 1994), 2: 70; Bedri Noyan, *Bektaşilik-Alevilik Nedir*, (İstanbul, 1995) :150.

³⁶ Buhârî, "Savm", 69.

Netice olarak Âşûrâ orucunun tarihi ile ilgili öne sürülen bu iki görüşün hangisinin ne derece doğru olduğunu ikinci bölümde yapılacak olan tahrir ve tenkid çalışmasından sonra söylemenin daha sağlıklı olacağı düşüncesiyle burada sadece bilgiler verilmiş olup, konu ikinci bölümde ele alınacaktır.

3.2. Yahudilikte Âşûrâ Günü.

Yahudi kaynaklarına bakıldığında Âşûrâ gününün İslam tarihi kaynaklarında aktarıldığı görünümü ile Yahudi İnancındaki görünümünün farklılık arz ettiği görülmektedir. Yahudilikte bu gün, "Yom Kipur Katan" olarak ifade edilmiştir. "Kipur" sözcüğü İbranice 'de, Tanrıyla hesaplaşıp temize çıkma, kefarete ödeme anlamındaki "Lehaper" fiilinden türemiştir. Aynı fiilden türeyen diğer bir sözcük de "Kapara" sözcüğüdür. Yom Kipur (Kipur günü), Yahudi takviminin en önemli, en yüce ve en kutsal günüdür. Nedamet, pişmanlık, dua, yakarış, kişinin vicdanıyla ve Tanrıyla hesaplaşarak yargılanma ve sonra da kendini yenileyerek temize çıkma, Taşova'ya ulaşma günüdür.³⁷ Bugün yapılan ritüeller ve kurban kesme geleneği Hz. Mûsâ dönemine dayanmaktadır. Konu ile ilgili Tevrat'ta şu bilgi mevcuttur: "Bütün suçlarından dolayı İsrâiloğulları için yılda bir kere kefarete etmek üzere sizin için bu ebedî bir kanun olacaktır. Ve Rabbin Mûsâ'ya emrettiği gibi yaptı"³⁸

Yom Kipur uygulamaları Tışrî (Eylül/Ekim) ayının 10. günü başlamaktadır. Yahudiler bugünün orucunu akşam güneşin batışından önce başlayıp bir sonraki gün yıldızlar görününceye kadar devam ederler. Çünkü onların gün telakkileri bu şekildedir.³⁹ Ayrıca bugün de günahlardan arınmak adına kurban kesilir ve mabedin önünde yakılır. Sinagoglarda her güne ayrı olarak dualar yapılır ve günün sonunda günahattan kurtulmanın ve Tanrı ile barışmanın işreti olarak şofar (koç boynuzu) öttürülür.

Kısaca değinilen bugüne dair yapılan işlere bakıldığında oruç tuttuklarına dair bilginin örtüştüğü görülmüş, ama sebebi olarak İslam kaynaklarında zikredilen İsrailoğullarının kurtulduğu gün olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Onlara göre Kipur, bir bayram günü değil dua, tefekkür ve vicdan muhasebesinden, 25 saate yakın süren bir yeme içme yasağından ibaret bir gündür.⁴⁰

Yahudi anlayışındaki Âşûrâ günü ile ilgili verilen bilgilerden anlaşılan odur ki rivayetlerde bahsedilen Âşûrâ günü anlayışı ile bazı çelişkiler mevcuttur. Bu bölümde tarihsel

³⁷ Suzan Alalu ve Diğerleri, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Ve Yayın A.Ş.,1996), 44.

³⁸ Levililer, 16/34.

³⁹ Ahmet Güç, "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 43: 211.

⁴⁰ Levililer 23, Suzan Alalu ve Diğerleri, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 44.

bilgilere değinilerek çelişkilere dair araştırmalar rivayetler incelendikten sonra verilecektir.

3.3. Şiâda Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü.

Bilindiği gibi Şiâ, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında hilafetin Hz. Ali'ye ve soyundan gelenlere ait olduğunu savunan çelitli grupların ortak adıdır.⁴¹ Her ne kadar Şii inancında bazı konularda farklılıklar olsa da dinin temel konularında diğer Müslümanlar ile mutabakat halindedirler. Özellikle dini öneme sahip gün ve gecelerde ortak uygulamalarda bulunmuşlar, sevinç ve hüznü anları birlikte yaşamışlardır. Tüm bunlarla birlikte tarihi süreç içinde bazı konularda düşünce ve amel farklılıkları olmuş bu da diğer Müslümanlar ile Şiilerin birbirinden ayrılmalarına sebep olmuştur. Öyleki bu ayrışmalar sadece Şii-Müslüman arasında kalmayıp Şiâ kendi içinde de farklı gruplara ayrılmıştır. Şiâ içinde büyük çoğunluğu ise İmamiyye mezhebi oluşturduğu görölmektedir. Bu mezhep süreç içinde yaşadıkları bazı tarih ve günleri önemli saymış ve bu günlere ayrı bir değer atfetmişlerdir. İmamiyye'nin önem atfettiği günlerin başında ise on Muharrem Âşûrâ Matemi ve Gadir Bayramı gelmektedir.⁴²

Âşûrâ günü belirttiğimiz gibi İslam tarihinde zikredilen sebeplerden ötürü önemli sayılan bir gün olmuştur. Bu olaylar birçok güzellikleri ve müjdeleri barındırdığı için bir kutlama günü olarak addedilmiştir. Ta ki Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt'ten yetmiş iki kişinin 10 Muharrem 61 (1 Ekim 680) tarihinde Kerbela'da şehit edilmesine kadar. Bu tarihten sonra bugün bütün Müslümanlar için gönül yakıcı, vicdan sızlatıcı bir zaman dilimi olarak tarihe geçmiştir.⁴³ Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi Şiiler açısından ise çok daha farklı bir boyut kazanmış, Âşûrâ günü Hz. Hüseyin'in intikamını alma ahdinin tazelendiği siyasi önemi olan bir matem günü olmuştur.

Şiiler bu olaya binaen bugünü yas ve matem günü olarak kabul etmişler ve bunun bir göstergesi olarak yas tutmak, ağlamak, zincir vurmak gibi bazı uygulamalar yapagelmişlerdir.⁴⁴ Bu ay boyunca büyük alayların tertip edildiği görölmektedir. Kerbela yası tutan siyahlar giyinmiş erkekler, bir yandan şiir okurken diğer yandan kendilerine zincirlerle vurarak caddeler boyunca yürürler. Bu alaylar o kadar uzun olurlar ki davulların ritmik vuruşlarıyla kederli insan sesleri ahenkli bir bütün oluştururlar. Törenler, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Muharrem'in onuncu, yani Âşûrâ günü öğle vakti doruk noktasına ulaşır. Temsili olarak bu olayın canlandırıldığı bugün dövünme ve yas günüdür.⁴⁵

⁴¹ Mustafa Öz, "Şia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39, 114.

⁴² İsmail Mutlu, *Caferilik*, (İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1995), 497.

⁴³ Bozkuş, "Âşûrâ Günü, Muharrem Matemi/Orucu ve Sivas'ta Âşûrâ Uygulamaları", 45.

⁴⁴ Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şiası*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi; 1984), 181.

⁴⁵ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı*, çev. Ali Ünal-Sara Büyükduru, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 157.

Âşura günü uygulamaları tarihte her zaman aynı şekilde icra edilememiş, yönetime gelen anlayışın bu olaya bakış açısına göre farklılıklar arz etmiştir. Emeviler dönemine bakıldığında bugünün pratiğe geçme imkanı bulamadığı görülmektedir. Emeviler bugünün acısını unutturmak ve matem havasından çıkarmak için bu olayı siyasal bir zemine çekme yoluna gitmişlerdir.⁴⁶ Birünî'nin aktardığı bilgilere göre Emeviler bugünde yeni elbiseler giyip, süslenerek bir bayram edasıyla ziyafetler vermiş, helva ve tatlılar dağıtmışlardır.⁴⁷ Emevi iktidarı boyunca devam eden bu anlayış Şii Büveyhiler zamanında ise farklı bir uygulamaya şahit olmuştur.

Şiiler, şehit olmasından itibaren, Hz. Hüseyin'in anısına yas tutmayı ve onun kabrini ziyareti dini bir vecibe saymışlar ve bu konuda Emevi ve Abbasi yönetimleri tarafından kimi zaman önlerine çıkartılan engellemelere rağmen bu tutumlarını sürdürmüşlerdir.⁴⁸ Şii Büveyhiler zamanında ise Âşûrâ matemi resmi bir hüviyet kazanmış ve eskisine oranla gerek şekil ve gerekse içerik olarak görkemli törenlerle kutlanır olmuştur. Bir başka ifadeyle Âşûrâ matemi, belirgin bir şekilde sosyal hayatın içine girmiştir.⁴⁹

Âşûrâ matemi, 352/963 yılında İslam tarihinde ilk defa olmak üzere Büyük Başkent, Bağdat'ın hayatına etkili bir şekilde girmiştir. Kaynaklarda Bağdat'ta uygulanan bu ilk Âşûrâ töreni ile ilgili şunlar anlatılmaktadır: “Bağdat'ta 352/963 yılının 10 Muharrem gününde, insanlar, Büveyhi emiri Muizzü'd-Devle'nin emriyle, Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin matemini yapmak üzere, dükkân ve çarşıları kapatıp alış verişe son verdiler. Helvacılar helva yapmaktan, aşçılar yemek pişirmekten, kasaplar hayvanları kesmekten, sucular su dağıtmaktan menedildi. Sokaklarda çadırlar kurularak, üzerlerine kıldan dokumalar asıldı. İnsanlar kıldan yapılmış elbiseler içinde ağlayarak hüznelerini ortaya koydular. Kadınlar, saçları dağık, yüzleri siyaha boyanmış bir halde, kendilerini, yüzlerini yumruklayıp, elbiselerini parçalayarak, şehirde, cadde ve sokaklarda feryatlar içinde (nevaih) yürüdüler”.⁵⁰ Ardından Hz. Hüseyin ve diğer imamların da kabirlerinin ziyaret edilmesiyle devam eden bu merasimler, zaman zaman tansiyonun yükselmesiyle Sünni ve Şiiler arasında çeşitli kavgaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple merasimlerin başladığı yıldan itibaren yaklaşık 30 yıl sonra bu uygulamalara 382/992 yılında yasaklama getirilmiştir. Kaynaklardan anlaşılan o ki bu merasimlere 402/1011 yılında tekrar izin verilirken yaşanan olaylar sebebiyle daha sonra yine

⁴⁶ Yavuz, "Âşûrâ", 25; Eyüp Baş, "Âşûrâ Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dini Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler", 175.

⁴⁷ Ebû Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Biruni, el-Âsârü'l-Bâkiye 'ani'l-Kurûni'l-Hâliye, çvr. Carl Eduard Sachau, (Leipzig: 1923), 329.

⁴⁸ Bozkuş, "Âşûrâ Günü, Muharrem Matemini/Orucu ve Sivas'ta Âşûrâ Uygulamaları", 45.

⁴⁹ Bozkuş, *Büveyhiler ve Şiilik*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2003): 78.

⁵⁰ Ahmet Güner, "Büveyhiler Devrinde Bağdat'ta Kербela / Âşûrâ, Gadir Humm Ve Benzeri Şii Uygulamaları", *Çeşitli yönleriyle Kербela*, (2010): 102.

406/1015'te yasaklanmıştır⁵¹

Âşûrâ törenleri, Büveyhi hâkimiyetinin son bulmasında sonra tekrar Fatimîler tarafından benimsenmiş ve bir matem günü olarak kabul görmeye devam etmiştir. Daha sonra Eyyubiler zamanında ise matem günü olarak değil, Emevîlerin yaptığı gibi bir sevinç günü olarak kutlanmaya başlanmıştır.⁵²

Belirtildiği gibi devletlerin kimliklerine göre siyasi boyutunu sürekli korumuş olan Muharrem'in 10. günü olan Âşûrâ günü, farklı uygulamalara sahne olmuş ve bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Bu uygulamalar Sünniler ve Şiiler arasında kutlamalar noktasında farklılıklar arz etse de Kerbela'da yaşanan Hz. Hüseyin'in ve diğerlerinin şehadeti herkesçe hüzün veren bir olay olarak kabul görmüştür. O tarihten bu yana hem Sünniler hem de Şiiler kendi anlayışları çerçevesinde bugünü idrak etmeye devam etmişlerdir.

3.4. Alevilikte Muharrem Orucu Ve Âşûrâ Geleneği.

Muharrem Orucu

Alevî terimi İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenleri ifade eden bir terim olarak kullanılmıştır. Bu terim, içerisinde siyasi, tasavvufi ve itikadi manalar da içermektedir. İlk olarak Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafet ile alakalı sürtüşmelerin akabinde Hz. Ali'yi tutanlar, ondan taraf olanlar manasında ortaya çıkmış süreç içinde farklı boyutlar da eklenmiştir.⁵³ Zamanla kazandığı manalardan asıl olarak görüleni ise Hz. Ali hakkında beslenen inançlara dairdir. Alevilik Şiâ içinde yer aldığı kabul edilen bir mezhep anlayışının adıdır denilebilir. Şiâ içinde yer alsa da inanç ve amel anlamında kendine özel uygulamaları mevcut olduğu kaynaklarda görülmektedir. Bu farklılık Muharrem orucu yani Âşûrâ günü anlayışına da yansımıştır.

Alevilerin Muharrem orucu anlayışı ile diğerleri arasındaki temel fark, Muharrem orucunu tutan Alevilerin ikrarlı ve bir pir, mürşid veya dede ocağı etrafında yapılmış olmalarıdır.⁵⁴ Alevilere göre oruç denildiğinde akla öncelikle Muharrem orucu diğer adıyla "On iki İmam orucu" gelmektedir. Bu orucu tutma uygulamasının ise Anadolu, Rumeli, Irak ve İran'daki Alevilere has bir uygulama olduğu bilgilerden anlaşılmaktadır. Diğer Şii mezhepleri ise bugünü matem olarak kabul etmekle birlikte bugünde oruç tutmadıkları

⁵¹ İbnü'l-Cevzî Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 9: 121

⁵² Mûsâ el-Musavi, *Şia ve Şiilik Mücadelesi*, terc. Kemal Hoca, (İstanbul: Sebil Yayınları, 1995), 116.

⁵³ Ebû Sehl İsmâîl b. Alî b. İshâk b. Ebû Sehl el-Fazl b. Nevbaht el-Bağdâdî en-Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia*, nşr. H. Ritter, (İstanbul: b.y. 1931), 15-16.

⁵⁴ Dedekargınoğlu, *Muharrem ve Âşûrâ*, 35.

görülmüştür.⁵⁵

Genel itibariyle “sakınmak, uzak durmak” manasına gelen savm (oruç) alevilerde farklı bir şekilde telakki edilmiştir. Alevilerde yıllık oruç anlayışı esastır. Yıllık orucun temelini ise eline, diline, beline sahip olmak oluşturmaktadır. Buna el orucu, bel orucu, dil orucu denilmiştir. Bu nedenle de Alevilerde oruç salt tutulmak için tutulan değil amacı ile kişinin özleştiği bir inanç pratiği şeklindedir. Muharrem orucunun tutulmayan günleri için kaza orucu tutulması söz konusu değildir. Bir başkasının yerine vekâletle oruç tutulmasına da erkânda yer yoktur.⁵⁶

Aleviler için Âşûrâ orucunun nasıl algılandığını, ne manaya geldiğini ve diğerlerinden farkının ortaya koyduktan sonra bugüne dair uygulamanın nasıl olduğuna değinmekte uygun olacaktır.

Âşûrâ Geleneği

Aleviler Âşûrâ geleneğini Kerbela Olayı'na dayandırmakla birlikte, Hz. Nuh zamanına kadar götürmektedirler. Fakat Âşûrâ, çoğunlukta Kerbela şehitleri, On İki İmamlar ve onların ruhu için pişirilir. Alevilere göre, Nuh tufanının sonuna doğru yiyecek bir şey kalmamış, herkes yanında neyi varsa onu çıkarmış ve torbalarından nohut, fasulye, dövme başta olmak üzere on iki çeşit hububat çıkarmış, bunlarla çorba pişirerek yemişlerdir. Bu gelenek, Kerbela Olayı'nın da etkisiyle günümüze kadar gelmiştir.⁵⁷

Bugünde Alevilerin âdet haline getirdikleri uygulamaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Aleviler "on bir tıraş, on iki aş" diyerek on birinci günün sonunda tıraş olup temizlenirler. On ikinci günde ise, aş yani Âşûrâ pişirirler. Aşı onuncu gün değil de on ikinci gün pişirmelerinin nedeni de onuncu gün Hz. Hüseyin'in şehit edilmesidir. On ikinci gün tutulan oruç ise, o gün pişirilen Âşûrâ den on iki kaşık yenmesi ile öğlen vakti açılır. Oruç sonrası Âşûrâ pişirme ise iki nedene bağlanır. Birinci neden, On İki İmamlar Âşûrâ yiyemedikleri için onların ruhu adına, ikinci neden ise, On İki İmamlardan olan Zeynel Abidin'in kurtuluşuna şükürün ifadesi olarak açıklanır. Çünkü Zeynel Abidin kurtularak Ehlibeyt soyunun devamını sağlamıştır. Onun kurtuluşu öğlen vakti olduğu için oruca da öğlen vakti son verilir.⁵⁸

Alevilerin Âşûrâ orucuna dair inançlarına göre, yas bitiminde Âşûrâ mutlaka

⁵⁵ İrene Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1994), 26.

⁵⁶ Dedekargınoğlu, *Muharrem ve Âşûrâ*, 36.

⁵⁷ Erdal Yıldırım, “*Tunceli Yöresi Alevilerinde Muharrem Ayı'nın Önemi ve Âşûrâ Geleneği*”, FÜİFD, 16/1, (2011) :78.

⁵⁸ Bedri Noyan, *Bektâşî ve Alevilerde Muharrem Ayini Âşûrâ ve Matem Erkanı*, (İstanbul: Gümüş Basımevi, 1984), 82.

pişirilmelidir. Pişirmeye gücü yetmeyenler ise az da olsa başkalarından tedarik etikleri ürünlerle pişirip dağıtmaları gerekir. Başkalarına verecek kadar bile bulamazlarsa en azından kuşlara verecek kadar pişirmelidirler. Özellikle kız çocuğu olanın maddi durum gözetmeksizin pişirmesi ve dağıtması gerektiğine dair bir inanca sahiptirler. Özenle pişirilen Âşûrânın bir kısmı yakın akrabalara, komşulara ve muhtaç kişilere dağıtılır. Âşûrâyı alanlar, onu yapana dua ederler. Böylece Muharrem matemi bitirilmiş olur.⁵⁹

Bu bölümde özetle anlatmaya çalıştığımız Âşûrâ gününün tarihsel boyutundan anlaşılan odur ki gerek İslam kültüründe ve bu kültür içinde farklılıklar gösteren Şia ve Alevilikte, gerekse Yahudi kültüründe farklı sebeplere dayansa da bugüne önem verilerek, bir şekilde kutlanmaya yönelik faaliyetler yaptıklarıdır. İkinci bölümde ise İslam kültüründe Âşûrâ gününü değerli kılan rivâyetler ele alınacak olup sıhhat dereceleri tesbit edilmeye çalışılacaktır.

⁵⁹ Erdal Yıldırım, “*Tunceli Yöresi Alevilerinde Muharrem Ayı'nın Önemi ve Âşûrâ Geleneği*”, 82.

İKİNCİ BÖLÜM

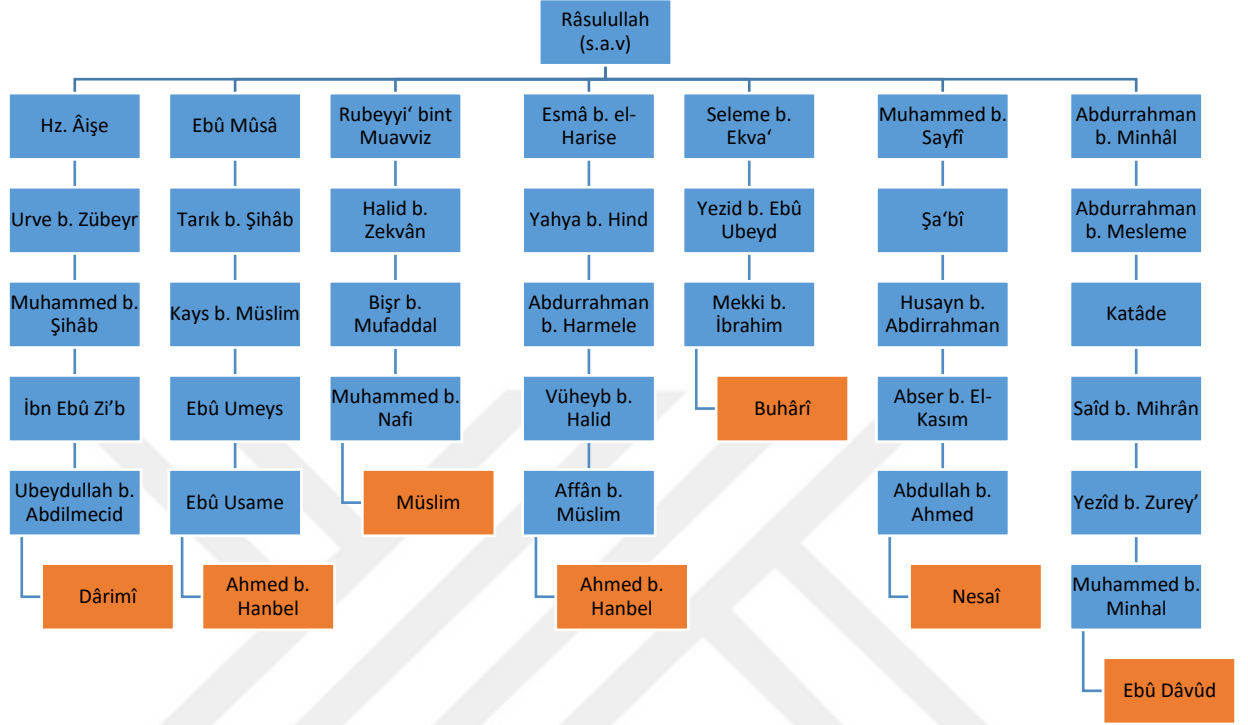
ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ SAHİH VE HASEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Âşûrâ orucu ile ilgili sahih ve hasen rivâyetler içeriklerine göre farklı başlıklar altında incelenecek olup konuyla ilgili ilk kaynaklarda kaydedilen rivâyetlerin râvileri ele alınacaktır. Râviler ele alınırken aynı râvi farklı bir hadiste zikredilmiş ise tekrar ondan bahsedilmeyip diğer râvilere geçilecektir. Râviler ile ilgili bilgi verildikten sonra senedin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Âşûrâ gününe dair çok farklı içeriklerde hadislerin rivayet edildiğini görülmüştür. Burdan yola çıkarak her birini farklı başlıklar altında incelemenin daha sağlıklı olacağına karar verilmiştir. Bizi burda zorlayan bazı rivâyetlerin içerik olarak benzemelerine rağmen farklı hususlarına dikkat çekiliyor olması olmuş, bu sebeple elimizden geldiğince başlık sayısını az tutarak benzer içerikte olup metnin tamamı verilmeyen hadisleri dipnotta göstererek çalışmanın sıkıcı olmasını engellemeye çalışılmıştır. Ayrıca benzer hadislerin çok fazla tarikle geliyor olması hasebiyle herbirinden birer tarik incelenerek geri kalan tariklerin de dipnotta gösterilmesi uygun görülmüştür.

1. Hz. Peygamber'in Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Rivâyetler

Bu başlık altında Hz. Peygamber'in Âşûrâ orucunun tutulmasını emrettiğine dair rivâyetler incelenecektir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra karşılaştığı bir Yahudi grubu ile yaptığı konuşma akabinde onların Âşûrâ orucu tuttuklarını öğrenmiştir. Bunun üzerine ashabına Âşûrâ orucun tutmalarını söylemiş, hatta münadî çıkartarak Medine halkının bu orucu tutmalarını emretmiştir. Birçok kaynakta zikredilen bu rivâyetlerin birkaç varyantı bulunmaktadır. Bu varyantların her biri de farklı sahâbî aracılığıyla ulaşmaktadır. İnceleyeceğimiz rivâyetler; Hz. Âişe, Ebû Mûsâ, Ruveyyi' bnt. Muavviz, Esmâ b. Harise, Seleme b. Ekva', Muhammed b. Sayfi ve Abdurrahman b. Minhal aracılığı ile gelmektedir. Bu rivâyetlere benzer rivâyetlerin hepsini bu çalışmada incelemek mümkün olmayacağından varsa farklı yönlerini de belirtilerek dipnotta gösterilmesi uygun görülmüştür. Râvi incelemesine geçmeden öncede tüm varyantları bir arada görmek adına rivâyetlerin senedi bir şablon halinde verilecektir.

Şekil 1. Hz. Peygamberin Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Sahih Rivâyetlerin İsnad Şeması.

1.1. Hadislerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَيْنَبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، " وَيَأْمُرُنَا بِصِيَامِهِ " ⁶⁰

“Nebî (s.a.v) Âşûrâ orucu tutardı ve bize tutmamızı emrederdi.”

Hiz. Âişe'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Hiz. Âişe → Urve b. Zübeyr → Muhammed b. Şihâb → İbn Ebû Zi'b → Ubeydullah b. Abdilmecid → Dârimî

Hiz. Âişe'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşîyye

Babası Ebû Bekr b. Ebû Kuhâfe, es-Sıddîk lakabıyla tanındığı için kendisine Âişe es-Sıddîka binti's-Sıddîk denilmiştir. Annesi, Kinâne kabilesinden Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir'dir. Bi'setin 4. yılında (614) Mekke'de doğmuştur.⁶¹

Hiz. Âişe kuvvetli hâfızaya sahip olması ile hadis ve sünnetin diğer nesillere ulaştırılmasında önemli çalışmaları ve hizmetleri olmuştur. Rivayet ettiği hadislerin sayısının ikibin iki yüz on olduğu zikredilmektedir. Bu rivâyetlerden iki yüz doksan yedisi Buhârî ve Müslim'in eserlerinde yer bulurken, yüz yetmiş dördü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almıştır. O sahâbi içinde en çok rivayette bulunmuş olan tek kadın sahâbîdir. Ayrıca “müksirûn” olarak adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsüdür.⁶² Hiz. Âişe Hiz. Peygamber'in hayatına en yakından tanık olan biri olarak rivâyetlerinin büyük çoğunluğunu doğrudan Hiz. Peygamber'den aktardıkları oluşturmaktadır. Bunun dışında babasından, Hiz. Ömer, Hiz. Fâtıma, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Hamza b. Amr el-Eslemî gibi sahâbîlerden de rivayette bulunmuştur.⁶³ Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi bazı sahâbîler başta olmak üzere Hiz. Âişe'den hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazladır.⁶⁴

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 321 / 32: 495; Dârimî, “*Savn*”, 46; İshak b. Revaha, *Müsned*, 2: 311; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6: 224.

⁶¹ Yusuf b. Abdîrrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983), 2: 12

⁶² İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8, 58.

⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 2: 72; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitabu't-tabakâtu'l-kebîr*, nşr. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 1: 399.

⁶⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstî'âb*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, (Kahire: y.y., 1969), 4: 1881.

H. ÂiŖe Rivayet ettiği hadislerin sebep-i vürûdunu ve delâletlerini beyan etmiŖ, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'e muhalif bir unsur ihtiva edip etmemesi bakımından onları incelemeye tâbi tutmuŖ, bazı sahabîlerin rivayet sırasında yaptıkları hataları da düzeltmiŖtir.⁶⁵

H. Peygamber'in vefatından kırk yedi yıl sonra 58 yılında Menide'de vefat etmiŖtir. Vefat yılı ile ilgili 56, 57 ve 59 yılları da zikredilmektedir.⁶⁶

UŖul-i Hadis kaynaklarında sahabe hakkında "Sahabe umumen âdildirler, doğru söylerler" hükmü yer almaktadır. Yani genel olarak hadisçiler ashabın adil olduğunu kabul etmiŖlerdir. Dolayısıyla onları cerh ve ta'dile tabi tutmamıŖlardır. Aslında hadisçiler, ashabın tamamının adil olduğunu kabul etmekle; "onların Rasulullah adına kasten yalan söylemediklerini, dini tebdil ve tağyire uğratmadan sonraki nesillere aktardıklarını" kastetmiŖlerdir. Yoksa ashabın adil olmasını kabul, hiçbir zaman onların masum oldukları anlamında kullanılmamıŖtır.⁶⁷ Bu bilgidен yola çıkılarak bu çalıŖmada da sahabi hakkında cerh ve ta'dil ifadeleri kullanılmamıŖtır.

Urve b. ez-Zübeyr

Tam adı Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-KureŖî el-Esedî, künyesi Ebû Abdillâh'tır. Urve KureyŖ'in ileri gelenlerinden biridir. Babası Zübeyr b. Avvâm, annesi EŖma bint Ebû Bekir, teyzesi H. ÂiŖe, ninesi Hatice bint Huveylid, kardeŖi Abdullah b. Zübeyr ve eŖi -Hakem b. el-Âs'ın en küçük çocuğu olan- Ümmü Yahyâ'dır.⁶⁸ Doğduğu tarihle ilgili farklı rivâyetler vardır. Hicretin 22, 26 ve 29 yıllarında doğduğu söylense de⁶⁹ en doğru rivayete göre 23/643 yılında dođmuŖtur. Cemel Vak'ası (h.36) sırasında on üç yaŖında olduğunu bildiren diğer bir rivayet de bunu teyit etmektedir. Ayrıca yaŖının küçük olması nedeniyle Cemel topluluğundan geri bırakıldığını bizzat kendisi söylemiŖtir⁷⁰. Vefat tarihi de ihtilâflıdır. Taberî h. 94 yılı olduğunu belirtir; 'İbn Sa'd ve onun takipçileri' de aynı tarihi vermiŖlerdir.⁷¹ Buna karŖın diğer rivâyetlere ek olarak İbn Kuteybe'ye göre Urve h. 93 veya

⁶⁵ Yakub b. Süfyân el-Fesevî, *Kitâbu'l-mârife ve't-târih*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, 1. Basım, (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1990), 1: 446.

⁶⁶ Abdullâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-ZerkeŖî, *el-İcâbe li-irâdi me'stedrekethü 'ÂiŖe 'ale'Ŗ-Ŗahâbe*, nŖr. Saîd el-Efgânî, (Beyrut, 1970), 32.

⁶⁷ Bkz. Tevhit Bakan, *Ashabın Adaleti* (BasılmamıŖ doktora tezi), Erzurum, 1983, 168.

⁶⁸ İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, nŖr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1971), 2: 2313; Ebû Abdillâh Ŗemsüddîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Terâcimü ricâlin ravâ 'anhüm Muhammed b. İŖhâk*, nŖr. A. Fischer, Leiden, (Brill, 1890), 40; Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ŗeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât*, (Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2009), 1: 331.

⁶⁹ Ebû Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, (Kahire: Matbaatu Bûlâk, 1299/1881), 1: 241.

⁷⁰ Ebû'l-Fazl Ŗihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, (Hindistan: Dâiretü'l-Meârifî'n-Nizamiyye, 1325), 7: 183-184; İbn Sa'd, *Kitabu't-tabakâtu'l-kebir*, nŖr. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 5: 133.

⁷¹ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 1: 1266; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5: 135; Zehebî, *Terâcimü Ricâlin*, 1: 42.

94 yılında vefat etmiştir, İbn Hallikân da bunu tekrarlamıştır.⁷² Ancak en eski ve en güvenilir rivayete bakılırsa 94/712 senesinde vefat etmiştir.

Urve, Hz. Âişe, Amre, Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Amr İbnü'l-Âs, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbâs gibi Medine'nin önde gelen erkek ve kadınlarından rivâyetlerde bulunmuştur.⁷³ Kendisinden de A'da, Irak b. Malik, Ebû Seleme, Zührî, Yahya ve birçok tabiin hadis nakletmiştir.⁷⁴ Urve, Medine'nin yedi fakihinden ve en meşhur muhaddislerinden biri olmuştur. Öyle ki, Ömer b. Abdülaziz bu konuda "Urve b. Zübeyr'den daha bilgili biri yoktur." demiş; Zührî ise "Urve, kovaların bulandıramayacağı bir deryadır." şeklinde ondan söz etmiştir.⁷⁵

İbn Şihâb ez- Zührî

Tam adı, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb el-Kureşî ez-Zührî⁷⁶, künyesi Ebû Bekr'dir.⁷⁷ Döneminin hadis hafızı⁷⁸ olarak zikredilen Zührî 52/672 yılında doğmuş, 124/742 yılında vefat etmiştir.⁷⁹

Ez-Zührî'nin hocaları arsında Enes b. Mâlik, Mahmûd b. Rebî', Sehl b. Sa'd, Ebû't-Tufeyl, Sâib b. Yezîd, Abdurrahman b. Ezher, Urve b. Zübeyr gibi şahsiyetler vardır.⁸⁰ Kendisinden ise Atâ b. Ebû Rebâh ile Ömer b. Abdülazîz, Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî, Şuayb b. Ebû Hamza, Ukayl b. Hâlid el-Eylî, Ma'mer b. Râşid, Süfyân b. Uyeyne ve Mâlik b. Enes ve daha niceleri rivayette bulunmuşlardır.⁸¹

Zührî hadîs ilminde, hafız derecesinde görülen bir muhaddistir. Buhâr'i İbn Medîni'den rivayetle onun yaklaşık ikibin hadisi olduğu bildirmiştir. Bunların birçoğu da Kütüb-i sitte'de yer almışlardır.⁸² Hz. Peygamber'in hadislerinin sıhhatli bir şekilde zabtedilebilmesi için çalışma başlatan ilk büyük âlim olarak görülmüştür. Ayrıca Medine Ehli'nin hadislerini en iyi bilen ve usûle uygun biçimde rivayet eden biri olarak tanınmıştır.⁸³

⁷² İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2: 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 184.

⁷³ İbn Sa'd, *eş-Şabâkât*, 5: 133

⁷⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ'*, 1: 331.

⁷⁵ İbn Sa'd, *eş-Şabâkât*, 5: 134; Zehebî, *Terâcimü ricâlin*, 1: 45-46; İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 181.

⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 6: 507.

⁷⁷ Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, nşr. Muhammed Abdülmuîd Hân (Haydarâbâd: Matbaa Meclis-i dâirati'l-maârif, 1998), 5: 349.

⁷⁸ Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A'lami'n-nübelâ*, nşr. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1982), 5: 326.

⁷⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 5: 178; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, 3: 4.

⁸⁰ Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimaşk*, nşr. Ömer b. Garâme (Beyrut: Dâru'l-fikir, 1997) 5: 295.

⁸¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 5: 326.

⁸² İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 180.

⁸³ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Kitâbü'l-İlel*, nşr. İbrâhim Atve İvaz (İstanbul: y.y, 1992), 5: 748.

İbn Ebû Zi'b

İsmi, Muhammed b. Abdirrahmân b. el-Mugîre el-Kureşî el-Âmirî, künyesi, Ebû'l-Hâris'dir. Tabiîn tabakasına mensup olan İbn Ebû Zi'b 80/699 senesinde doğmuş 158/774 târihinde vefât etmiştir.⁸⁴

İbn Ebû Zi'b'in hocaları arasında İkrime el-Berberî, Nâfi', Saîd el-Makbûrî, İbn Şihâb ez-Zührî, Abdurrahman b. Mihrân, Şurahbîl b. Sa'd, Muhammed b. Kays, Ebû'z-Zinâd gibi birçok muhaddis yer almaktadır.⁸⁵ Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Hişâm b. Ubeydullah, Yahyâ el-Kattân gibi niceleri de kendisinden rivayette bulunmuşlardır.⁸⁶

Güvenilirliğiyle tanınan İbn Ebû Zi'b' için, Ahmed b. Hanbel ve Ya'kûb b. Şeybe "sika sadûk", İbn Ebû Hâtim, "sika yefkahu", İbn Maîn, Ebû Zûra' ve Hatîb el-Bağdâdî "sika", İbn Medînî ise "sebt" ifadelerini kullanmışlardır.⁸⁷

Ubeydullah b. Abdilmecid

Ebû Ali el-Hanefî künyesi ile tanınan bu zat 209 senesinde vefat etmiştir.⁸⁸ Hocaları arasında İsmail b. Müslim, Malik b. Miğvel, İbn Ebû Zi'b, İkrime b. Ammar zikredilir. Kendisinden ise Bûndar, Ebû Muhammed ed-Dârimî, Muhammed b. Yahya ez-Zühli, Süleyman b. Seyf gibi isimler hadis nakletmiştir. Ebû Hâtim va başkaları onun için "lâ be'se bih"⁸⁹, İclî ise "sika"⁹⁰, İbn Maîn "leyse bişey"⁹¹ ifadesini kullanmış, İbn Hibbân da onu Şikât adlı eserinde zikretmiştir.⁹²

Hz. Âişe'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan Hz. Âişe'nin vefat tarihi 58 dir. İkinci râvinin ise doğum yılı 23 vefat yılı 94 tür. Ama hepsinden önemlisi Urve b. Zubeyr'in Hz. Âişe'nin kız kardeşi Esmâ'nın oğlu olduğunu biliyor olmak mu'asarat ve lika açısından önemli bir bilgidir. Hemen akabinde hadisi rivayet eden kişi ise İbn Şihâb 52 senesinde doğmuş ve 124 senesinde vefat etmiştir. Tarihsel açıdan hocası olarak kaynaklarda zikredilen Urve b. Zubeyr ile görüşmesi

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 412; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, 2: 525.

⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 635; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 8: 139.

⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 9: 303.

⁸⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7: 313; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 391.

⁸⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, (Beyrut: Dar'ul-Kitab el-Arabî, 1407), 14: 253.

⁸⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'* 18: 16; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn*, thk. Abdullah el-Kadî, (Beyrut: Daru'l-Kutub el-İlmiyye, 1406), 2: 164.

⁹⁰ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh İclî, *Ma'rifetü's-şikât min ricâli ehli'l-'ilm ve'l-hadîs ve mine'd-du'afâi ve zikru mezâhibihim ve ahbârihim*. nşr. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985) 2: 111.

⁹¹ Zehebî, *el-Mugnî fi'd-du'afâ'*, nşr. Nüreddin Itr, (Halep: y.y., 1971), 2: 416.

⁹² İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 421.

mümkün olarak gözükmektedir. Bir diğer râvi İbn Zî'b'in doğum tarihi 80 vefat tarihi ise 158 dir. Yine tarihsel açıdan İbn Şihâb ile görüşmüş olmasında bir sıkıntı gözükmemektedir. En son râvi olan Ubeydullah b. Abdilmecid'in sadece vefat tarihi zikredilmiştir ki 209 dur. Buna göre 158 yılında vefat eden hocasıyla muasaratı kuvvetle muhtemeldir.

Hadisi tahrir eden Darimî ise 181-255 yıllarında yaşamıştır. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 28 yaşlarındadır. Bu da muasır olduklarını gösterir.

Bu bilgilerden hareketle bu senedde yer alan râvilerin güvenilir oldukları görülmüştür. Ayrıca râvilerin birbirleri ile mülakî ve muasır oldukları da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

2. Hadis:

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنِي أَبُو الْعَمَيْسِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ يَوْمًا نَصُومُهُ الْيَهُودُ، تَتَّخِذُهُ عِيدًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صُومُواهُ أَنْتُمْ⁹³ "

“Âşûrâ günü Yahudilerin oruç tuttuğu ve bayram saydıkları bir gündü. Peygamber (a.s) sahâbîlerine: "Bu gün sizler de oruç tutunuz!" buyurdu.

Ebû Mûsâ'dan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Mûsâ → Tarık b. Şihâb → Kays b. Müslim → Ebû Umeys → Ebû Usame → Ahmed b. Hanbel

Ebû Mûsâ'dan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ebû Mûsâ

Tam adı Ebû Mûsâ Abdullâh b. Kays b. Süleym el-Eş'arî'dir. Doğum tarihi kaynaklarda mevcut olmayıp 42/662 yılında vefat etmiştir.⁹⁴ Kendisi Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'den öğrenerek ezberleyen sayılı kişilerden sayılmıştır.⁹⁵ Hz. Peygamber başta olmak üzere Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekr, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Kâ'b ve Ammâr b. Yâsir gibi zatlardan nakletmiştir. Kendisinden de oğulları Mûsâ, İbrâhim, Ebû Bürde, Ebû Bekr, ayrıca Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, tâbiîlerden Kays b. Ebû Hâzim, Saîd b. Müseyyeb ve Hasan-ı Basrî gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır. Kırk

⁹³ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, 32: 445; Buhârî, “*Savm*”, 68; Müslim, “*Siyâm*”, 129; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6: 223.

⁹⁴ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 15: 446.

⁹⁵ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş'arî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 190.

dokuzu hadisi Sahîhayn'da bulunduğu rivayet edilmiştir.⁹⁶

Tarık b. Şihâb

Tam adı Târik b. Şihâb Abdi Şems b. Hilâl b. Seleme b. Afv b. Cuşem el-Becilî, el-Ahmesî, künyesi ise Abdullah el-Kûfi'dir. Peygamber efendimizi görmüş ve ondan hadis rivayet etmiştir. Yine dört halifeden, Hâlid b. Velid, İbn Mesud, Ebû Mûsâ gibi değerli isimlerden hadis nakletmiştir. Ondan da Kays b. Müslim, Alkame b. Mersed, Simâk b. Harb, Mehârik el-Ahmes gibi isimler rivayette bulunmuşlardır.⁹⁷

Ebû Dâvûd onun Hz. Peygamber'i gördüğünü ancak onadan hadis işitmediğini söylemiştir. Yahya b. Maîn onun "*sika*" olduğunu söylemiştir. İclî de "*onun Abdullah'ın ashabından ve sika biri olduğunu*" bildirmiştir. İbn Ebû Hâtim de *onun sahâbîden olmadığını ve rivayet ettiği hadislerin Mürsel olduğunu söylemiştir.*⁹⁸ Amr b. Ali onun 83 senesinde, İbn Numeyr ise 84 senesinde vefat ettiğini söylemişlerdir.⁹⁹ Sahabî olup olmadığı ,ht,lafli olan bu ravinin güvenilir olduğuna şüphe yoktur.

Kays b. Müslim

İsmi Kays b. Müslin el-Cedelî, el-Advânî, Ebû Amr el-Kûfi'dir. Tarık b. Şihâb, Mücahid, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, İbrahim b. Cerir ve Saîd b. Cubeyr'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de el-A'meş, Şu'be, Sevrî, Ebû el-Umeys, Cerrah b. Milh gibi isimler rivayette bulunmuşlar.¹⁰⁰ Ali, Yahya'dan rivayetle onun için "*mercien ve o Ebû Kays'tan daha sağlamdır*", Salih b. Ahmed ise babasından rivayetle "*Şikâatun fi'l-hadis*", İbn Maîn ve Ebû Hâtim de "*sika*" olduğunu ifade etmişlerdir¹⁰¹. Buhârî de 120 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.¹⁰²

Ebû Umeys

Tam adı Utbe b. Abdullah b. Utbe b. Mesud el-Huzâlî, el-Mesudî, el-Kûfi, künyesi Ebû el-Umeys'tir. Babası, İyas b. Seleme b. El-Ekve', Kays b. Mesleme el-Cedelî, İbn Ebû Müleyke, Saîd b. Ebû Berde ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Şu'be, Veki', Ebû Muâviye, İbn Uteybe, Hafsa b. Ğıyas, Ebû Usâme ve diğerleri ondan rivayette bulunmuşlardır.¹⁰³ Ahmed, İbn Sad ve İbn Maîn onun için "*sika*", Ebû Hâtim de "*salihu'l-*

⁹⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 2: 380.

⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 282.

⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr., (Kahire: y.y., 1390-93/1970-739), 3: 70

⁹⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-tehzîb*. nşr. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Regîd, 1406/1986), 1: 376.

¹⁰⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 5: 164

¹⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 309.

¹⁰² Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 7: 154.

¹⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 19: 309.

hadis” ifadelerini kullanmışlardır. İbn Medîni 40 hadisi olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴ Ebû Umeys 151 senesinde vefat etmiştir.¹⁰⁵

Ebû Usame

Tam adı Hammâd b. Usâme b. Zeyd el-Kureşî, el-Kuffî'dir. Künyesi Ebû Usâme olan bu zat 121 senesinde doğmuştur. Hocaları arsında Hişam b. Urve, el-A'meş, İbn Cureyc, Hişam b. Hassan, Sevrî, Hammad b. Zeyd gibi isimler vardır. Talebeleri ise; Ahmed b. Hanbel, Yahya, Ebû Hayseme, Kuteybe, İbn Numeyr gibi isimler vardır.¹⁰⁶

Ebû Usame için âlimlerin söyledikleri şöyledir: Hanbel b. İshak Ahmed'den rivayetle “*Ebû Usame esbetun, kane sahihu'l-kitab, dabitan lilhadis, kisen, sadukan*”, İbn Sad, “*Şikâatun, me'munen, kesiru'l-hadis*”, İclî “*Şikâatun ve hadis ashabinın bilge adamlarından sayılır*”.¹⁰⁷ İclî, Ebû Usame'nin 201 senesinde şevval ayında vefat ettiğini bildirmiştir.¹⁰⁸

Ebû Mûsâ'dan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan Ebû Mûsâ'nın vefat yılı ihtilafli olup 42 ile 54 yılları arasındadır. İkinci râvi ise Tarık b. Şihâb 84 yılında vefat etmiştir. Şayet Ebû Mûsâ'nın vefatını 42 olarak alırsak ikisinin vefat yılı arasında 41 yıl olur, 54 yılını alırsak da 29 yıllık bir ara olur. Her iki durumda da birbirlerini görme ihtimalleri mümkündür. Ayrıca hoca talebe ilişkisine bakıldığında birbirlerinden hadis rivayet ettikleri görülmektedir. Bu sebeple ikisi arasında muasarat vardır denilebilir.

Üçüncü râvi Kays b. Müslim'in vefat tarihi 120 yıldır. Hocası olarak zikredilen Tarık b. Şihâb ile tarihsel olarak kıyasladığımızda aralarında vefat tarihi itibarıyla 36 sene olduğu görülmektedir. Bu da görüşme ihtimali olma açısından mümkün bir tarihtir.

Diğer bir râvi olan Ebû Umeys'in ise vefatı 151 dir. Kays b. Müslim ile aralarında 31 yıl vardır. Yine bu tarih muasarat açısından uygun bir tarihtir.

Son râvi olan Ebû Usame ise 121-201 tarihleri arasında yaşamıştır. Hocası Ebû Umeys ise 151 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 30 yaşındadır. 30 yaşında birinin hocası olarak zikredilen bu kişiden hadis zikremiş olması çok mümkün bir durumdur. Bu durumda muasaratları tamdır denilebilir.

Hadisi eserinde zikreden Ahmet b. Hanbel ise 164-241 yılları arasında yaşamıştır.

¹⁰⁴ Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*, nşr. İzzet Ali Âd Atıyye – Mûsâ Muhammed Ali, (Kahire: y.y 1392/1972) 2: 155.

¹⁰⁵ Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 6: 527.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 195.

¹⁰⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 600.

¹⁰⁸ Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 3: 82.

Hadisi rivayet ettiği Ebû Usame ise 201 yılında vefat etmiştir. Bu durumda muasaratları açısından bir sıkıntı gözükmemektedir.

Sened zincirine genel olarak bakıldığında râvilerin birbirleri ile muasır oldukları görülmüştür. Ayrıca râvilerin hepsinin sika oldukları anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

3. Hadis:

وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ بْنِ لَاجِقٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ دَكْوَانَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مَعْوَدِ بْنِ عَفْرَاءَ، قَالَتْ: " أُرْسِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ عَاشُورَاءَ، إِلَى قُرَى الْأَنْصَارِ الَّتِي حَوْلَ الْمَدِينَةِ، مَنْ كَانَ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلَيْتَمَ صَوْمُهُ، وَمَنْ كَانَ أَصْبَحَ مُعْطَرًا فَلَيْتَمَ بَيْتَهُ يَوْمَهُ، فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ نَصُومُهُ، وَنُصِوِمُ صَيِّبَانَنَا الصِّغَارَ مِنْهُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَنَذْهَبُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَتَجْعَلُ لَهُمُ اللَّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ، فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ، أَعْطَيْنَاهَا إِيَّاهُ عِنْدَ الْإِفْطَارِ " ¹⁰⁹

Nebi (s.a.v), Aşure gününün sabahında Ensar köylerine haber gönderip şöyle buyurdu:

"Her kim iftar ederek sabahladı ise günün geri kalan kısmında oruç tutsun! Herkim de oruçlu olarak sabahladı ise orucuna devam etsin!"

Rübeyyi' binti Muavviz (r.a) şöyle dedi: "Biz bundan sonra Aşure orucunu tutardık. Ve bizim çocuklarımız da oruç tutardı. Onları camiye götürür, onlar için yünden oyuncak yapardık. Onlardan biri açıklıktan ağladığında iftar oluncaya kadar bu oyuncakla onu oyalardık."

Rubeyyi' bint Muavviz'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Rubeyyi' bint Muavviz → Halid b. Zekvân → Bişr b. Mufaddal → Muhammed b. Nafi → Müslim

Rubeyyi' bint Muavviz'in Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Rubeyyi' bint Muavviz b. Hâris (Afrâ') en-Neccâriyye el-Ensâriyye

Rubeyyi' bint Muavviz, Hazrec kabilesinin Neccâroğulları kolundandır. Babasının İkinci Akabe Biati'nda bulunan kişilerden olduğu zikredilmiştir. Genç yaşta İslam'a girmiş olan Rubeyyi', Hz. Peygamber ile birçok gazvelere katılmış, çeşitli görevlerde yer almıştır.¹¹⁰ Rubeyyi'in vefat tarihi hakkında ihtilâflar vardır. Bazı kaynaklarda onun 45/665 senesinde vefat ettiği söylenmişse de ¹¹¹ râvileri ve rivâyetleri göz önüne alınarak bu tarihten çok sonra

¹⁰⁹ Buhârî, "Siyâm", 22 ; Müslim, "Siyâm", 1136; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 359.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8: 447.

¹¹¹ Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *el-A'lâm*, nşr. Zühayr Fethullah (Beirut, 1389/1969), 3: 15.

vefat ettiği anlaşılmaktadır. Zehebî ve Safedî de onun 70/689 senesinden sonraki bir tarihte öldüğünü bildirmişlerdir.¹¹²

Rubeyyi‘ bint Muavviz’den Süleyman b. Yesâr, Nâfi‘, Amr b. Şuayb, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf gibi muhaddisler rivayette bulunmuştur. Rivâyetleri Kütüb-i Sitte’de yer alan Rubeyyi‘den Taberânî, otuz iki rivayet, İbn Hazm da yirmi bir rivayet nakletmişlerdir.¹¹³

Hâlid b. Zekvân el-Medeni

Ebû'l-Huseyn ve Ebû'l-Hasan künyeleri ile anılır. Hocaları arasında Rubeyyi' bint. Muavviz, Ümmü'd-Derdai es-Suğra ve Eyyüb İbn Beşir b. Ka'b zikredilmektedir. Hammad b. Seleme, Bişr b. Mufaddal, Abdulvahhab b. Ziyad, Ebû Muaşşir el-Bera, Mahbub b. el-Hasan ve Muhammed b. Dinar et-Taî ondan hadis nakletmişlerdir.

İshak b. Mansur İbn Maîn'den rivayetle onun için “*sika*”, Ebû Hâtim “*Salihu'l-hadis, saduk*”, Nesâî ise “*leyse bihi be's*” ifadelerini kullanmışlardır. İbn Hibbat ise Şikât adlı eserinde onu zikretmiştir.¹¹⁴ Hâlid b. Zekvân'ın vefat tarihi 121-130 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Bişr b. Mufaddal

Ebû İsmâîl Bişr b. el-Mufaddal b. Lâhiq er-Rekâşî el-Basrî ismiyle bilinmektedir.¹¹⁵ Başta babası olmak üzere Humeyd et-Tavîl, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiş, ondan da Müsedded b. Müserhed, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel ve Amr el-Fellâs gibi muhaddisler hadis rivayet etmişlerdir.¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel Bişr için “*Basralı muhaddisler arasında adâlet ve zabt bakımından varılacak en yüksek mertebede olduğunu*” söylerken, Ebû Zura' ve Ebû Hâtim de onun için “*sika*” ifadesini kullanmışlardır.¹¹⁷ İbn Maîn de onu Basra'nın en güvenilir muhaddislerinden biri olarak göstermiştir.¹¹⁸ Bişr 187 senesinde vefat etmiştir.¹¹⁹

Muhammed b. Nâfi‘

Tam adı Muhammed b. Ahmed b. Nâfi‘ Ebû Bekir b. Abdî el-Basarî¹²⁰ olarak

¹¹² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 3: 198.

¹¹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 12: 447.

¹¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 268; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 8: 81

¹¹⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 12: 84.

¹¹⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 9: 36.

¹¹⁷ Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrih*, 1: 408

¹¹⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2: 366.

¹¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*. nşr. Haşim en-Nedvî vd. (Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmaniyye, bt.), 2: 84.

¹²⁰ Zehebî, *el-Kaşif fi marifeti men lehu rivayetun fi'l-Kutubi's-Sitte*, Ahmed Muhammed en-Nemi' (Cidde: b.y., 1992), 2: 155.

zikredilmektedir. Hocaları arasında Mu'teber b. Süleyman, Amr b. Ali, Bişr b. Mufaddal, Abdussamed b. Abdulvaris ve Yahya b. Kesir el-Anberî gibi isimler zikredilirken talebeleri arasında da Müslim, Tirmizî, Nesâî, Zekariyya es-Sacî, Saîd b. Abdullah el-Ferğani gibi isimler zikredilmiştir¹²¹. Zehebî eserinde "sika" olarak bahsetmiştir.¹²² 240 senesinden sonra vefat etmiştir.¹²³

Rubeyyi' bint Muavviz'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Rubeyyi' bint Muavviz bazı ihtilaflar olsada kesin olan bilgi 70 yılında vefat ettiği'dir. Kendisinden hadisi nakleden Halid b. Zekvan'ın ise vefat tarihi olarak 121-130 aralığı verilmektedir. Bu tarihlere binaen karşılaşma ihtimalleri vardır denilebilir.

Hadisi Halid b. Zekvan'dan nakleden Bişr b. Mufaddal 187 senesinde vefat etmiştir. Bu ikisi arasında da muasarat söz konusudur.

Hadisi en son nakleden râvi Muhammed b.Nâfi' ' ise 240 yılında vefat etmiştir. Bu durumda ikisi arasında bir muasaratın olması mümkün gözükmemektedir.

Değerlendirmeler göz önüne alındığında hadisin ittisali açısından olumsuz bir durum söz konusu değildir ayrıca râvilere adalet ve zabt yönünden bakıldığında hiçbir râvi hakkında olumsuz bir kanâantin olmadığını görülmektedir. Dolayısıyla hadisin sahih olduğu söylenebilir.

4. Hadis:

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَرْمَلَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ هِنْدٍ بْنِ حَارِثَةَ وَكَانَ هِنْدٌ مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ وَأَخُوهُ الَّذِي بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرًا قَوْمَهُ بِصِيَامِ عَاشُورَاءَ وَهُوَ أَسْمَاءُ بْنُ حَارِثَةَ فَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ هِنْدٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بْنِ حَارِثَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ، فَقَالَ: "مُرُّ قَوْمَكَ بِصِيَامِ هَذَا الْيَوْمِ"، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ وَجَدْتُهُمْ قَدْ طَعَمُوا؟ قَالَ: "فَلْيَبْتَغُوا آخِرَ يَوْمِهِمْ"¹²⁴

"Resulullah Hind b. Esmâ'yı münadi olarak gönderdi ve kavmine bugün oruç tutmalarını söyle, dedi. Hind b. Harise eğer onlar yemek yemişlerse diye sorunca, Hz. Peygamber "geri kalan günü oruçlu olarak tamamlasınlar" diye buyurdu."

¹²¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 9: 22.

¹²² Zehebî, *el-Kaşif*, 2: 155.

¹²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 351.

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 25: 378; Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, 3: 428.

Esmâ b. Hârise'den Gelen Rivayetinin Senedi

Râsulullah → Esmâ b. el- Hârise → Yahya b. Hind → Abdurrahman b. Harmele → Vuheyb b. Halid → Affan b. Müslim → Ahmed b. Hanbel

Esmâ b. Hârise'den Gelen Rivayetinin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Esmâ b. Hârise

Resûlullah'ın hizmetkârları arasında Enes bin Mâlik'ten (r.a.) sonra sıklıkla adı geçenlerden biri de Esmâ bin Hârise'dir. Kendisini Efendimizin hizmetine adanmış bir sahâbîdir. Ebû Hüreyre'nin de belirttiği gibi Esmâ ve kardeşi Efendimizin yanından hiç ayrılmayan sürekli onun hizmetinde bulunan iki şahsiyettir¹²⁵.

Kakında kaynaklarda çok fazla bir bilgiye bulunmayan Esmâ b. Hârise 66 yılında vefat etmiştir.¹²⁶

Yahya b. Hind b. Esmâ b. Hârise el-Eslemî

Hudeybiye ashabından olduğu zikredilen bu zat hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Hocaları arasında babası ve dedesi zikredilmiştir. Ondan da Sinan b. Sene, Abdurrahman b. Harmele rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân onun “*sika*” olduğunu zikremiştir.¹²⁷

Abdurrahman b. Harmele

Ebû Harmele künyesi ile tanınan Abdurrahman b. Harmele el-Eslemî Medine ehliendir. Hocaları arasında Saîd b. el-Müseyyib, öğrencileri arasında ise Malik, Sevri vardır.¹²⁸ 145 senesinde vefat etmiştir.¹²⁹ Ebû Harmele için, İbn Maîn “*salih*”, Yahya el-Kattan “*zayıf*”, Ebû Hâtim ise “*lâ yehtacu bih*” ifadelerini kullanmışlar.¹³⁰

Vüheyb b. Hâlid

Ebû Bekr Vüheyb b. Halid b. Aclan el-Basrî tam adıdır. Büyük hafız, Müceddid olarak zikredilen Vüheyb, 7. Tabakanın küçükleri arasında yer almaktadır. Mansur b. el-Mu'temir, Eyyüb es-Sehtiyânî, Ebû Hazım, Mûsâ b. Ukbe, Hişam b. Urve, Süleyman et-Teymi hocalarından bazılarıdır. Affan b. Müslim, Ebû Seleme, Arim, Müslim b. İbrahim, İbrahim b.

¹²⁵ <http://www.resulullah.org/esma-bin-harise-ra>

¹²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 322.

¹²⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, 5: 525.

¹²⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 68.

¹²⁹ Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, nşr. Mecdi b. Mansur eş-Şûrâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995),1: 137.

¹³⁰ Zehebî, *el-Muğni*, 2: 378.

Haccac da ondan hadis nakleden kişiler arasındadır.¹³¹ İclî “*sika, sebt*” Yunus İbn Habib “*sika*” ifadelerini kullanırken Salih b. Ahmed “*leyse bihi be’s*” ifadesini kullanmıştır.¹³² 165 senesinde vefat etmiştir. 169 senesinde vefat ettiği de söylenir.¹³³

Affân b. Müslim

Tam adı Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr el-Basrî el-Ensârî, künyesi Ebû Osman’dır.¹³⁴ Takribi 134 senesinde doğduğu¹³⁵ söylenen Affân 220 senesinde vefat etmiştir.¹³⁶ Bağdat muhaddisi diye anılan ve Mihne Olayı’nda ilk defa sorguya çekilen âlim olarak zikredilir.¹³⁷

Hocaları arasında Hişâm ed-Destüvâh, Hammâd b. Seleme ile Hammâd b. Zeyd ve Şu‘be b. Haccâc zikredilmektedir. Talebeleri ise İbn Sa‘d, Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi meşhur muhaddislerdir.¹³⁸ Buhârî başta olmak üzere Kütüb-i Sitte’nin diğerler müelliflerinde de rivâyetleri yer almıştır.¹³⁹ Ebû Hâtim onun için “*sika, imam, mutkîn,*” İclî “*sika, sebtun*”¹⁴⁰ ifadelerini kullanmıştır. Ebû Osman’ın kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu kaynaklarda zikredilmiştir.¹⁴¹

Esmâ b. Hârise’den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ’ Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan Esmâ b. Harise 66 yılında vefat etmiştir. İkinci râvi olan Yahya hakkında ise hiçbir bilgi olmamakla beraber Esmâ’nın oğlu oluşu sebebiyle muasarat ve likâ söz konusudur.

Diğer râvimiz Harmele 145 senesinde vefat etmiş olup kendisinden sonra gelen Vüheyb ile muasarat açısından bir sıkıntı gözükmemektedir. Zira Vüheyb’in vefat tarihi 165 yılıdır. Tarikin son râvisi olan Osman b. Affan ise 220 senesinde vefat etmiş olup Vüheyb ile muasaratı tamdır.

Ulaşılan bu bilgilerden hareketle râvilerin muasır oldukları görülmüştür. Her ne kadar Abdurrahman b. Hermele için *zayıf* ifadesi kullanılmış olsa da hem diğer râvilerin güvenilir

¹³¹ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ’*, 15: 223.

¹³² İbn Hacer, *Tehzîb*, 11: 149.

¹³³ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 560.

¹³⁴ İbn Hacer, *Lisânu’l-mizân*. nşr. Abdulfettah Ebû Gudde (Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1423/2002), 7: 306.

¹³⁵ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ’*, 10: 242.

¹³⁶ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 8: 522.

¹³⁷ M. Yaşar Kandemir, “Affan b. Müslim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 399.

¹³⁸ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 3: 82.

¹³⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 7: 72.

¹⁴⁰ Safiyüddin Ahmed b. Abdullah El-Hazreci El-Ensari El-Yemeni, *Hülâsa Tezhîb Tehzîbi’l-Kemal*, (Beyrut: Darü’l-Beşairi’l-İslamiyye, 1416), 1: 268.

¹⁴¹ İbn Sa‘d, *eş-Tabakât*, 7: 336.

olması hem de bir sonraki rivayetin bu hadisi destekleyen sahih bir hadis oluşu sebebiyle rivayetin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

5. Hadis

حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَدِّنَ فِي النَّاسِ، أَنْ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ¹⁴²

"Nebi (a.s) Eslem kabilesinden (Hind ibn Esma isminde) bir adama, insanlar içinde şunu i'lân et diye emretti: "Her kim yemek yediyse günün geri kalanında oruç tutsun! Yememiş olan kimse ise oruçlu olmaya devam etsin. Çünkü bu gün Âşûrâ günüdür."

Seleme b. Ekva'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsululullah (s.a.v) → Seleme b. Ekva' → Yezid b. Ebû Ubeyd → Mekkî b. İbrahim → Buhârî

Seleme b. Ekva'dan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Seleme b. Ekva'

Tam adı Ebû Müslim Seleme b. Amr b. Sinân el-Ekva' el-Eslemî'dir. Hudeybiye antlaşmasında Hz. Peygamber'e biat eden kişilerden biridir. Birçok gazve ve seriyyelere katılarak İslam'a hizmetetmiştir. Sahâbîden sayılan bu zat 74 yılında seksenli yaşlarda iken vefat etmiştir.¹⁴³

Seleme b. Ekva', Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Talha b. Ubeydullah'tan rivayette bulunmuştur. Kendisinden ise oğlu İyâs, hizmetlisi Yezîd b. Ebû Ubeyd, ayrıca Abdurrahman b. Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, Zeyd b. Eslem ve Yezîd b. Husayfe gibi tâbîinden olan kişiler rivayette bulunmuştur.¹⁴⁴ Kütüb-i Sitte ile Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde mükerrerleriyle beraber yüz yetmiş dört rivayeti olduğu görülmüştür.¹⁴⁵

Yezid b. Ebû Ubeyd el-Medînî

Tabiinin Şikâtları arasında yer alır. Seleme b. Ekva' ve Umeyr Mevla Ebû el-Lehm hadis rivayet ettiği kişilerdir. Ondan da Hâtim b. İsmail, Yahya el-Kattan, Hammad b. Mesade, Mekki b. İbrahim ve Ebû Asım en-Nebil hadis rivayet etmişlerdir.¹⁴⁶ Ebû Dâvûd ve

¹⁴² Buhârî, "Siyâm", 221; Müslim, "Siyâm", 2668; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 27: 34; Nesâî, "Siyâm", 71.

¹⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4: 305-308.

¹⁴⁴ Hasan Cirit; TDV, "Seleme b. Ekva'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 36: 406.

¹⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 11, 301.

¹⁴⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 5: 324.

Yahya b.Maîn onun için “*sika*” ifadesini kullanmış. Ayrıca onun için “*Sahihi Buhârî de onun hadisleri en yüce olanlardır*” cümlesi kullanılmıştır.¹⁴⁷ İbn Hibbân da onu Şikât adlı eserinde zikretmiştir.¹⁴⁸ 146 senesinde vefat etmiştir.¹⁴⁹

Mekkî b. İbrahim

Mekkî b. İbrahim b. Beşir b. Fergadî, Ebû es-Seken el-Bercemî el-Hanzalî, et-Teymî, el-Belhî ismiyle zikredilen İbrahim, 126 senesinde doğmuş ve 214 senesinde vefat etmiştir.¹⁵⁰ *İmam, hafız, sadık* olarak anılmıştır. Yezid b. Ebû Ubeyd, Ebû Hindî, İbn Cureyc, Hişâm b. Hassân, Hanzale b. Ebû Sufyan, Mûsâ b. Ubeyde gibi isimlerden hadis rivayet etmiş;¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Yahya b.Maîn, Bûndar, İbrahim b. Yakub ve Abbas ise ondan hadis rivayet etmişlerdir.¹⁵²

Seleme b. Ekva‘den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ‘ Açısından Değerlendirilmesi

İlk râvi olan Seleme b. Ekva‘nın vefat tarihi 74 tür. Hadisi ondan nakleden Yezid b. Ebû Ubeyd ‘in vefatı ise 146 dır. Ayrıca tabiin arasında olması hasebiyle görüşmüş olma ihtimali yüksektir. Bu sebeple muasaratları tamdır.

Hadisi Ebû Ubeyd‘den nakleden ise Mekki b. İbrahim‘dir. İbrahim 126-214 seneleri arasında yaşamıştır. Bu durumda hocası olan Ebû Ubeyd ile muasır olmaları mümkündür.

Hadisi kaleme alan Ahmed b. Hanbel ise 164-241 yılları arasında yaşamıştır. Hadisin son râvisi olan Mekki b. İbrahim ile tarihsel olarak kıyaslandığında hocası vefat ettiğinde 50 yaşlarındadır. Bu durumda muasır olmalarında bir sıkıntı gözükmemektedir.

Bu bilgilerden hareketle bu senede yer alan râvilerin güvenilir olduğu ve râviler arasında muasaratın da tam olduğu görülmüştür. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

6. Hadis:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ أَبُو حَاصِبٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْنَرٌ قَالَ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَمِنَكُمْ أَحَدٌ أَكَلَ الْيَوْمَ فَقَالُوا مِنَّا مَنْ صَامَ وَمِنَّا مَنْ لَمْ يَصُمْ قَالَ فَأْتُوا بِقِيَّةِ يَوْمِكُمْ وَابْعَثُوا إِلَى أَهْلِ الْعَرُوضِ فَلْيَبْتِئُوا بِقِيَّةِ يَوْمِهِمْ¹⁵³

¹⁴⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 9: 338; Bâcî, *el-Cerh ve tadil*, 9: 280; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî, *et-Tarih ve'l-ilel*, nşr. Ahmed Muhammed Nurseyf (Mekke: Câmi'atü'l-Melik Abdülazîz, 1979), 3: 191.

¹⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 32: 206.

¹⁴⁹ Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî el-Kelâbâzî, *el-Hidaye ve'l-irşad*, thk. Abdullah el- Leysi (Beyrut: b.y., 1407), 2: 812.

¹⁵⁰ Buhârî, *Tarihu'l-Kebir*, 8: 71.

¹⁵¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 18: 83.

¹⁵² Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 15: 416.

¹⁵³ Nesâî, “*Siyam*”, 4; İbn Mâce, *Siyâm*, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 388; İbn Huzeyme, *Sahih*, 2091; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 3: 54.

“Resulullah (s.a.v) buyurdu ki; bugün Âşûrâ günü, sizden biriniz bir şey yedimi? Bizden bazısı yedik bazımız yemedik dedik. Bunun üzerine Resulullah “Kim oruç tutuysa ya da tutmadıysa günün geri kalan kısmında oruç tutsun diye buyurdu ve Arud halkına yani Medine çevresine elçi göndererek geri kalan günde orucu tamamlamalarını söyledi.

Muhammed b. Sayfî'den Gelen Rivayetın Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Muhammed b. Sayfî → Şa‘bî → Husayn b. Abdirrahman → Absar b. El-Kasım → Abdullah b. Ahmed → Nesâî

Muhammed b. Sayfî'den Gelen Rivayetın Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Muhammed b. Sayfî b. Sehl b. El-Harise b. Amîd

Peygamber (s.a.v) den Âşûrâ ile ilgili bir hadis nakletmiş olan Muhammed Sayfî için “Ubeyde b. Adnan” ve “Atban b. Âmir b. Hatame b. Ceşm b. Malik b. el-Evs el-Ensârî el-Hatmî el-Medîni” olduğu da söylenmiştir.¹⁵⁴ Kendisinden sadece Şa‘bî rivayette bulunmuştur. Buhârî ve İbn Hibbân onun Kûfe ehlinden olduğunu söylerken, Ebû Hâtim Medineli olduğu zikretmiştir. Hakkında başka bir bilgi bulunmayan bu zatın Peygamber (a.s) den direk hadis rivayet ettiği göz önünde bulundurularak sahâbîden olduğunu söylebiliriz.

Şa‘bî

Tam adı Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abdillâh el-Hemedânî eş-Şa‘bî’dir. 19/640 yılında Kûfe’de dünyaya gelmiş¹⁵⁵ ve 104 senesinde vefat etmiştir.¹⁵⁶

Hocaları arasında Hz. Âişe, Abdullah b. Mes‘ûd, Abdullah b. Ömer, Sa‘d b. Ebû Vakkâs, Enes b. Mâlik, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, Adî b. Hâtim, Üsâme b. Zeyd, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Mugîre b. Şu‘be, Nu‘mân b. Beşîr gibi birçok sahâbî zikredilmiştir.¹⁵⁷ Kendisinden ise Abdülmelik b. Mervân, A‘meş, Katâde b. Diâme, İbn Sîrîn, Abdullah b. Avn Amr b. Meymûn, Ebû Mihnef ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur.¹⁵⁸

Şa‘bî, döneminin önde gelen hadis âlimi ve münekkitlerinden sayılmıştır. Âlimler Şa‘bî’nin güvenilir olduğu konusunda ittifak etmişlerdir öyleki onun isminin olduğu rivâyetler sahih görülmüştür.¹⁵⁹ Şa‘bî’ye olan güvenin diğer bir göstergesi de normalde Mürsel rivâyetlerin zayıf kabul edilirken onun Mürselleri sıhhatli olarak kabul edilmesidir.¹⁶⁰

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 644.

¹⁵⁵ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 6: 246.

¹⁵⁶ Zehebî, *el-Kaşîf*, 1: 522.

¹⁵⁷ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 124.

¹⁵⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6: 322.

¹⁵⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6: 324.

¹⁶⁰ İbn Abdülber, *Câmi’u beyâni’l-ilm*, nşr. Ebü’l-Eşbâl ez-Züheyrî (Riyad: b.y., 1414/1994), 2: 859.

Husayn b. Abdurrahman es-Sülemî

Ebû'l-Huzeyl künyesi ile tanınan Husayn 43 senesinde doğmuş, 136 senesinde vefat etmiştir.¹⁶¹ Amara b. Ruveybe, Cabir b. Semira, Abdurrahman b. Ebû Leyla Ata, ve Şa'bî gibi isimlerden den hadis işitmiştir. Sevrî, Şu'be, Cerir b. Hazım, Süleyman et-Teym ve Ebû Avane ise kendisinden hadis nakletmiştir.¹⁶² İbnMaîn “*sika*”, Iclî “*sika, sebtun fi'l-hadis*” İbn Ebû Hâtim ise Ebû Zur'a nakliyle “*sika*”, Ebû Hâtim “*saduk ve sika fi'l-hadis*” ifadelerini kullanmışlar.¹⁶³

Abser b. Kâsım

Tam adı Abser bin Kâsım ez-Zebîdî, el-Kûfi, künyesi Ebû Zübeydî'dir. Meşhûr hadîs âlimleri arasında zikredilen bu zat 178 senesinde Kûfe'de vefât etmiştir.¹⁶⁴ Hocaları arasında Süleymân Teymî, Husayn İbn Abdurrahmân, Âlâ İbn'ül-Müseyyib, Matraf b. Tarif, İsmail b. Ebû Hâlid ve diğer âlimler zikredilmiştir. Kendisinden ise Ahmed bin Abdullah, Ebû Husayn, Abdullah bin Ahmed, Ebû Nuaym, Amr bin Avn, Kuteybe bin Saîd ve başka zâtlar rivayette bulunmuşlardır. Hadîs ilminde hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlediği rivayet edilmiştir.¹⁶⁵ Ebû Dâvûd onun için “*sika, sika*” ifadesini kullanmış ve diğer âlimler tarafından da *imam ve sika* olarak görülmüştür.¹⁶⁶

Abdullah b. Ahmed

Tam adı Abdullah b. Ahmed b. Abdillâh b. Yunus b. Kays el-Yurbu', el-Kufi, el-Bağdâdî olarak zikredilir¹⁶⁷. Künyesi ise Ebû Hasın'dır. Babası ve Abser b. Kâsım'dan hadis rivayet etmiş, onda da Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. İbrahim, Abu Habib el-Abbas, Ebû Hâtim b. İdris er-Razi, Muhammed b. Cerir ve daha nice isim hadis rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân onu Şikât eserinde zikretmiştir. Ebû Hâtim, Ebû Hasın için “*saduk*”, Nesâî ise “*sika*” ifadesini kullanmıştır. Ebû Hısan 248 senesinde vefat etmiştir.¹⁶⁸

Muhammed b. Sayfi'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ 'Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi Muhammed b. Sayfi'den ilk nakleden kişi Şa'bî'dir. Şa'bî 19-104 yıllarında

¹⁶¹ Yemeni, *Hülâsa Tezhîb Tehzîbi'l-Kemal*, 1: 86.

¹⁶² Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *Muhtaşarü'l-Kâmil fî ma'rifeti du'afâ'i'l-muhaddisîn li-İbn 'Adî*, nşr. Eymen b. Ârif ed-Dimaşkî, (Kahire: b.y., 1415/1994), 1: 285.

¹⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 124.

¹⁶⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihü Medineti's-selâm (Tarihü Bağdat)*, nşr. Beşşar Avvad Maruf, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001), 12: 310

¹⁶⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Kitabu tezkiretü'l-huffâz*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bt.), 1: 259

¹⁶⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 15: 228

¹⁶⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 18: 310.

¹⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 14: 284.

yaşamıştır. Her ne kadar Sayfî'nin vefatı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değilse de Şa'bî'nin yaşadığı dönem ve birçok sahebden hadis naklettiğine dair bilgiden yola çıkarak muasır oldukları söylenebilir.

Şa'bî'den sonra gelen râvi ise Husayn b. Abdirrahman 43-136 yıllarında yaşamıştır. Bu durumda hocası olan Şa'bî ile aynı dönem yaşamış olmaları mümkündür. Husayn'dan ise Absar b. Kâsım hadisi rivayet etmiştir. O da 178 yılında vefat etmiştir. Bu durumda Husayn ile muasaratı tamdır. Hadisi en son nakleden Abdullah b. Ahmed ise 248 senesinde vefat etmiştir. Yine aynı şekilde bu râvinin de hocası ile muasaratı mümkün gözükmektedir.

Hadisi eserinde zikreden Nesâî ise 215-303 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda 248 yılında vefat eden hocası Abdullah b. Ahmed ile aynı dönemde yaşamış olmaları mümkündür.

Bu bilgiler ışığında râvilerin güvenilir oldukları görülmüştür. Ayrıca râviler arasında muasaratın da tam olması sebebiyle hadis sahihtir denilebilir.

7. Hadis:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ «عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَسْلَمَةَ» عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ أَسْلَمَ أُمَّتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «صُمُّنْتُمْ يَوْمَكُمْ هَذَا؟» قَالُوا: لَا، قَالَ: «فَاتِمُّوا بِقِيَّةِ يَوْمِكُمْ وَأَقْضُوهُ»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «يَعْنِي يَوْمَ عَاشُورَاءَ»¹⁶⁹

Abdurrahman b. Mesleme'nin amcası dedi ki: "Eslem Resulullah (a.s) geldi ve bugün oruç tuttunuz mu? Hayır dediler. Efendimiz dedi ki: "Günün geri kalanında oruç tutun ve onu tamamlayın." (Ebû Dâvud dedi ki: o günden kasıt Âşûrâ günüdür.)

Abdurrahman b. el-Minhâl'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Abdurrahman b. el-Minhâl → Abdurrahman b. Mesleme → Katâde → Saîd b. Mihrân → Yezîd b. Zurey' → Muhammed b. Minhal → Ebû Dâvûd

Abdurrahman b. el-Minhâl'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Abdurrahman b. Mesleme'nin Amcası

Abdurrahman b. el-Minhâl ya da İbn Mesleme ya da İbn Seleme olarak zikredilmekte olan bu zat sahabîden sayılmıştır.¹⁷⁰ Katade ondan hadis rivayet etmiştir.¹⁷¹ Kaynaklarda onunla ilgili detaylı bir bilgiye ulaşamamıştır.

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, "Sıyâm" 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32: 200.

¹⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 1327.

¹⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 652.

Abdurrahman b. Mesleme

Abdurrahman b. Mesleme, İbn Selem ve İbn el-Minhal b. Mesleme el-Huzai' olarak ta zikredilen bu zat sadece amcasından Âşûrâ orucu hakkında bir rivayette bulunmuş kendisinden de yalnızca Katade hadis nakletmiştir. İbn Hibbân onu Şikât adlı eserinde zikretmiştir. İbn el-Kattan onun “*meçhul*” olduğunu söylemiştir. ¹⁷² Ebû Hâtim “*salihul-hadis*” derken Buhârî de onu *dua*nın içine dahil etmiştir. ¹⁷³

Saîd b. Mihrân

Saîd b. Ebû Arûbe, imam, hafız, âlim ve Basra ehlinde olarak zikredilen bu zat, tabînin altıncı tabakasındandır ¹⁷⁴. Enes b. Malik hayatta ike doğduğu söylenmektedir. Vefat tarihi ise 156 olarak zikredilmiştir. ¹⁷⁵ Eyyüb es-Sehtiyânî, Hasan Basrî, Süleyman el-A'meş, Katade, Malik b. Dinar hocaları arasındadır. Ondan da İbrahim b. Tahman, İsmail b. Ulye, Beşir b. Mufaddal, Ebû Usame Hammad, Sufyan es-Esvri ve daha nice kişi rivayette bulunmuştur ¹⁷⁶.

İshak b. Mansur, Yahya b.Maîn, Ebû Zur'a ve Nesâî onun için “*sika*” demişlerdir. Ebû Nuaym ise “*ondan karıştırmadan önce hadis yazdım*” diyerek onun daha sonraları hadisleri karıştırdığını ifade etmiştir. ¹⁷⁷ Ebû Hâtim de “*karıştırmadan önce sika idi*” ifadesini kullanmıştır. ¹⁷⁸

Yezîd b. Zurey'

Tam adı Yezîd b. Zurey' Ebû Muâviye el-Ayşî, el-Basarî.'dir. Hafız, Müceddid, Basra'nın muhaddisi olarak olarak zikredilen bu zatın künyesi Ebû Muâviye'dir. 101 senesinde doğmuş, 181 y ada 182 senesinde de vefat etmiştir. ¹⁷⁹ Eyyüb es-Sehtiyânî, Yunus b. Ubeyd, Habib el-Muallim, İbn Ebû Urve, Saîd el-Cureyrî ve daha birçok isimden hadis nakletmiştir. Kendisinden de Müsedded, Ali b. el-Medîni, Muhammed b. Minhal, Ümeyye b. Bistan gibi birçok isim de ondan hadis rivayet emiştir. ¹⁸⁰ Ebû Hâtim “*sika ve salih*” olduğunu söylemiştir. ¹⁸¹ İbn Sa'd ise “*sika, hucetun, kesiru 'l-hadis*” ifadeleri kullanmıştır. ¹⁸²

¹⁷² İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 129.

¹⁷³ Zehebî, *Mizanu 'l-İtidal*, 4: 317.

¹⁷⁴ Zehebî, *A 'lâmü 'n-nübelâ'*, 6: 413.

¹⁷⁵ Zehebî, *Tarihu 'l-İslam*, 4: 61.

¹⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü 'l-kemâl*, 11: 5.

¹⁷⁷ *Kamil fi Duafa'*, 4: 446.

¹⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Kaşif fi Ma 'rife*, 2: 490.

¹⁷⁹ Bâcî, *et-Ta 'dil ve 't-tecrih* 3: 1401.

¹⁸⁰ Zehebî, *A 'lâmü 'n-nübelâ'*, 15: 306.

¹⁸¹ Bâcî, *et-Ta 'dil ve 't-tecrih*, 3: 1401.

¹⁸² İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 150

Muhammed b. Minhal

Tam adı Muhammed b. Minhal et-Temimî, el-Mucaşî, künyesi Ebû Ca'fer'dir. Ebû Abdullah el-Basarî, ed-Dırarî olarak ta zikredilir.¹⁸³ Hocaları arasında Yezid b. Zuray', Ebû Avane, Ca'fer b. Süleyman, Ümeyye b. Halid, Ebû Dâvûd Tayalisî gibi isimler vardır. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Muhammed b. İbrahim, Harb b.İsmaıl, Ebû Ya'la ve başka isimler hadis rivayet etmişlerdir.¹⁸⁴

Iclî, İbn Maîn, onun için “*sika*” derken, Ebû Hâtim “*sika, hafız*” demişlerdir. İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir.¹⁸⁵ Ebâ Ya'la onun Basra'da Şaban ayında 231 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir¹⁸⁶.

Abdurrahman b. Minhâl'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ 'Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Abdurrahman b. Mihran'ın sadece sahâbîden olduğunu biliyoruz. Ondan sonra gelen kişi de yiyei Abdurrahman b. Mesleme hakkında da tarihi bir bilgi mevcut değildir. Katade ise 118 yılında vefat etmiştir. Önceki râviler ile karşılaştırma yapamıyoruz ve kendisinde hadisi nakleden Saîd b. Mihrân'a geçiyoruz.

Saîd b. Mihran 156 yılında vefat etmiştir. Bu durumda Katade ile muasartaları vardır denilebilir. Diğer râvi Yezid b. Zuray' 181 yılında vefat etmiştir. Yine hocası ile muasır olmaları mümkündür.

Son râvi Muhammed b. Minhal'in 231 yılında vefat ettiğinden yola çıkarak Yezid b. Zuray' ile muasır olma ihtimalleri vardır denilebilir.

Hadisi tahrir eden Ebû Dâvûd ise 202 yılında doğmuştur. Yani hadisi naklettiği Minhal vefat ettiğinde 29 yaşındadır. Burdan yola çıkarak bu ikisinde muasır olduklarından bahsedilebilir.

Sened zincirinin tamamına bakıldığında senedin ilk râvileri hakkında kaynaklarda detaylı bir bilgiye ulaşamadığından râvilerin muasarat açısından problemlili olduğu anlaşılmaktadır. Lakin hadisin diğer rivâyetler ile içerik açısından mutabık oluşundan dolayı hadisin hasen olduğu söylenebilir.

¹⁸³ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 508.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 74.

¹⁸⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 396.

¹⁸⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9: 85.

1.2. Hadislerin Metin Tahlili.

Konuyla ilgili tüm rivâyetlere bakıldığında ortak vurgulanan şeyin Hz. Peygamber'in *Âşûrâ orucunun tutulmasını emrettiğidir*. Gerek direk gerekse duyuru yoluyla ya da günün öneminde vurgu yaparak Müslümanların *Âşûrâ* günü oruç tutmalarını emrettiğini görülmektedir. Bu bilgi ise farklı sahabeler kanalıyla ulaşmaktadır. Ayrıca dipnotlarda gösterildiği gibi aynı hadis farklı sahabe kanalıyla da ulaşmaktadır. Her bir rivayeti kendi içinde tek tek aşağıda ele alınacaktır.

Seleme b. Ekva kanalıyla gelen rivâyetler Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Nesaî, Darimî tahriri ile günümüze ulaşmaktadır. Tüm metinlere bakıldığında ufak tefek lafız farklılıkları ile mana itibariyle hepsinde vurgulanan şey Hz. Peygamber'in *Âşûrâ* orucu tutulması için bir münadi çıkararak bu orucun tutulmasını duyurmak. Tüm metinlerin birbiri ile ittibâ halinde olması ve sened zincirinde ittisale mani bir durum olmaması sebebiyle oluşan kanaat bu rivayetin sahih olduğu doğrultusundadır. Ayrıca Begavî ve İbn Hacer bu rivayet hakkında "*haza sahihun muttefekun ala sıhhatihi*" (bu hadis sahihtir, sıhhatinde ittifak edilmiştir) ibaresini kullanmışlardır.¹⁸⁷

Esmâ b. Harise'nin rivayetiyle gelen bu hadis, Seleme b. Ekva' hadisini destekleyen bir hadistir. Şöyle ki Seleme b. Ekva'nın *bir adam* olarak zikrettiği münadi Esmâ b. Harise'nin hadisinde bahsedilen kardeşidir. Olayı bizzat yaşayan Esmâ b. Harise ile Seleme b. Ekva'nın anlattığı bilgiler örtüşmektedir. Konuyla ilgili Ziya el-Makdusî "bu hadis Sahihayn' de geçen Seleme b. Ekva'dan rivayet edilen hadisin kanıtıdır.¹⁸⁸ Hadisin isnadının sıhhatli oluşu ve diğer hadis ile mutabık olması sebebiyle hadis sahihtir denilebilir.

Muhammed b. Sayfi'den gelen rivâyetler Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme ve İbn Ebî Şeybe'nin eserlerinde yer almıştır. Bu rivayette de bazı kelime farklılıkları dışında herhangi bir mana değişimi yoktur. Tüm rivâyetlerde ana tema o gün *Âşûrâ* günü olduğu için Hz. Peygamber'in ashabına oruç tutmalarını emrettiğidir.

Rübeyyi' binti Muavviz aracılığı ile gelen rivâyetler ise Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yer almıştır. Ahmed b. Hanbel tarikinde ise bazı lafız eksiklikleri olmakla birlikte mana itibarıyla aynıdır. Bu rivayetin de isnad zincirinde herhangi bir sıkıntı olmaması ve metinlerde de ittifak edilmesi sebebiyle hadisimizin sahih olduğunu söyleyebiliriz. Begavî bu hadisin de sahih olduğuna dair bilgi vermiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ İbn Hacer, *Nazmü'l-le'âlî bi'l-mi'eti'l-'avâlî*, 26.

¹⁸⁸ Ziya el-Maksudî, *Ehadîsi'l-Muhtara*, Tahkik, Abdulmelik Dehiş, (Sudu Arabistan: b.y., b.t.). 656.

¹⁸⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn Begavî, *Şerhü's-Sünne*. nşr. Şuayb el-Arnaût ve Muhammed Züheyr eş-Şâviş. (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 1783.

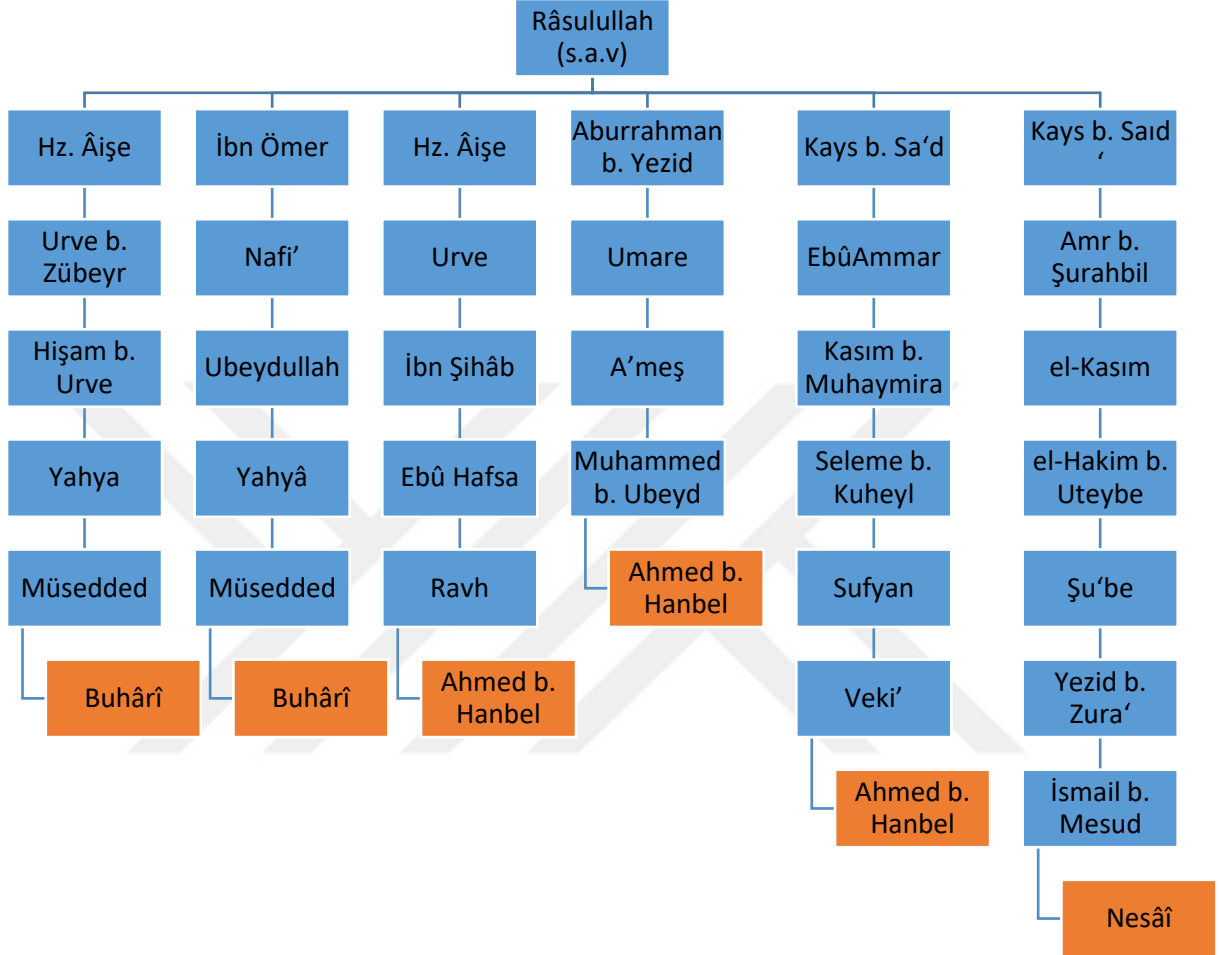
Hz. Âişe rivayetiyle gelen hadis, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Revaha, İbn Ebî Şeybe ve İbn Mace'nin eserlerinde aynı metinle zikretmişlerdir. Hadislerin isnadında sıhhatine zarar verecek herhangi bir durum olmaması ve Âşûrâ orucunu emreden diğer rivâyetlerle örtüşüyor olmasından ötürü hadisin sahih olduğu söylenebilir.

Ebû Mûsâ tarikiyle gelen bugünün Yahudilerin bayramı olduğuna dair rivayet ise isnad açısından sıhhatli bir hadis olması ve İbn Abbas'ın rivayet ettiği Buhârî'de yer alan Hz. Peygamber ile Yahudiler arasında geçen konuşmada bugünün Yahudiler açısından önemli bir gün olduğunu ifade eden hadisler ile örtüştüğü için sahih olduğunu söylenebilir.

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in Âşûrâ orucunu emrettiğine dair rivâyetlerin bütününe bakıldığında herbir hadisin birbirini desteklediği görülmüştür. Bu rivâyetlere aykırı başka rivâyetler de mevcut değildir. Yapılan uygulama akla ve tarihi bilgilere de ters düşmemektedir. Zira belirli günlerde oruç tutma anlayışı diğer dinlerde de İslam'da da mevcut olan bir uygulamadır. Hz. Peygamber de bu rivâyetlerde önemli gördüğü bir gün olan Âşûrâ gününde oruç tutulmasını emretmiştir. Tüm bu bilgilerden hareketle bu konu başlığı altındaki rivâyetlerin hem sened hem de metin açısından sahih olduğunu söylemek mümkündür.

2. Ramazan Orucu Emredilince Âşûrâ Orucunun İsteğe Bırakıldığında Dair Rivâyetler.

Bu konu başlığında Medine'ye hicretten sonra emredilen Âşûrâ orucunun Ramazan'ın farz kılınmasıyla isteğe bırakıldığına dair rivâyetleri içeren rivâyetler incelenecektir. Rivâyetlerin ikisi Hz. Âişe, ikisi Kays b. Sa'd, diğerleri ise İbn Ömer ve Abdurrahman b. Yezid aracılığı ile gelmektedir. İsnad incelemesine geçilmeden önce rivâyetlerin hepsini gösteren isnad şeması verilecektir.

Şekil 2. Orucu Emredilince Âşûrâ Orucunu İsteğe Bırakıldığına Dair Rivâyetlerin İsnad Şeması.

2.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا بِحَيْثُ حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ يَوْمًا نَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُهُ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانَ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ لَا يَصُومُهُ¹⁹⁰

“Cahiliye devrinde Kureyş, Âşûrâ gününde oruç tutardı. Hicretten önce Hz. Peygamber (asv) de Âşûrâ orucu tutardı. Medine’ye hicret ettikten sonra bu oruca devam etti; ashabına da tutmalarını emretti. Ertesi yıl, Ramazan orucu farz kılınca, Âşûrâ günü orucunu bıraktı, isteyen bu orucu tuttu, dileyen de bıraktı.”

Hz. Âişe’den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Âişe → Urve b. ez-Zübeyr → Hişam b. Urve → Yahya → Müsedded → Buhârî

Hz. Âişe’den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Urve b. ez-Zübeyr

Tam adı Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî olan Urve, Kureyş’in ileri gelenlerinden biridir. Babası Zübeyr b. Avvâm, annesi Esmâ bint Ebû Bekr, teyzesi Hz. Âişe, ninesi Hatice bint Huveylid, kardeşi Abdullah b. Zübeyr ve eşi - Hakem b. el-Âs’ın en küçük çocuğu olan- Ümmü Yahyâ’dır.¹⁹¹

Doğduğu tarihle ilgili farklı rivâyetler vardır. Hicretin 22, 26 ve 29 yıllarında doğduğu söylene de¹⁹² en doğru rivayete göre 23/643 yılında doğmuştur. Cemel Vak’ası sırasında on üç yaşında olduğunu bildiren diğer bir rivayet de bunu teyit etmektedir. Ayrıca yaşının küçük olması nedeniyle Cemel topluluğundan geri bırakıldığını bizzat kendisi söyler¹⁹³. Vefat tarihi de ihtilâfıdır. Taberî h. 94 yılı olduğunu belirtir; İbn Sa’d ve onun takipçileri de aynı tarihi vermişlerdir.¹⁹⁴ Buna karşın diğer rivâyetlere ek olarak İbn Kuteybe’ye göre Urve h. 93 veya 94 yılında vefat etmiştir, İbn Hallikân da bunu tekrarlamıştır.¹⁹⁵ Ancak en eski ve en güvenilir rivayete bakılırsa 94/712 senesinde vefat etmiştir.

Urve, hayatını ders almak ve ders vermek arasında geçirmiştir. Hadisin ve ilmin izini

¹⁹⁰ Buhârî, “Eyyamu’l-Cahiliyye”, 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 175; Ebû Dâvût, “Savm”, 65; Muvatta, “Sıyâm” 1052; Müslim, “Sıyâm”, 1125.

¹⁹¹ Taberî, *Tarihü’t-Taberî*, 2: 2313; Nevevî, *Tehzîbü’l-esmâ*, 1: 34.

¹⁹² İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 2: 421.

¹⁹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 183; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 5: 133

¹⁹⁴ Taberî, *Tarihü’t-Taberî*, 1: 1266; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 5: 135.

¹⁹⁵ İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 2: 421; Nevevî, *Tehzîbü’l-esmâ*, 1: 331.

takip etmiştir. Hz. Âişe, Amre, Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Amr İbnü'l-Âs, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbâs gibi Medine'nin önde gelen erkek ve kadınlarından rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de Irak b. Malik, Ebû Seleme, Zührî, Yahya ve birçok tabiin hadis nakletmiştir. Urve, Medine'nin yedi fakihinden ve en meşhur muhaddislerinden biri olmuştur. Öyle ki, Ömer b. Abdülaziz bu konuda “Urve b. Zübeyr'den daha bilgili biri yoktur.” demiş; Zührî ise “Urve, kovaların bulandıramayacağı bir deryadır.” şeklinde ondan söz etmiştir.¹⁹⁶

Hişâm b. Urve

Tam adı Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr b. Avvâm el-Kureşî, Ebü'l-Münzir, Künyesi Ebû el-Münzir'dir. Hişâm Muharrem 61/680 Medine'de doğmuş¹⁹⁷, 146/763 yılında Bağdat'a vefat etmiştir. 145 ve 147 olduğu da söylenmiştir.¹⁹⁸

Hişâm b. Urve sahabîden İbn Ömer, Sehl b. Sa'd, Câbir b. Abdullah ve Enes b. Mâlik'i görmüş,¹⁹⁹ babası ve amcası başta olmak üzere Abdullah b. Zübeyr, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Amr b. Şuayb, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebü'z-Zinâd gibi birçok isimden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Ma'mer b. Râşid, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Cüreyc, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, İbn. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi tanınmış muhaddisler hadis rivayette bulunmuşlardır.²⁰⁰

İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimler onun için “*sika*” ifadesini kullanmışlar ve çok hadis rivayet ettiğini de zikretmişlerdir. Bununla beraber Irak'a gittikten sonra duymadığı halde babasından hadis rivayet ettiği ileri sürülmüştür. Ayrıca ilerleyen yaşlarında hafızasının zayıfladığı bu yüzden de hadisleri karıştırdığı noktasında ihtilaf olmuştur. Ali b. Medîni onun hadislerinin dört yüzü bulduğunu, Zehebî ise binden fazla olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Yahyâ b. Saîd el-Kattân

İsmi kaynaklarda Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî olarak zikredilmiştir. “*Ümmetin büyüklerinden biri*”, “*ilim hafızı*” olarak nitelendirilen Yahya b.Saîd 120 senesinde Basra'da doğmuştur. Beni Temim'in mevlasıdır.²⁰² Ebû Hâtim ve Yahya b.Saîd onun için “*Hafız, sika*”,²⁰³ ifadesini kullanmışlardır. Hocaları arasında Fudayl b. Iyaz,

¹⁹⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 184;

¹⁹⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 3: 381.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7: 321

¹⁹⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 9: 48-51; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, 8: 194.

²⁰⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 3: 381; İbn Hacer, *Tehzîb*, 9: 48.

²⁰¹ M. Yaşar Kandemir, “Hişâm b.Urve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 18: 155.

²⁰² Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, 3: 464.

²⁰³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1: 232.

Sufyan b. Uyeyne, Muaz b. Muaz, Hişam b. Urve vardır.²⁰⁴ Ali b. Medeni, Yahya b.Maîn, Ahmed b. Hanbel, İshak b. İbrahim, es-Sevri, Ebû Hayseme ve daha niceleri ise ondan hadis rivayet etmişlerdir.²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel “Yahya b. el-Kattan’ın her haliyle bir benzerini görmedim.” Yahya b.Maîn ise “Yahya el-Kattan 20 sene gece gündüz Kuran’ı hatmetmeye devam etti. 40 sene mescidde ders vermeyi bırakmadı. Onun meclisinde her zaman bir grup talebenin olduğu rivayet edilir. Yani ondan istifade etmeyi hiç kaçımadılar, çünkü onun ilmine ihtiyaçları vardı.”²⁰⁶ cümleleri ile onu anlatmışlardır. Yahya b. Saîd 233senesinde vefat etmiştir. 223 senesinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır.²⁰⁷

Müsedded

Tam adı Müsedded b. Müserhed b. Müserbel b. Müstevred el-Hafız, el-Esedî olan bu zat Ebû'l-Hasan künyesi ile anılmaktadır. 150 yılı civarında doğmuştur. Kendisi Hammad b. Zeyd, Mu'temir b. Süleyman, Veki' b. Cerrah, Yahya b.Saîd el-Kattan gibi muhaddislerden hadis öğrenmiştir.²⁰⁸ Kendisinden ise, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî gibi hadis hâfızları rivayette bulunmuşlardır. Basra'da ilk müsnedi kaleme almasıyla bilinen Müsedded için Nesâî, İcli ve İbn Ebû Hâtim “sika” derken, İbn Maîn ve Ebû Zura' da “saduk” demişlerdir. Buhârî Ebû Hasan'ın 228 senesinde vefat ettiğini kaydeder.²⁰⁹

Hz. Aişe'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

İlk râvi olan Hz. Aişe vefat tarihi 58 dir. İkinci râvinin ise doğum yılı 23 vefat yılı 93 tür. Ama hepsinden önemlisi Urve b. Zubeyr'in Hz. Aişe'nin kız kardeşi Esmâ'nın oğlu olduğunu biliniyor olması mu'asarat ve likâ açısından önemli bir bilgidir. Hemen akabinde hadisi rivayet eden kişinin oğlu Hişam b. Urve'nin olması ittisal açısından önemlidir.

Yahya b.Saîd ise 120 yılında doğmuş 146 yılında vefat eden hocası Urve ile aynı dönemde yaşamıştır. Hadisi Yahya b.Saîd'den rivayet eden Müsedded ise 150 yılında dünyaya gelmiş 233 yılında vefat eden hocası ile mu'asırdır.

Rivayeti eserinde kaleme alan Buhârî ise 194/256 seneleri arasında yaşamıştır. Bu durumda 233 yılında vefat eden Müsedded ile aynı dönemde yaşamış olmaları mümkündür.

Bu verilerden yola çıkarak râvilerin güvenilir olduğu görülmüş ayrıca râviler arasında

²⁰⁴ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 14: 135; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetu 'ulûmi'l-ħadîs*, nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin, (Beyrut: b.y, 1406/1986), 66.

²⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 611.

²⁰⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 9: 175

²⁰⁷ Zehebî, *Tarihu'l İslam*, 16: 350.

²⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 1.

²⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 236; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 438.

muasaratın da tam olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

2. Hadis:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ عَاشُورَاءَ يَصُومُهُ أَهْلُ
الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ قَالَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ²¹⁰

“Câhiliye devri insânları Âşûrâ günü oruç tutarlardı. Ramazan orucu farz kılınıca Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdular: “Dileyen Âşûrâ orucunu tutsun dileyen tutmasın.”

İbn Ömer'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Ömer → Nâfi' → Ubeydullah → Yahyâ → Müsedded →

Buhârî

Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî

İbn Ömer diye de anılan Abdullah, nübüvvetin üçüncü yılında Mekke'de doğmuş, 73 yılında Mekke'de vefat etmiştir.²¹¹ Hz. Peygamber'in zevcesi Hafsa ile ana baba bir kardeştir. Babasıyla birlikte müslüman olmuş yine onunla birlikte Medine'ye hicret etmiştir.²¹² Hz. Peygamber ile akraba olması onun çevresinde bulunmasını sağlamış, böylece birçok rivayetin nakledilmesine vesile olmuştur.²¹³ İki bin altı yüz otuz hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok rivayette bulunan ikinci kişi olmuştur. Bu hadisleri, başta Hz. Peygamber olmak üzere, babası Ömer, ablası Hafsa, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Osman, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Bilâl ve Abdullah b. Mes'ûd gibi ileri gelen sahâbilerden dinleyip aktarmıştır. Rivâyetlerinin yzü altmış sekizi hem Buhârî hem Müslim'de mevcut olup ayrıca seksen biri Buhârî'de, oruz biride Müslim'de bulunmaktadır.²¹⁴ İbn Ömer'in en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz. Peygamber'den duyduğu lafızlarla rivayet etmeye son derece dikkat etmesi, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermemesidir. Bu sebeple hadis rivayet ederken ihtiyatlı bir şekilde davranmıştır. İbn Ömer'den Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah gibi sahâbilerle Enes b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb, Nâfi', Mücâhid, Tâvus gibi meşhur tâbiîler rivayette bulunmuşlardır.²¹⁵

²¹⁰ Buhârî, “Tefsir”, 2; Müslim, “Siyâm” 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 8: 63; İbn Mace, “Siyâm”, 43; 1: İbn Ömer'in bu tarikinde ise şu fazlalık vardır: “فمن أحب منكم أن يصومه فليصمه ومن كرهه فليدعه”; Ebû Dâvûd, “Siyâm” 64; Dârimî, “Savm”, 46.

²¹¹ Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz 1: 37.

²¹² İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, 4: 142

²¹³ M.Yaşar Kandemir, “Abdullah B. Ömer B. Hattâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 126

²¹⁴ Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', 3: 203.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3: 340.

İbn Ömer'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Nâfi'el-Fekîhi

Tam adı Nâfi' el-Fekîhi, el-Medîni, Mevla İbn Ömer.'dir. Medine'ki Tabiîn devrinin meşhur âlimlerindendir. Künyesi Abu Abdullah'tır ve Abdullah İbn Ömer'in azatlısıdır. Abdullah İbn Ömer, Ebû Hüreyre, el-Hudri, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, gibi daha birçok kişiden hadis rivayet etmiştir. Kendisinde ise oğulları Ebû Ömer, Ömer ve Abdullah, Yezid b. Ebû Habib, ez-Zührî, İbn Aclan, el-Evzeî', el-Leys b. Saîd, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî ve daha nice değerli zat hadis nakletmişlerdir. İbn Saîd onun için "*sika, kesiru'l-hadis*" ifadesini kullanırken²¹⁶ Buhârî ise "*en sahih sened Mâlik – Nâfi' – İbn Ömer şeklinde olanıdır*"²¹⁷ diye zikretmiştir. Yine Iclî, Nesâî ve İbn Hiraş "*sika, nebîl*" olduğunu ifade etmişlerdir. Ebû Ubeyd ve Ahmed b. Hanbel 119 senesinde vefat ettiğini söylerken ed-Dırrar 120 senesinde, bazı kaynaklar ise 116/117 olarak ifade etmişlerdir.²¹⁸

Ubeydullah b. Ömer

Tam adı Ubeydullah b. Ömer b. Hafsa b. Asım b. Ömer el-Hattab el-Adevi, el-Ömeri, el-Medîni olan bu zat Medine âlimlerinden olan güvenilir bir hocadır²¹⁹. Kendisi için "*sika, imam, hafız, sebt, hüccet, mütkın*" gibi lafızlar kullanılmıştır.²²⁰ 70 li yıllarda Medine'de dünyaya gelen bu zat Tabiinin küçükleri arasında anılır.²²¹ Hocaları arasında sahâbî olan Ummü Halit bnt. Saîd, Ada', el-Makberi, ez-Zührî gibi değerli insanlar zikredilmektedir. Buhârî ve Müslim kendisinden hadis rivayet etmişler ve yine ümmetin büyükleri, Yahya b.Saîd el-Ensârî, es-Sevrî, Şu'be, Şerîk ve Abdullah b. Numeyr de ondan hadis rivayet edenler arasında sayılır.²²² Iclî kitabında ondan "*sika, sebt*" diye bahsetmiştir.²²³ İbn Hibbân ise "*Medine halkının faziletliyelerinden ve kusursuzlarından*"²²⁴ diye bahsetmiştir. Ubeydullah b. Ömer 140 kusur (144/ 145) senesinde vefat etmiştir.²²⁵

İbn Ömer'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkîât' Açısından Değerlendirilmesi

İlk râvi İbn Ömer nübüvvetin üçüncü yılında doğmuş ve 73 yılında vefat etmiştir. Kendisinden hadisi nakleden Nâfi' ise onun kölesi olup 30 yıl kadar yanında yaşamış 119

²¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 523.

²¹⁷ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, 7: 84.

²¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 29: 298.

²¹⁹ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 7: 531.

²²⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5: 326

²²¹ Zehebî, *A'lamu'n-nubela*, 6: 304.

²²² Ebû Ya'la, *el-İrşad f. Ma'rifeti Ulema el-Hadis*, thk. Muhammed Said Ömer İdris (Riyad: Mektebetu'l-İrşat, 1409), 3; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 112

²²³ Iclî, *Ma'rifetu es-Şikât*, 2: 112.

²²⁴ İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, 1: 132.

²²⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 373; İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, 7: 514.

yıllarında vefat etmiş tabiîn âlimlerindedir. Bu bilgilerden yola çıkarak ikisini de muasır olduğunu ve aralarına likânın var olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Üçüncü râvi olan Ubeydullah b. Ömer b. Hafsa 70 li yıllarda dünyaya gelmiş 140 kusur senesinde vefat etmiştir. O da tabiinin küçükleri arasında zikredilir. Hem tarih açısından bir sıkıntı olmaması hem de her ikisinin de tabiinden olması hasebiyle muasaratları tamdır.

Diğer râvi olan Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise 120/223 ya da 233 seneleri arasında yaşamıştır. Bu durumda hocası olan Ubeydullah ile muasarat açısından bir sıkıntı gözükmemektedir.

Hadisi son nakleden Müsedded'in 150/228 seneleri arasında yaşadığı göz önüne alınınca hadisi naklettiği Yahyâ b. Saîd ile aynı dönemde yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu ikisi arasında da muasarat tamdır denilebilir.

Hadisi eserinde zikreden Buhârî'nin de 256 senesinde vefat ettiğinden yola çıkarak Müsedded ile muasır oldukları söylenebilir.

Senedin tamamına bakıldığında râvilerin güvenilir kişiler olduğu görülmüştür. Ayrıca râviler arasında likâ ve muasaratında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

3. Hadis:

حَدَّثَنَا رُوْحٌ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَفْصَةَ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانُوا يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ قَبْلَ أَنْ يُفْرَضَ رَمَضَانُ وَكَانَ يَوْمٌ فِيهِ تُسْتَرُ الْكَعْبَةُ فَلَمَّا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ رَمَضَانَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ شَاءَ أَنْ يَصُومَهُ فَلْيَصُومْهُ وَمَنْ شَاءَ أَنْ يَتْرُكَهُ فَلْيَتْرُكْهُ²²⁶

“Ramazan orucu emredilmeden önce Âşûrâ orucu tutulurdu ve aynı gün Kabe'nin örtüsü değiştirilirdi. Allah (azze ve celle) ramazanı emredince Resulullah (s.a.v) dileyen bu orucu tutsun, dileyen terk etsin, buyurdu.”

Hz. Âişe'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Hz. Âişe → Urve → İbn Şihâb → Muhammed b. Ebû Hafsa → Ravh → Ahmed b. Hanbel

Hz. Âişe'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

İbn Şihâb

Tam adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydulah b. Abdullah b. Şihâb b. Abullah b. El-Haris b. Zehra b. Kilab ez-Zührî el-Kureyşi'nin künyesi Ebû Bekir'dir.²²⁷

²²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43.

İbn Şihâb, Sahâbîden 10 kişi ile görüşmüş ve döneminde hafızası en kuvvetli olan kişiler arasında zikredilmiş, fakih, faziletli bir âlimdir.²²⁸ 50 yılında dünyaya gelmiş ve sahâbîden ilim tahsis etmiştir. Hocaları arasında Sehl b. Sa'd, Enes b. Malik, Abdullah b. Cafer, Alkame ibn. Vakkas, Ebû Ümame b. Sehl, Urve b. Zubeyr ve daha niceleri zikredilir. İbn Şihâb'tan ise Malik, el-Leys, el-Evza', Ebû Hafsa, İbn İshâk ve birçokları hadis nakletmiştir.²²⁹ Onun hadislerle ilgili çalışmaları için Leys: “İbn-i Şihâb'dan daha çok toplayan, ondan daha çok ilmi olanı görmedim.” Süfyan: “Zührî, Medine halkının en âlimidir.” ve “Sünneti, ondan daha iyi bilen yoktur.” Ömer b. Abdülaziz ise: “Size İbni Şihâb'ı öneririm. Geçmiş sünneti ondan daha iyi bilen biriyle karşılaşamazsınız. O bir deryadır.” buyurmuşlardır²³⁰. Zührî, muhtemelen hayatının ilk devrelerinde hadis toplamak için meclislerine gittiği imamlardan işittiklerini bir takım levhalara ve sahifelere yazmış, ez-Zehbî'nin belirttiği gibi, hadis kitabetini kerih görenlerin adetine uyarak yazılı metinleri, hafızasına iyice yerleştirdikten sonra imha etmiştir.²³¹ İbn Sad onun için “sika” tabirinin kullanıldığını zikretmiştir.²³² 124 yılı Ramazan ayında Şam taraflarında vefat etmiştir.²³³

Ebû Hafsa

Tam adı Muhammed b. İbn Ebû Hafsa, Meysera, Ebû Seleme el-Basarî'dır. Künyesi Ebû Hafsa²³⁴ olan Meysera, Zührî'den, Amr b. Dinar'dan, Katade'den Ali b. Zeyd'den hadis işitmiş, kendisinden de İbn Mübarek, Ebû Muâviye, Hammad b. Ziyad ve Ravh hadis dinlemişlerdir.²³⁵ İbn Maîn onun için “salih” ve “sika” diye bahsederken en-Nesâî “zayif”,²³⁶ İbn Hibbân ise “Hata yapıyor” diye bahsetmişlerdir. el-Medîni ise “lâ be'se bih” diye zikretmiştir.²³⁷ Ebû Hafsa 150 civarında vefat etmiştir.²³⁸

Ravh

Ravh b. Ubâde b. Ala' b. Hasam el-Kaysî, el-Basrî, Künyesi Ebû Muhammed olan Ravh'ın hocaları arasında İshâk b. Mansûr, Muhammed b. Abdurrahman, Ebû Hafsa gibi zatlar vardır. Kendisinden Şu'be, Saîd b. Ebû Urve, Ebû Huşeym, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Revaha ve daha birçokları hadis nakletmişlerdir. Buhârî kitabının “salat, megazi, i'tisam ve

²²⁷ İbn Hacer, *Tehzibu'l-esmâ*, 1: 123.

²²⁸ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 349.

²²⁹ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrih*, 2: 695.

²³⁰ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (İstanbul: İrica Yayınları. 2008), 175.

²³¹ Talat Koçyiğit, *İbn Şihab ez-Zühri*, 60.

²³² İbn Hacer, *Tehzib*, 6: 49.

²³³ İbn Hibbân, *es-Şikât*: 5: 695.

²³⁴ Ahmed b. Ali b. Mucuhi el-İsbahânî Ebû Bekir, *Rical Sahih Müslim*, thk. Abdullah el-Leysi, (Beyrut: Daru'l-Marife, 1407), 2; İbn Hacer, *Tehzib*, 5: 544.

²³⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9.

²³⁶ Zehebî, *Tarihul-İslam*, 9: 264.

²³⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, 5: 544.

²³⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 13: 72.

başka başlıklarında da ondan hadisler almıştır.²³⁹ Yahya b. Maîn onun için “*lâ be’se bih, sadûk,*” ifadelerini kullanmış²⁴⁰. İbn Medînî ise şöyle demiştir: “*Ravh b. Ubâde’nin yüz bin hadisten ziyâde mervîyyâtı olduğunu gördüm, bunlardan on binini yazdım.*”²⁴¹ Ravh b. Ubâde, bir tefsir cem’ etmiş ve Sünen’e, ahkâma dâir de bir hayli müellifâtı vardır.²⁴² 205 ya da 206 senesinde vefat ettiği söylenir.²⁴³

Hiz. Âişe’den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ’ Açısından Değerlendirilmesi

Bu hadisimizin de ilk râvisi Hiz. Âişe ve yine ondan nakilde bulunan kişi Urve b. ez-Zübeyr ki bu ikisinin lika oluşları yukarıda belirtildiği gibi kesin olduğundan diğerlerinin değerlendirilmesine geçilmiştir.

Hadisi Urve’den İbn Şihâb nakletmiş. İbn Şihâb ise 50/124 yılları arasında yaşamış. Dolayısıyla Urve’nin hocası olması olağan bir durum. Ebû Hafsa’nın vefat tarihinin 150 civarları olduğu kaydedilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak İbn Şihâb ile aynı dönemde yaşadıklarını söylenebilir.

En son râvi olan Ravh ise 205 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocasından 55 yıl sonra vefat etmiş olduğundan yola çıkarak hocası Ebû Hafsa ile karşılaşmış olma ihtimalleri vardır denilebilir.

Hadisi kayd eden Ahmed b. Hanbel ise 164/241 yılları arasında yaşamıştır. Böylece hadisi 205 yılında vefat eden hocası Ravh’tan dinlemiş olma ihtimali yüksektir.

Bu bilgilerden hareketle râvilerin güvenilir kişiler olduğu görülmüş ayrıca râviler arasında muasaratın da tam olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla hadisin sahih olduğu söylenebilir.

4. Hadis:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ دَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ يَتَعَدَّى فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ اذْنُ إِلَى الْغَدَاءِ فَقَالَ أَوْلَيْسَ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ إِنَّمَا هُوَ يَوْمٌ كَانَ يَصُومُهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ رَمَضَانَ فَلَمَّا نَزَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ تَرَكَ²⁴⁴

Abdurrahman b. Yezid dedi ki: “Eşa’s b. Kays, Abdullah’ın yanına girdi ve öğlen yemeği yiyiyordu. Ve ona dedi ki: “Ey Eba Muhammed sofraya yaklaş. Ve devamla dedi ki: “bugün Âşûrâ günü değil mi?” “O nedir?” diye sordu. Eşa’s b. Kays de cevaben

²³⁹ Bâcî, *et-Ta’dil ve’t-tecrih*, 2: 574; İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 293.

²⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 7: 296.

²⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 293.

²⁴² El-Yemeni, *Hülâsa Tehzîbi’l-Kemal*, 1: 303.

²⁴³ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 58.

²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 365; Müslim, “*Sıyâm*”, 19.

“Muhakkak ki Ramazan (farz kılınmadan) önce o gün (Âşûrâ) Resulullah oruç tutardı. Ne zaman ki Ramazan ayı emredildi o terk edildi.”

Abdurrahman b. Yezîd'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Abdurrahman b. Yezîd → Umâre → A'meş → Muhammed b. Ubeyd → Ahmed b. Hanbel

Abdurrahman b. Yezîd'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzeli

İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden sayılan, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu olan İbn Mes'ûd'un doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefatı 32/652 yılı olarak kaydedilmiştir.²⁴⁵ İbn Mes'ûd ilk Müslümanlardan olması hasebiyle müşriklerin birçok baskısına maruz kalanlardan olmuştur. Ama bu baskılara aldırılmadan cehrî olarak Kabe'de seli Kur'ân okuyan ikici kişi olmuştur. Ayrıca Medine'ye hicret eden ilk kişiler arasındadır.²⁴⁶

İbn Mes'ûd, gerek ilk Müslümanlardan oluşu, gerekse Hz. Peygamber'le yakın olması sebebiyle ondan birçok hadis duymuş ve rivayet etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer, Osman, Ali ve diğer sahâbîler vasıtasıyla rivayet ettiği hadisler de vardır. Kendisinden de Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Abbas, İmrân b. Husayn, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi birçok sahâbî ile Alkame b. Kays, Mesrûk, Esved b. Yezîd, Abîde es-Selmânî, Amr b. Şûrahbîl, Hâris b. Kays vb. büyük tâbiîler rivayette bulunmuşlardır.²⁴⁷ Ondan gelen sekiz yüz kırk sekiz kadar hadisin büyük bir kısmını bizzat Resûlullah'tan rivayet etmiştir; bunların çoğunu Ahmed b. Hanbel'in ve Tirmizî'nin eserlerinde bulmak mümkündür. Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'un altmış dört hadisini eserlerine almışlardır. Ayrıca Buhârî yirmi bir, Müslim ise otuz beş hadisini müstakil olarak almıştır.²⁴⁸

Aburrahman b. Yezid

Abdurrahman b. Yezid b. Kays en-Nehaî, el-Kufî, künyesi Ebû Bekir. Hocaları arasında İbn Mesud, Osmân, amcası Alkame, kardeşi el-Esved, Ebû Musâ, Aişe, gibi sahâbîden değerli kişiler vardır. Kendisinden Umare b. Amr, Ebû İshak es-Sebî, Mansur b. el-Mu'temir gibi isimler rivayette bulunmuştur.²⁴⁹ İbn Maîn “sika”, İbn Sa'd “sika, lehu

²⁴⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 13.

²⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mesûd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1: 114.

²⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, (Kahire: b.y., 1389/1969) 8: 162.

²⁴⁸ İbn Kayyim, *İlâmü'l-muvakkûn*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid (Kahire: b.y., 1374/1955), 1: 17.

²⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 155.

ehadisü'l-hadis" İclî "*sika, tabî*" ifadelerini kullanmışlardır.²⁵⁰ İbn Hibbân da *Şikât*'ında zikretmiş ve 83 yılında öldürüldüğünü bildirmiştir.²⁵¹

Umâre b. Umeyr

Umâre b. Umeyr et-Teymî, Abdullah b. Ömer'i görmüş bir râvidir. Hocaları arasında halası, el-Esved b. Yezid en-Nehâî, Abdurrahman b. Yezid en-Nehâî, İbrahim b. Mûsâ Ebû Mûsâ el-Aşarî, Vehb b. Rebîa gibi isimler vardır. İbrahim en-Nehâî, el-Hakem b. Uteybe, el-A'meş, Sad b. Ubeyde, Mansur b. el-Mu'temir de ondan rivayette bulunmuşlardır.²⁵² Buhârî, Ali b. Medîni'den rivayetle onun yaklaşık 80 hadisi olduğunu söylemiş. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî "*sika*" olduğunu bildirmişler.²⁵³ İbn Ebû Hayseme, Yahya b. Maîn'den rivayetle onun 82 senesinde vefat ettiğini söylemişlerdir.²⁵⁴

A'meş

Tam adı Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-Kûfi'dir. Aslen Taberistanlıdır. 61/680 yılında doğmuştur, 148 yılında vefat etmiştir.²⁵⁵

Saîd b. Cübeyr, Kays b. Ebû Hâzim, Ebû Vâil Şakık b. Seleme ve Şa'bî rivayette bulunduğu kişilerden bazılarıdır. Kendisinden de Ebû Hanîfe, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek gibi meşhur âlimler rivayette bulunmuşlardır.²⁵⁶

A'meş kıraat, hadis ve ferâiz ilimlerinde devrinin Kûfe'deki en önemli âlimi kabul edilmiştir.²⁵⁷ Hadis ilminde ise hâfızlık mertebesine yükselmiş, Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ebû Evfâ'dan mürsel olarak rivayet ettiği hadislerde tedlîs yapması dışında umumiyetle *sika* sayılmıştır. Zehebî, A'meş'i bazı râvilerin kusurlarını örtbas etmekle, cerh ve ta'dîl imamlarından Ali b. Medîni de vehim sahibi olmakla itham ederler. Buna rağmen o, kendi döneminde Kûfe âlimleri arasında Kur'ân-ı Kerîm'i kaidelerine en uygun bir şekilde okuyan, Hz. Peygamber'in hadislerini en iyi bilen ve kendisine yöneltilen sorulara en isabetli cevaplar veren bir kişi olarak ün yapmıştır. Rivâyetleri Kütüb-i Sitte'de yer almış, dürüstlüğü ve doğru sözlülüğü sebebiyle "*mushaf*" diye anılmıştır. Devrinin en büyük münekkidi Yahyâ el-Kattân onun hakkında "*allâmetü'l-İslâm*" tabirini kullanmıştır.²⁵⁸

²⁵⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 1416.

²⁵¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5: 363.

²⁵² Zehebî, *Mizanul-itidal*, 3: 177.

²⁵³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 243.

²⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 687.

²⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabâkât*, 6: 342.

²⁵⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 2: 2.

²⁵⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 2: 400.

²⁵⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 224; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 6: 226.

Muhammed b. Ubeyd

Muhammed b. Ubeyd et-Tenâfisî, künyesi Ebû Abdullah. el-A'meş ve Ubeydullah'tan hadis dinlemiştir. 124 yılında doğmuş ve 203 yılında vefat etmiştir.²⁵⁹ Hişam b. Urve ve A'meş'ten rivayette bulunmuştur²⁶⁰. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Hennad rivayette bulunmuşlar. Iclî Şikâtında ondan “sika ve kufti” olarak bahsetmiş ve 4000 hadisi ezbelediğini söylemiştir.²⁶¹ Zehebî, fi'd-duafa eserinde “suduk, meşhur” olduğunu söylerken, Ahmed b. Hanbel, “A'meş'ten işittiklerinde ısrar ettiğini ve hata ettiğini söyledi.”²⁶²

Abdurrahman b. Yezid'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Aburrahman b. Yezid'in vefatı ise 83 yıldır. Hadisi ondan rivayet eden Umâre b. Umeyr'in vefatı ise 82 dir. Bu durumda hadisi naklettiği Aburrahman b. Yezid ile akrandır. Bu durumda muasır oldukları söylenebilir.

Üçüncü râvi A'meş ise 61-148 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda o da 82 yılında vefat etmiş olan hocası Umâre b. Umeyr ile muasırdırlar.

Son râvi olan Muhammed b. Ubeyd ise 124-203 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 24 yaşlarındadır. İkisi arasında da muasarat söz konusudur.

Hadisi eserinde zikreden Ahmed b. Hanbel de 164-241 yılları arasında yaşamıştır. 203 yılında vefat eden hocası ile 39 yıl vardır. Bu durumda ikisinin birbirleri ile karşılaşma ihtimallerinden bahsedilebilir.

Bu bilgilerden hareketle hadisin râvilerinin güvenilir olduğu görülmüştür. Ayrıca râvilerin birbirleri ile mülaki ve muasır oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

5. Hadis:

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلْمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ عَنْ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَصُومَ عَاشُورَاءَ قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ صِيَامَ رَمَضَانَ فَلَمَّا نَزَلَ صِيَامَ رَمَضَانَ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا وَنَحْنُ نَفْعَلُهُ²⁶³

“Ramazan emredilmeden önce Resulullah bize Âşûrâ orucunu tutmamızı emretti. Ne zaman Ramazan farz kılındı bu orucu bize ne emretti ne de bizi ondan nehyetti. Biz de öyle yaptık.”

²⁵⁹ Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 1: 173.

²⁶⁰ Zehebî, *Kaşif*, 2: 198.

²⁶¹ Iclî, *Ma'rifetu's-şikât*, 2: 247.

²⁶² Zehebî, *el-Mugni*, 2: 612.

²⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24: 224; Tahavi, *Şerhu Meani el-Asar*, 2:7 4.

Kays b. Sa‘d’den Gelen Rivayetın Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Kays b. Sa‘d → Ebû Ammar → Kâsım b. Muhaymire → Seleme b. Kuheyl → Sufyan → Veki’ → Ahmed b. Hanbel

Kays b. Sa‘d’den Gelen Rivâyetlerin Râvileri ve Cerh – Ta‘dil Durumları

Ebü'l-Fazl (Ebû Abdillâh Ebû Abdilmelik) Kays b. Sa‘d b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî

Ensarın ileri gelenlerinden ve Hz. Peygamber’in sancaktarlarından. Küçük yaşta babası tarafından Hz. Peygamber’in hizmetine verilmiş; on yıl Resûl-i Ekrem’in yanında bulunmuş ve bütün gazvelere katılmıştır.²⁶⁴

Peygamber Efendimizden ve babasından, ayrıca Abdullah b. Hanzale b. er-Rahab’tan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Enes, İbn Ebû Leylâ, Ebû Meysera, Urve b. Zübeyr gibi birçok isim rivayette bulunmuştur.²⁶⁵

Kays b. Sa‘d farklı vilayetlerde yaşadıkdan sonra Medine’ye dönmüş ve 60 (680) yılında vefatına kadar orada sade bir hayat sürmüştür. Onun 59’da (679) öldüğü de söyleyenler olmuştur. Kays’ın ismi zekâsından dolayı Arap dâhileri arasında zikredilmiştir.²⁶⁶

Ebü Ammar

Tam adı Arîb b. Humeyd, Ebû Ammar ed-Dehnî, el-Kufî’dir. Künyesi Ebû Ammar olarak zikredilmektedir²⁶⁷. Ali, Ammar, Kays b. Ubade, Ebû Meysara hocaları arasındadır. Talha b. Masruf, A’meş, İshak b. el-Hemedanî, Ebû Hayseme, Kasım b. Muhamira ve Ammare b. Amir ondan hadis zikreden kişiler arasında zikredilmiştir.²⁶⁸ İbnMaîn ve Ahmed b. Hanbel onun için Ebû Ammar’dan rivayetle “*sika*” ifadesini kullanmışlar. İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir.²⁶⁹ Ebû Ammar’ın vefat tarihi 81-90 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Kâsım b. Muhaymire

Kâsım b. Muhaymire el-Hemedanî, el-Kufî adıyla anılan Muhaymire’nin künyesi Ebû Urve’dır.²⁷⁰ İmam, Gudve, hafız olarak zikredilen Muhaymira Dımaşk’te yaşamıştır.²⁷¹

²⁶⁴ Abdulhalik Bakır, “Kays b. Sa‘d” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: 2002 TDV Yayınları), 25: 93.

²⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzib*, 5: 366.

²⁶⁶ Zehebî, *A‘lâmü’n-nübelâ’*, 3: 102.

²⁶⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 283.

²⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, 7: 172; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta‘dil*, 7: 32; Zehebî, *Tarihu’l-İslam* 4: 289.

²⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, 7: 172.

²⁷⁰ İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi’l-emsâr* 1: 182.

²⁷¹ İbn Hacer, *Tehzib*, 8: 302.

Abdullah b. Amr, Ebû Saîd el-Hudri, Ümame el-Bahili'den hadis almış, Alkame b. Kays, Şurayh b. Hanî, Ammar b. Hemedani de hadis rivayet ettiği kişiler arasındadır. Seleme b. Kuheyl, Alkame b. Mersed, Ebû Husayn, İbn Ebû Halid, Hassan b. Atıyye, Evzai've daha niceleri ondan hadis rivayet etmiştir.²⁷²

İbn Saîd, Ebû Urve'nin Kufe ehlinin 2. tabakasından olduğunu bildirmiş, Yahya, Ebû Hâtim ve Iclî "*sika*", Ebû Hâtim "*sika, saduk, muallim*" ifadelerini kullanmışlardır.

el-Medînî, el-Huşeym ve Şebab, Ebû Urve'nin halife Ömer b. Abdulaziz döneminde Dimaşk'te vefat ettiğini söylemişler²⁷³, İbn Maîn de 100 ya da 101 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.²⁷⁴

Seleme b. Kuheyl

Tam adı Seleme b. Kuheyl b. Husayn el-Hadramî, et-Tinî, el-Kufî'dir.²⁷⁵ İmam, Sebt, Hafız olarak zikredilen Seleme'in Künyesi Ebû Yahya'dır. Hocaları arasında Ebû Cuheyfe, İbn Ebû Evfa, Ebû Tufeyl, Ebû Vail, Alkame b. Kays, Saîd b. Cubeyr ve daha birçok kişi vardır. Oğlu Yahya b. Seleme, Mansur, A'meş, Şu'be, Sevr, Misa'r talebelerinden bazılarıdır.²⁷⁶ Ali b. el-Medeni ona ait 52 hadis olduğunu rivayet ederken, Ahmed b. Hanbel "*mutkîn*", Iclî, "*sika, sebt*", Ebû Hâtim ise "*sika, mutkîn*" ifadeleri ile onu zikretmişlerdir.²⁷⁷ Seleme b. Kuheyl 47 senesinde doğmuş,²⁷⁸ 121 yılında vefat etmiştir.²⁷⁹

Süfyân es-Sevrî

Tam adı Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî'dir. 97/715 yılında dünyaya gelmiş,²⁸⁰ 161 (778) senesinde de vefat etmiştir²⁸¹.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan bu zat Mekke, Medine olmak üzere birçok şehir dolaşmıştır.²⁸² Süfyân'ın hocaları arasında Hammâd b. Ebû Süleyman, Ebû İshak es-Sebî, A'meş, İbnü'l-Mu'temir, İbn Şübrüme ve Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ gibi çok değerli isimler yer almıştır.²⁸³ Zehebî tabîinden yüz otuz âlimle görüşüğünü ve takribi altı

²⁷² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 9: 231.

²⁷³ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 9: 232.

²⁷⁴ İsbahânî, *Rical Sahih Müslim*, 2: 140.

²⁷⁵ İsbahânî, *Rical Sahih Müslim*, 1: 277.

²⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 137.

²⁷⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 9: 358.

²⁷⁸ Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 11: 313.

²⁷⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, 4: 317.

²⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6: 371; Zehebî, *Siyer*, 7: 230. Süfyân'ın doğum yılı olarak 95, 96, 99 seneleri de zikredilmektedir.

²⁸¹ Buhârî, Taberî, Mesûdî, İbn Nedîm, el-Hâkim, es-Sem'ânî, İbnü'l-Cevzî, İbnü'l-Esîr, İbn Hallikân, Zehebî, İbn Hacer bu tarihi vermektedirler. Sevrî, *Tefsîr* (mukaddime), 29. 162/779 senesinde öldüğüne dair rivâyetler de bulunmaktadır.

²⁸² Bağdâdî, *Tarîh-i Bağdâd*, 9: 152.

²⁸³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1: 55.

yüz kişiden ilim öğrendiğini bidirmiştir.²⁸⁴

Sevrî'nin öğrencileri arasında ise Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî' b. Cerrâh, Ubeydullah b. Abdurrahman el-Eşcaî, Abdullah b. Mübârek, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Muâfâ b. İmrân, Şu'be ve Süfyân b. Uyeyne gibi râviler vardır.²⁸⁵

Yapmış olduğu ilim gezileri sayesinde hadis ilminde çok geniş bilgiye sahip olan Sevrî kendi döenminde hadisleri tasnif eden ilk kişi olmuş, böylece hadislerin sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir yere sahip olmuştur.²⁸⁶

Vekî 'b. Cerrâh

Vekî 'b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî olarak zikredilen bu zatın künyesi Ebû Süfyân'dır. 128/746 veya 129/747 yılında doğmuş.²⁸⁷ 196/812 'de vefat etmiştir.²⁸⁸

Vekî' babasının dışında İsmâil b. Ebû Hâlid, Eymen b. Nâbil, İkrime b. Ammâr, Hişâm b. Urve, A'meş, İbn Ebû Leylâ, İbn Cüreyc, Evzâî, Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Seleme gibi şahsiyetlerden rivayette bulunmuş,²⁸⁹ kendisinden de oğulları Süfyân, Melîh, İbrâhim ve Ubeyd ile hocası Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî, Yahyâ b. Maîn, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, İbn Sa'd, Ebû Bekir ve İbn Ebî Şeybe, Sahnûn ve diğerleri hadis rivayet etmiştir.²⁹⁰

Çok üstün bir zekaya sahip olan Vekî' b. Cerrâh için âlimlerin naklettikleri şöyledir: İshak b. Rahuye “*Vekî'in hıfzı tabii, bizimki ise zorlama iledir.*”²⁹¹ Ahmed b. Hanbel “*Vekî'den daha zeki ve hafızası güçlü birini görmedim,*” “*ilmi Vekî'den daha iyi bilen görmedim*”, “*size Vekî'in musannefâtını okumanızı tavsiye ederim.*” Yahyâ b. Yemân ise “*Allah hadis ilmi için nice adamlar yaratmıştır. Bunlardan biri de Vekî'dir,*” demiştir.²⁹²

Yahyâ b. Maîn, Vekî' b. Cerrâh'ı Abdurrahmân b. Mehdî'den daha sika kabul etmiş,²⁹³ birçok hadis imamları da onun *sika*, yani güvenilir bir ravî olduğu konusunda icmâ

²⁸⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 6: 371. Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 8: 92.

²⁸⁵ Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, 3: 317.

²⁸⁶ Recep Özdirek, “Süfyân es-Sevrî,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 23.

²⁸⁷ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 8: 496.

²⁸⁸ Amed b. Hasan, *Kitabu'l-Vefeyât*, thk. Adil Nüveyhiz, (Beyrut: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde: 1983), 1: 15; İbn Hacer, *Takrîb*, 2: 284;

²⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 11: 200; Kelâbâzî, Ebû Nasr, Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdullah el-Leysî, (Dâru'l-Ma'rife: Beyrut 1407), 2: 767.

²⁹⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, 8: 219; Sem'ânî, *Ensâb*, 2: 353.

²⁹¹ Sem'ânî, *Ensâb*, III, 98.

²⁹² Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 13: 474; Ziriklî, *el-Alâm*, 8: 117; İbn Adî, *el-Kâmil*, 1: 107.

²⁹³ Bağdâdî, *Târîh-i Bağdâd*, 13: 508.

etmişlerdir. Aynı zamanda Vekî', cerh ve ta'dîl ilminde kendisine müracaat edilen önemli âlimlerden biridir. Zehebî, onun bu durumunu için “*muhaddis, bilginlerin imami*” dır demiştir.²⁹⁴

Kays b. Sa'd'dan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan Kays b. Sa'd 60 yılında vefat etmiştir. Hadisi ondan rivayet eden Ebû Ammar'ın ise 81-90 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Bu durumda hocası ile karşılaşmış olma ihtimalleri vardır.

Üçüncü râvi Kasım b. Muhaymira 100 ya da 101 yılında vefat etmiştir. Hadisi nakl ettiği Ebû Ammar ile muasır olmaları söz konusudur.

Diğer bir râvi olan Seleme b. Kuheyl 47-121 yılları arasında yaşamıştır. Tarihi veriler açısından hocası ile muasaratları tamdır. Beşinci râvi olan Süfyân Es-Sevrî ise 97-161 yılları arasında yaşamıştır. Hocası olarak zikredilen Seleme vefat ettiğinde 24 yaşlarındadır. Yani musairdirlar.

Son râvi Vekî' b. Cerrâh 128-196 yıllarında yaşadığı bilgisinden yola çıkarak hocası Sufyan ile muasır olduklarını rahatlıkla söylenebilir.

Hadisi eserinde tahrir eden Ahmed b. Hanbel (164-241) ile son râvinin ilişkisine bakıldığında ise yine muasır oldukları söylenebilir.

Bu bilgilerden hareketle bu senedde yer alan râvilerin güvenilir oldukları görülmüştür. Ayrıca râviler arasında da muasaratın tam olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

6. Hadis:

أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ أَنْبَأَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عَتَيْبَةَ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَرْحِبِيلَ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ قَالَ كُنَّا نَصُومُ عَاشُورَاءَ وَنُؤَدِّي زَكَاةَ الْفِطْرِ فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانَ وَنَزَلَتْ الزَّكَاةُ لَمْ نُؤْمَرْ بِهِ وَلَمْ نُنَّهُ عَنْهُ وَكُنَّا نَفْعَلُ²⁹⁵

“Biz Âşûrâ orucu tutar, fitır verirdik. Ne zaman ki Ramazan farz kılındı ve zekât emredildi, onu (Âşûrâ orucunu) bize ne emretti ne de nehyetti, biz de öyle yaptık.”

Kays b. Sa'd'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Kays b.Sa'd → Amr b. Şurahbil → el-Kasım b. Muheymire → el-Hakem b. Uteybe → Şu'be, Yezid b. Zura' → İsmail b. Mesud →Nesâî

²⁹⁴ Kayserânî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, 1: 306.

²⁹⁵ Nesai, “*Zekat*”, 28.

Kays b. Sa'd'dan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Amr b. Şurahbîl

Tam adı Ebû Meysere Amr b. Şurahbîl el-Hemedânî el-Kûfî²⁹⁶. Abdullah b. Mes'ûd'un önde gelen talebelerindendir. Hz. Ömer, Ali, Huzeyfe, Selmân, Âişe ve daha birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir.²⁹⁷ Kendisinden de Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, Ebû İshak es-Sebî, Şa'bî ve Mesrûk gibi muhaddisler hadis öğrenmiştir.²⁹⁸ Vâdiî nisbesiyle de anılan Amr sika bir râvi olarak zikredilmiştir. Rivâyetleri, İbn Mâce'nin es-Sünen'i dışında Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.²⁹⁹ Amr b. Şurahbil 63 senesinde vefat etmiştir.³⁰⁰

Hâkem b. Uteybe el-Kindi

Ebû Amr, Ebû Abdillâh künyesi ile anılan Uteybe, imamu'l-kebîr, Kufe ehlinin âlimi olarak tanınmıştır. Şurayh el-Kadî, Abdurrahman b. Ebû Leyla, Ebû Vail b. Seleme, Saîd b. Cubeyr, Musab b. Saîd, Hayseme b. Abdurrahman gibi isimlerden hadis rivayet etmiş, Mansur, A'meş, Evzai', Şu'be, Ebû Avane, Kays b. er-Rabi' gibi isimlerde kendisinden hadis rivayet etmişlerdir³⁰¹. Uteybe 113 senesinde vefat etmiştir.³⁰²

Şu'be b. el-Haccâc

Tam adı Şu'be b. el-Haccâc b. Verd el-Atekî el-Ezdî Ebû Bistâm el-Vâsîtî'dir³⁰³. Ebû Bistâm diye künyelenmiştir³⁰⁴. Bir rivayete göre, 80 yılında, Abdulmelik b. Mervân'ın halifeliği döneminde, diğer rivayete göre, 82 senesinde doğmuştur.³⁰⁵ Şu'be'nin kendilerinden ders aldığı ve hadis rivayet ettiği hocaları arasında Enes b. Mâlik, Âmir b. Şerâhîl, Muhammed b. Sîrîn, Hasen Basrî, Muâviye b. Kurra ve Hâkem b. Uteybe vardır.³⁰⁶ el-Haccâc'ın hadislerini dinleyip yazan ve ondan rivayet eden talebelerinden bazıları ise şunlardır: İsa b. Yûnus, Muhammed b. Ca'fer b. Gunder, İsmâil b. Uleyye, Abdurrahmân b. el-Mehdî, Yahyâ b. Saîd Kattân, Sufyân b. Uyeyne, Muâz b. Muâz el-Anberî, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Affân b. Muslim Saffâr.³⁰⁷ İbn. Sa'd Şu'be için “sika, me'mûn, sebt, hüccet ve

²⁹⁶ Züheyr b. Harb, *Tarih 'ul-Kebir*, 1: 392.

²⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 263-264.

²⁹⁸ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, 6: 341.

²⁹⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6: 237.

³⁰⁰ İbn Hibbân, *Meşahir Ulema*, 1: 105.

³⁰¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 9: 241; Aynî, *Megani'l-ahyar*, 1: 234.

³⁰² İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 432.

³⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 12: 479.

³⁰⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 7: 38; Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 9: 264.

³⁰⁵ Zehebî, *A'lami'n-nübelâ*, 7: 203.

³⁰⁶ Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ*, 1: 245; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, 1: 245, Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl*, nşr: Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, (İstanbul: el-Mektebetu'l İslâmiyye, 1987), 1: 186.

³⁰⁷ Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 9: 255; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 12: 489; Zehebî, *Siyer*, 7: 204.

Sâhibu'l-Hadis” derken,³⁰⁸ İclî “*Şu’be, hadis’de, sika ve sebt.*” demiştir.³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel ise onun için şöyle demiştir: “*Hadis alanında onun zamanında onun benzeri olmadı ve ondan daha iyi bir hadisçi de olmadı*”.³¹⁰ Şu’be b. el-Haccâc, Basra’da 160/788 senesi başlarında vefat etmiştir.³¹¹ Vefat ettiği gün, Sufyân es-Sevrî “*Hadis ilmi öldü.*” demiştir.³¹²

Yezîd b. Zuray’

İsmi Yezid b. Zuray’ b. Yezid el-Abbasi, künyesi ise Ebû Muâviye el-Basrî’dir. Hocaları arasında İbrahim b. A’la, İsrail b. Yunus, Eyyüb es-Sehtiyânî, Ebû el-Eşheb Ca’fer, Habib b. eş-Şehid ve Süleyman et-Teymi zikredilmiştir.³¹³ İbn Mübarek, İbn Mehdi, Yahya b. Ğaylan, Affan, Ali b. el-Medîni, Bûndar ve Kuteybe gibi isimlerde talebeleri arasında zikredilmiştir.³¹⁴

İshak b. Mansur İbn Maîn’den rivayetle onun için “*sika*”, Abdulhalik b. Mansur “*saduk, sika, me’mun*”, Ebû Hâtim “*sika, imam*”, İbn Sa’d ise “*sika, huccet, kesiru’l-hadis*” ifadelerini kullanmıştır.³¹⁵

Amr b. Ali Yezid b. Zuray’ ın 101 senesinde doğduğunu bildirirken İbn Hibbân 183 ya da 182 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.³¹⁶

İsmail b. Mesud el-Cehderî

Ebû Mesu’d el-Basrî künyesi³¹⁷ ile anılan İsmail b. Mesud’un hocaları arasında Bişr b. el-Mufaddal, Halid b. el-Haris, Mu’temir b. Süleyman, Yezid bi Zurey’ zikredilmiştir. Nesâî, Zakeriyya es-Secerî, Ebû Hâtim, İbn Ebû Asım, Ebû Ca’fer et-Taberî ve daha birçok kişi de ondan hadis rivayet etmiştir.³¹⁸

Nesâî, Ebû Mesu’d için “*sika*”, Ebû Hâtim ise “*saduk*” ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir. İbn Ebû Asım 248 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.³¹⁹

Kays b. Sa’d’dan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ’ Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk rivayet eden Kays b. Sa’d’in 60 yılında vefat ettiğinden bahsedilmiştir. İkinci

³⁰⁸ Buhârî, *Târîhu’l-Kebîr*, 7: 38; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 12: 494.

³⁰⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 1: 164, Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 12: 494.

³¹⁰ Nevevî, *Tehzîbu’l-esma*, 1: 245.

³¹¹ Nevevî, *Tehzîbu’l-esmâ*, 1: 245; İbn Sa’d, *Tabakât*, 1: 45.

³¹² Erdoğan Köycü, “*İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*”, “*Şu’be b. el-Haccâc’ın Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri*”, 5/8, 3103.

³¹³ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 32: 124.

³¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 149.

³¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 150.

³¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 150; İbn Hibbân, *es-Şikât* 7: 632.

³¹⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 2: 200.

³¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 288.

³¹⁹ Zehebî, *el-Kaşif*, 1: 249.

râvi ise 63 yılında vefat eden Amr b. Şürahbîl ile akran olduklarını rahatlıkla söylenebilir.

Üçüncü râvi Kasım b. Muhaymira ise 101 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocası olarak zikredilen Amr B. Şürahbîl'in vefatı ile aralarında 38 yıl vardır. Bu aralık görüşme ihtimalinin olduğu bir aralık olduğundan yola çıkarak muasır olabilir denilebilir.

Hâkim b. Uteybe ise 113 yılında vefat etmiştir. Kendisinden 12 yıl önce vefat etmiş olan hocası Kasım b. Muhaymira ile muasır olmaları olağan bir durumdur. Talebesi olarak zikredilen Şu'be b. el-Haccâc ise 82-160 yılları arasında yaşamıştır. Bu verilerden yola çıkarak bu ikisinin de muasır olduklarını söylenebilir.

Yezid b. Zuray' da 101-183 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda 160 yılında vefat eden hocası Şu'be b. el-Haccâc ile görüşmüş olmaları muhtemeldir. Hadisi ondan nakleden İsmail b. Mesud ise 248 yılında vefat etmiştir. Böylece o da hocası olan Yezid b. Zuray' ile muasırdırlar denilebilir.

Hadisi tahrir eden Nesâî ise 215-303 yılları arasında yaşadığından yola çıkarak son râvi olan İsmail b. Mesud ile muasaratları mümkündür.

Rivayetin senedine bütün olarak bakıldığında râvilerin güvenilir oldukları ayrıca aralarında muasaratın da tam olduğu görülmüştür. Burdan hareketle hadisin sahih olduğu söylenebilir.

2.2. Rivâyetlerin Metin Tahlili.

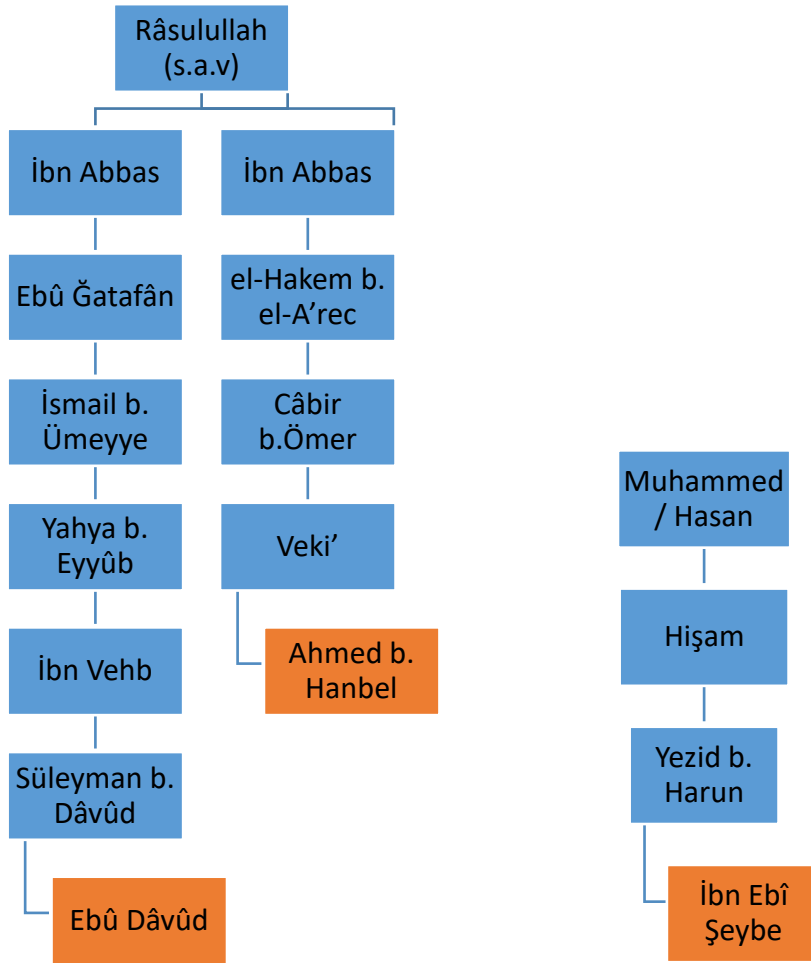
Tüm hadislere genel olarak bakıldığında gerek direk Hz. Peygamberden nakil olarak gelsin gerek Sahabe tarafından nakledilmiş olsun hepsinde ortak *vurgu Âşûrâ orucunun Ramazan orucu farz kılındıktan sonra isteğe bırakıldığıdır.*

Yukarıdaki rivayetlerde de zikredildiği gibi Hz. Peygamber Medineye hicret ettikten sonra âşûrâ orucunun tutulmasını emretmiştir. Lakin bir sene sonra Ramazan orucu emredilince bu orucu isteğe bırakılmış, dileyen tutmuş dileyen de tutmamıştır.

Netice itibariyle lafız olarak farklılıklar içeren bu rivâyetler birçok sahabe kanalıyla ulaştığı görülmüştür. Her bir rivayet tahrir neticesinde ittisal açısından da râvilerin cerh tadili açısından da sıhhatli olduğu sonucuna varılmıştır. Her bir hadis de birbirini destekleyici niteliktedir. Ayrıca hadislerde geçen bilgiye zıt düşecek herhangi bir hadise ya da bilgiye rastlanılmamıştır. Bu verilerden yola çıkarak bu hadislerin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

3. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Rivâyetler

Bu başlık altında Hz. Peygamber'in Âşûrâ orucunu hangi gün tuttuğuna ve hangi günlerde tutulmasını tavsiye ettiğine dair rivâyetler incelenecektir. Rivâyetlerden ikisi İbn Abbas aracılığı ile biri de maktu hadis olarak Hasan ve Muhammed tarikiyle iki koldan gelmektedir. İsnadları bir bütün olarak göstermek için öncelikle isnad şeması verilecek daha sonra her bir rivayetin râvileri tek tek incelenecektir.

Şekil 3. Âşûrâ Orucunun Günü İle İlgili Rivâyetlerin İsnad Şeması.

3.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ، عَنْ هِشَامٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، وَمُحَمَّدٍ قَالَا : عَاشُرَاءُ يَوْمِ الْعَاشِرِ³²⁰.

Hasan ve Muhammed dedi ki: “Âşûrâ onuncu gündür.”

Muhammed ve Hasan’dan Gelen Rivayetin Senedi

Muhammed / Hasan → Hişam → Yezid b. Harun → İbn Ebî Şeybe

Muhammed ve Hasan’dan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Muhammed b. Sîrîn Amre el-Basrî, el-Ensarî

Künyesi Ebû Bekr olan bu zat Hz. Osman’ın hilafeti döneminden dünyaya gelmiş ve 110 yılında vefat etmiştir.³²¹ Enes b. Malik’in mevlasıdır. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, İbn Zubeyr, İmran b. Husayn ve Enes b. Malik’ten hadis rivayet etmiştir. Kendisinden Katade, Eyyüp es-Sehtiyânî, Hişam b. Hasan, Cerir b. Hazım gibi isimler rivayette bulunmuştur.³²² İshâk b. Mansur, Yahya b. Maîn’den rivayetle onun için “*sika*”, İclî “*sika, tabî*” ve İbn Sad “*sika, Me’mun, âlî, imam, kesiru’l-ilm*” ifadeleri ile zikretmişlerdir.³²³

Hasen b. Ebû el-Hasan el-Basrî

Künyesi Ebû Saîd olan bu zat Zeyd b. Sabit’in mevlasıdır. Cemil b. Kutbe’nin mevlası olduğu da söylenilir.³²⁴ Hz. Ali, Hz. Âişe ve Talha’yı görmüştür. Ubeyb b. Ka’b, Ömer b. Hattab, Ammar b. Yâsir, Ebû Hüreyre gibi zatlardan hadis rivayet etmiş, kendisinden de Humeyd b. et-Tavil, Katade, Cerir b. Hazım, Saîd el-Cerîr, Mübarek b. Fedâle gibi isimler rivayette bulunmuşlardır.³²⁵ Onun için *sika, fekih, fadil, meşhur* ifadeleri kullanılmış ayrıca çokça *irsal ve tedlis* yaptığı bildirilmiştir.³²⁶

Hişam

Tam adı Hişam b. Hasan, el-Kardûsî, el-Ezdî, el-Basrî, künyesi Ebû Abdullah’tır. Hasan Basrî, Muhammed b. Sîrîn ve Ata’ b. Ebû Rebah’tan hadis rivayet etmiştir. Ondan da Sufyan Servrî, Yahya b. Saîd el-Kattan, Yezid b. Harun ve Yezid Zuray’ rivayette bulunmuştur.

³²⁰ İbn Ebî Şeybe, “*Siyâm*”, 6: 235; Tirmizî, “*Siyâm*”, 51.

³²¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 25: 344.

³²² Hatibî, *Tarihu Bağdat*, 3: 283.

³²³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 585; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7: 280.

³²⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 2: 69.

³²⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 388.

³²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4: 122.

Yahya b. Maîn onun için “*lâ be’se bih*”, İclî, “*sika, hasanü’l-hadis*”, Ebû Hâtim “*sadûk*”, İbn Sa’d “*sika*”, *kesiru’l-hadis*” ifadelerini kullanmışlardır. Hişam 148 senesinde vefat etmiştir. 146 ve 147 olduğunu söyleyende olmuştur.³²⁷

Yezid b. Hârun

Tam adı Yezid b. Hârun b. Zâzî, es-Sulemî’dir. Zezan b. Sabit olarak ta zikredilmiştir. Künyesi Ebû Hâlid olan bu zat 117 senesinde doğmuş, 206 sensinde vefat etmiştir. Süleyman et-Teymî, Humejd et-Tavîl, Yahya b.Saîd, İsmail b. Ebû Halid hocaları arasındadır. Müsedded, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme, İbn Ebî Şeybe ve İbn Numeyr ondan rivayette bulunmuşlardır.³²⁸ İbn Medînî, Yahya b. Maîn onun için “*sika*”, Ahmed b. Hanbel “*hafiz, mutkîn*”, ve Ebû Hâtim “*sika, imam*” ifadelerini kullanmışlardır.³²⁹

Muhammed ve Hasan’dan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ ‘Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk rivayet eden iki kişi vardır. Muhammed ve Hasan. Bu ikisinden de yine aynı kanalla Darimi’ye ulaşmaktadır. Muhammed b. Sîrîn ve Hasan b. Ebû Hasan 110 yılında vefat etmişlerdir. Hadisi onlardan nakleden Hişam b. Hasan ise 147 yılında vefat etmiştir. Bu durumda her ikisinin vefatı ile aralarında 37 yıl vardır. Bu durumda görüşmüş olma ihtimalleri vardır. Diğer râvi Yezid b. Harun ise 117-206 yıllarında yaşamıştır. Bu iki râvi için de muasarat söz konusudur denilebilir.

Hadisi tahrir eden İbn Ebî Şeybe de 235 yılında vefat etmiştir. Hocasının vefatında 29 yaşlarında olduğu hesaplanırsa muasarat söz konusudur denilebilir.

Rivayet edilen hadis maktu’ bir hadistir. Rivayetin ravilerini arasında muasarat söz konusudur. Ayrıca ravilerin güvenilir kişiler olduğu da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür. Ancak maktu hadis hüccet değildir.

2. Hadis:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ أُمِّيَةَ الْقُرَشِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَطْفَانَ يَقُولُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ حِينَ صَامَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرْنَا بِصِيَامِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعْظَمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ صُمْنَا يَوْمَ النَّاسِعِ. فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ حَتَّى تُوفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-³³⁰

³²⁷ Zehebî, *Lisanu’l-mizan*, 7: 418.

³²⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 9: 295.

³²⁹ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 9: 358.

³³⁰ Ebû Dâvût, “Savm”, 66; Beyhakî, *Sünenü’l-kübra*, 4: 286.

“Rasulullah (s.a.v), *Âşure günü oruç tutup bize de oruç tutmamızı emrettiği zaman kendisine: “Ya Resulallah! Bu gün, Yahudilerle Hristiyanların tazim ettikleri bir gündür!” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Öyleyse biz de gelecek sene (Muharrem’in) dokuzunda oruç tutarız!” Abdullah İbn Abbas (r.a) şöyle dedi: “Fakat ertesi yıl gelmeden Resulullah (s.a.v) vefat etti.”*

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetın Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Ebû Ğatafân → İsmail b. Ümeyye → Yahya b. Eyyûb → İbn Vehb → Süleyman b. Dâvûd → Ebû Dâvûd

İbn Abbas’ın Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Ebû Ğatafân

Tam adı Saîd b. Tarîf b. Malik el-Mürrvî, el-Hıcazî. Künyesi Ebû Ğatafan’dır. Hocaları Abdullah b. Ayaş, Ebû Hüreyre, Huzeyme b. Sabit, Malik, İbn Abbas,³³¹ talebeleri ise İsmail b. Ümeyye, Dâvûd b. Hısan, Muhammed b. Yezid, Yakub b. Uteybe ve diğerleri olarak zikredilir. Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mace ve Ebû Ca’fer ondan hadis nakletmişlerdir.³³²

Nesâî, İbn Maîn ve daha birçok âlim Ebû Ğatafan için “*sika*” ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân da onu Şikât adlı eserinden zikretmiştir. Sadece ed-Durî ise Ebû Ğatafan’ın “*meçhul*” olduğunu söylemiştir.³³³ İbn Saîd onu Medine ehlinde ve 2. tabakadan olduğunu söylemiştir. 71 ila 80 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.³³⁴

İsmail b. Ümeyye el-Emevî

Kaynaklarda İsmail b. Ümeyye b. Amr b. Saîd b. el-Asî b. Saîd b. el-Asî b. Ümeyye b. Abdişşems el-Emevî, İbn Amr Eyyüp b. Mûsâ³³⁵ olarak zikredilen bu zat Nâfi’ b. Mevla İbn Ömer, İkrime, Ebû Zübeyr gibi isimlerden hadis rivayet etmiştir. İbn Cureyc, Sevri, Ravh b. el-Kasım, Yahya b. Eyyüp ve daha başka isimler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.³³⁶

İbn Maîn, Nesâî, Ebû Zur’a ve Ebû Hâtim onun “*sika*” olduğunu beirtirken, Ebû Hâtim ayrıca “*ekva ve esbetun*” ifadelerini de eklemiştir. İbn Sa’d de “*sika, kesiru’l-hadis*” ifadelerini kullanmış ve 144 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir. Başka bir kaynakta ise 139 senesinde vefat ettiği söylenmektedir. İbn Hibbân ise Şikât adlı eserinde ondan bahsetmiştir.

³³¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 34: 177.

³³² Zehebî, *Kaşif*, 2: 450.

³³³ Aynî, *Megani’l-ahyar*, 5: 350.

³³⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 12: 179.

³³⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 3: 45; *el-Kaşif*, 1: 120.

³³⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 67.

Nice muhaddis de onun *sika* olduğunu kabul etmiştir.³³⁷

Yahya b. Eyyüb

Yahya b. Eyyüb el-Ğafikî, Ebû 'l-Abbas el-Mısırî. Üsame b. Zeyd, el-Leys, İsmail b. Ümeyye, Cerir b. Hazım, Seleme b. Dinar, Malik b. Enes, Hişam b. Urve ve daha birçok kişiden hadis rivayet etmiştir. Abdullah b. Mübarek, Abdullah b. Vehb, İbn Cerir, Leysa b. Sad gibi birçok kişi de ondan hadis rivayet etmişlerdir.³³⁸

Yahya b. Eyyüb hakkında, Ahmed “*sûûl-hıfz*”,³³⁹ Ebû Hâtım “*mahallehu saduk, velâ yehtaccu bihi*”,³⁴⁰ Ebû Dâvûd “*salih*”,³⁴¹ Nesâî “*leyse bilkavî*”³⁴² İbn Vehb “*sika*”³⁴³ ifadelerini kullanmışlardır. İbn Hibbân ise onu *Şikât* adlı eserinde zikretmiştir. Yahya b. Eyyüb 168 senesinde vefat etmiştir.³⁴⁴

İbn Vehb

Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısırî olarak zikredilen bu zat 125/742-197/812 yılları arasında yaşamış ve Kahire de dünyaya gelmiştir. 195/810 ya da 196/811 tarihinde vefat ettiği de zikredilmektedir.³⁴⁵ Genç yaşta ilim tahsiline başlamış olan İbn Vehb, İbn Cüreyc, İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Hayve b. Şüreyh, Hanzale b. Ebû Süfyân el-Cumahî, Üsâme b. Zeyd el-Leysî gibi âlimlerden ders almıştır. Kendisinden ise Abdurrahman b. Mehdî, Hâris b. Miskîn, Harmele b. Yahyâ, Abdullah b. Abdülhakem, Ahmed b. İsa et-Tüsterî, Rebî' b. Süleyman el-Murâdî, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî gibi âlimler rivayette bulunmuştur, hocaları olan Leys b. Sa'd ve İmam Mâlik de ondan hadis rivayet etmişlerdir.³⁴⁶

İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Adî onun için “*sika*”, Zehebî de “*hüccet, hâfız ve müctehid*” ifadelerini kullanmışlardır. Bununla beraber zayıf kişilerden hadis rivayet ettiği içinde eleştirilmiştir.³⁴⁷

Süleyman b. Dâvûd

Süleyman b. Dâvûd b. Hammad b. Sad el-Mehrî, Ebû Rebî' ismiyle kaydedilen bu zat 178 senesinde doğmuş ve 253 sensinde vefat etmiştir. Babası başta olmak üzere Abdullah b. Vehb, Abdullah b. Nâfi' ve başka kişilerden hadis rivayet etmiş, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ömer b.

³³⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 29. Buhârî, *Tarihu 'l-kebir*, 1: 345.

³³⁸ Aynî, *Meanil-Asar*, 5: 228.

³³⁹ Yumnî, *Hulasa Tehzîbü 'l-kemâl*, 1: 421.

³⁴⁰ Zehebî, *el-Mugnî*, 2: 731.

³⁴¹ Aynî, *Megani'l-ahyar*, 5: 228.

³⁴² Ebû'l-Ferc, *ed-Duafa vel-netrukın*, 3: 191.

³⁴³ İbn Hacer, *Lisanu 'l-mizan*, 7: 430.

³⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 558.

³⁴⁵ Buhârî, *et-Târihu 'l-kebir*, 5: 128.

³⁴⁶ Zehebî, *Tezkiretü 'l-huffâz*, 1: 304.

³⁴⁷ İclî, *es-Şikât*, 7: 346; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 5: 189.

Becir, Zekeriyya es-Sacî gibi isimler de ondan hadis aktarmışlardır. Nesâî onun için “sika”, İbn Yunus “zahid” ifadelerini kullanırken, İbn Hibbân da *Şikâat* eserinde onu zikretmiştir.³⁴⁸

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ‘ Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi Peygamber Efendimiz’den rivayet eden ilk kişi İbn Abbas’tır. İbn Abbas’ın Peygamber Efendimizi gördüğüne dair bilgiler zaten mevcut olduğundan ittisal durumuna bakmadan ve ikinci râvi olan Ebû Gatafân’a geçildi. İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. Ebû Gatafan’ın vefatı ise 71ile80 yılları arasında olduğu zikredilmektedir. Bu bilgiler ışında karşılaşma ihtimalleri olduğundan muasır olduklarını söyleyebiliriz.

Diğer bir râvi olan İsmail b. Ümeyye ise 139 ya da 144 yılında vefat etmiştir. Hocası olarak zikredilen Gatafân ile tarihi verileri karşılaştırdığımızda görüşme ihtimalleri olduğu söylenebilir.

Dördüncü râvi Yahya 168 yılında vefat etmiştir. Hocası nın da 144 yılında vefat ettiği düşünülürse aralarında 34 yıl olduğu çıkar bu da muasarat için uygun bir vakittir.

Diğer râvi 125-197 yıllarında yaşamış olan İbn Vehb’tir. Hocası vefat ettiğinde 33 yaşlarındadır. Bu sebeple muasarat açısından bir sıkıntı gözükmemektedir. Hadisi ondan da rivayet eden son râvi Süleyman b. Dâvûd ise 178-253 yılları arasında yaşamıştır. Hocası olarak zikredilen İbn Vehb vefat ettiğinde 19 yaşlarındadır. Bu durumda bu ikisi de muasır denilebilir.

Hadisi tahrir eden Ebû Dâvûd ise 203-275 yıllarında yaşamıştır. Hadisi naklettiği Süleyman b. Dâvûd’un 253 yılında vefat ettiğinden yola çıkarak vefatında 50 yaşlarında olduğu sonucuna varılır. Bu da ikisinin muasır olduğuna delildir.

Senedin tamamına bakıldığında râviler arasında muasaratın tam olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca râvilerin güvenilir kişiler olduğu da görülmüştür. Her ne kadar Ebû Gatafan için meçhul ifadesi de kullanılmış olsa da bu yorum sadece bir kişi ile kalmış diğer âlimler sika olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu sebeple hadisin sahih olduğu kanaati oluşmuştur.

3. Hadis:

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، حَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ عُمَرَ، سَمِعَهُ مِنَ الْحَكَمِ بْنِ الْأَعْرَجِ، قَالَ: انْتَهَيْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ رِدَاءَهُ فِي رَمْرَمٍ، فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ عَاشُورَاءَ، أَيُّ يَوْمٍ أَصُومُهُ؟ فَقَالَ: " إِذَا رَأَيْتَ هِلَالَ الْمُحَرَّمِ، فَأَعِدُّدْ، فَأَصْبِحْ مِنَ النَّاسِعَةِ صَائِمًا. قَالَ: قُلْتُ: أَكَذَاكَ كَانَ يَصُومُهُ مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ؟ قَالَ: نَعَمْ " ³⁴⁹

³⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzib*, 3: 24.

³⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 39.

El-Hakem bin A'rec (r.a) şöyle dedi: "Abdullah İbn Abbas (r.a) ridasını yastık yapmış, zemzemin yanında ona yaslanmış bir halde iken onun yanına vardım ve: "Bana Âşure orucunu haber ver," dedim.

Abdullah İbn Abbas (r.a): "Muharrem Ayının hilalini gördüğünde saymaya başla ve dokuzuncu gün oruçlu ol!" dedi.

Ben: "Rasulullah (s.a.v) Âşure orucunu böyle mi tutardı?" dedim.

Abdullah İbn Abbas (r.a): "Evet, dedi."

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Senedi

İbn Abbas → el-Hakem b. el-A'rec → Câbir b.Ömer → Veki' → Ahmed b. Hanbel

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

El-Hakem b. el-A'rec

Hakem b. Abdullah b. İshâk es-Sekafî, el-Basrî, künyesi el-A'rec. İbn Abbas, İbn Ömer, İmran b. Husayn, Ma'kul b. Yessar, Ebû Bekre ve Ebû Hüreyre'den hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisinden ise Ebû Huşeyne b. Hâcib b.Ömer, Hâlid el-Huzâi, Muaviye b. Amr va başkaları da rivayette bulunmuştur.³⁵⁰

el-Hakem b. A'rec için, Ahmed "sika", Ebû Zura' "sika, leyyin", Iclî "sika, tabî", Yakub b. Sufyan "lâ be'se bih" ifadelerini kullanmışlardır. İbn Hibbân da Şikât eserinde ondan bahsetmiştir.³⁵¹ Hakem'in 101 ya da 110 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Hâcib b. Ömer

Hâcib b. Ömer es-Sekafî, Ebû Huşeyne künyesi ile tanınan bir râvidir. Amcası Hakem b.el-A'rec'ten rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn Avn, Veki', Kattân, Ebû Nuaym, Şu'be, İbn Uleyye ve Hammad b. Zeyd hadis nakletmişlerdir³⁵².

Ahmed, İbn Maîn ve Iclî onun için "sika" diye bahsetmişlerdir. İbn Hibbân da onu Şikât eserinde zikretmiştir.³⁵³ Ebû İshâk 158 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.³⁵⁴

Veki'

Veki' b. el-Cerrah Melih er-Ruâsî, el-Kûfî, künyesi Ebû Süfyan. 128 yılında doğmuştur. 126 ya da 129 olduğunu söyleyenler de olmuştur.³⁵⁵ Kardeşi Sufyan b. Veki'dir. Babası Veki' b. Cerrâh, İkrime b. Ammar, Hişam b. Urve, el-A'meş, Cerir b. Hâzım, İbn Ebû

³⁵⁰ Yumnî, *Hulasa Tehzîbü'l-kemâl*, 1: 244.

³⁵¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 557.

³⁵² İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 602.

³⁵³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 1273

³⁵⁴ Zehebî, *Mizanu'l-itidal*, 1: 429.

³⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 459.

Leylâ ve daha birçok kişiden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğulları, Ebû Hayseme, el-Humeydî, Müsedded, İbn Ebû Ömer ve daha birçok isim rivayette bulunmuştur.³⁵⁶ Kendisi hakkında birçok âlimin güvenilirlik açısından olumlu lafızlar kullanılan Veki' için söylenenlerden bazıları şöyledir: Hüseyin b. Hibbân, İbn Maîn'den rivayetle “*Veki'den daha faziletlisini görmedim*” demiş, Ebû Muaviye “*sika*” ifadesini kullanmış, İbn Sad “*sikâatun, me'munun, aliyen, refîial-kadr, kesiru'l-hadis, hucetun*” ifadeleri ile anmıştır. İbn Hibbân da Şikât eserinde ondan bahsetmiş ve “*hafız ve mutkân*” ifadelerini kullanmıştır.³⁵⁷ Veki' 196 senesinde vefat etmiştir.³⁵⁸

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisimizin yine ilk râvisi İbn Abbas'tır. İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. İkinci râvi Hakem b. el-A'rec ise 101 ya da 110 yılında vefat ettiğibilgisinden yola çıkarak her iki tarih açısından da karşılaşmış olma ihtimalleri vardır denilebilir. Hadisi ondan nakleden Câbir b. Ömer ise 158 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocasının vefatı ile arasında 57 sene olduğu ortaya çıkar ki görüşmüş olma durumları hasıl olur.

Câbir b. Ömer'den rivayet eden Veki' ise 126-196 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda 158 yılında vefat eden hocası ile muasırdırlar.

Hadisi eserinde nakleden Ahmed b. Hanbel de 164-241 yıllarında yaşamıştır. 196 yılında vefat eden hocası ile muasaratları vardır denilebilir.

Senedin tamamına bakıldığında râvilerin birbirleri ile muasır oldukları görülmüştür. Râviler arasında cerhe uğramış kimse de bulunmadığından hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Rivâyetlerin Metin Tahlili.

Bu rivâyetlerde üzerinde durulan iki mevzû vardır. Bunlardan biri *Âşûrâ orucunun günü* ile alakalı diğeri ise *Âşûrâ gününün öncesi veya sonrasında oruç tutulup tutulmayacağı* ile ilgilidir.

Âşûrâ orucunun günü ile ilgili ihtilaflı iki gün zikredilmektedir. Bu bölümde sadece sahih ve hasen rivâyetlere yer verdiğimizden sadece onuncu gün olduğuna dair olan rivayeti zikrettik. Âşûrâ orucunun onuncu gün olduğu Hasan/Muhamed aracılığı ile maktu' bir hadis olarak rivayet edildiği görülmüştür. Hadis isnad açısından sahih bir hadistir. İbn Abbas rivayetiyle gelen başka bir hadis ile de içerik açısından mutabık oldukları görülmüştür. Ayrıca üçüncü olarak zikredilen ve yine İbn Abbas tarafından riavyet edilen hadiste “*H.*

³⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, 6: 720-721.

³⁵⁷ İbn Hacer, *Takrib*, 2: 331.

³⁵⁸ Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 8: 190.

Peygamber'in seneye dokuzuncu günde tutarız” ifadesini kullanmış olması bu orucun onuncu gün olduğu rivayeti desteklemektedir. Rivayetin isnadının sıhhatli oluşu ve metni destekleyen farklı rivâyetlerin de olmasından yola çıkarak bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir. Âşûrânın onuncu gün olması, Âşûrâ kelimesinin on manasına gelen “aşr” kökünden türediği bilgisine de daha uygun düşmektedir.

Konuyla ilgili diğer bir rivayet yine Âşûrânın günü ile ilgili sahabenin kendi aralarında konuştukları bir rivayettir. Haberi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Ebû Dâvûd tahrir etmişlerdir. İbn Abbas'a Âşûrânın hangi gün olduğu sorulduğunda muharremin dokuzuncu günü olduğu ve Efendimizin de bu şekilde tuttuğunu haber vermiştir. Hadisin senedine bakıldığında hem ittisal açısından hem de râvilerin güvenilirliği açısından bir problem olmadığı görülmüştür. Bu yönüyle hadis sahihtir denilebilir lakin bir önceki hadiste Âşûrânın onuncu gün olduğuna dair rivayete ters düştüğü anlaşılmaktadır. Bu günün dokuzuncu gün olduğuna dair başka bir rivayet daha bulunmaktadır. Lakin bu hadis isnad açısından zayıf olduğu için burada zikredilmemiştir. Âşûrâ orucunun onuncu gün olduğuna dair rivâyetler daha sağlıklı olduğu için bu rivayet metin açısından zayıf olduğunu söylemek daha uygundur.

Diğer rivayet ise dokuz ve onuncu gün birlikte tutulmasını ifade eden rivayettir. Hz. Peygamber sahabeye Âşûrâ orucunu tutmalarını emredince sahabeden biri Yahudilerin ve Hristiyanların da bugünü kutsal saydıklarını söylediğinde Peygamber Efendimiz o zaman eğer ömrüm yeterse seneye dokuzuncu gününde de tutarız diye buyuruyorlar. İbn Abbas tarafından nakl edilen bu hadisin isnadına bakıldığında herhangi bir problem olmadığı görülmektedir. Bunun yanısıra yukarı da da değindiğimiz gibi bu rivayet Âşûrâ orucunun onuncu gün olduğuna dair rivâyetlerle örtüşmektedirler. Burdan yola çıkarak bu rivayetin de sahih olduğunu söylemek mümkündür.

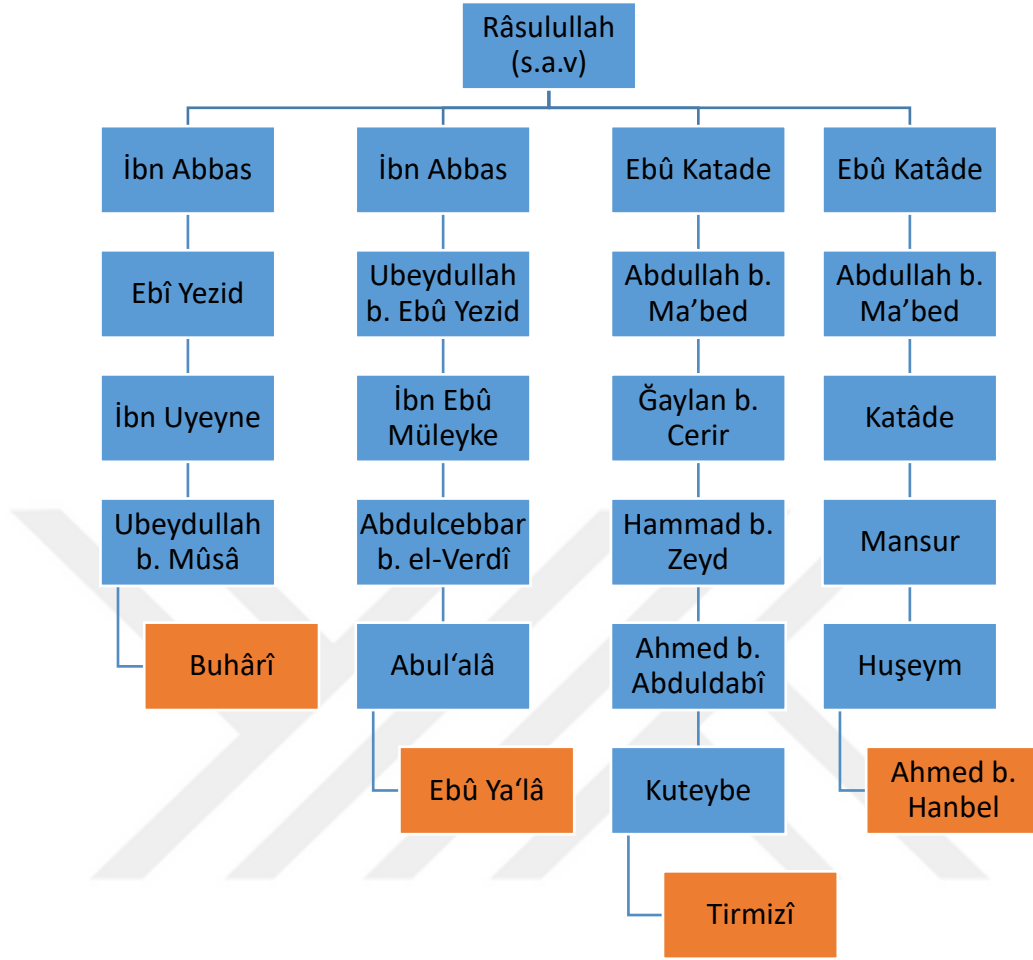
Her ne kadar elde edilen verilerden yola çıkarak hadisin sahih olduğunu söylesek de bu rivayette olayın vuku bulduğu anla ilgili düşündürücü bir nokta vardır. Şöyle ki; olayı tarihe arz ettiğimizde Hz. Peygamberin Âşûrâ orucunun tutulmasını emrettiği yılın hicretin birinci yılı olduğu kaynaklarda mevcuttur. Hicretin ikinci yılında ise Ramazan emredilince bu oruç isteğe bırakılmıştır. Yani bu rivayetde olay itibariyle hicretin birinci yılına denk geldiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatı ise hicretin on birinci yılında gerçekleşmiştir. Bu durumda bu sözü söyledikten bir sene sonra vefat etmiş olması tarihsel veriler açısından mümkün gözükmemektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak bu rivayetin zayıf olma ihtimalinin olduğu da düşünülebilir.

Netice itibariyle rivâyetlerden sadece bugünün onuncu gün olduğunu ifade eden rivayetin sahih, diğerlerinin ise metin açısından zayıf olma ihtimali olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgilere binaen Âşûrâ orucunun onuncu gün olduğunu söylemek mümkündür.

4. Âşûrâ Orucunun Faziletine Dair Rivâyetler.

Bu konu başlığında Âşûrâ gününün faziletine dair aktarılan rivâyetler incelenecektir. Konu ile ilgili benzer birçok rivayet mevcut olup bunlardan birer tarik incelenecek, diğerleri dipnotta gösterilecektir. Konu ile ilgili dört varyanttan ikisi İbn Abbas aracılığı ile gelirken ikisi de Ebû Katâde aracılığı ile gelmektedir. İsnad incelemesine geçilmeden önce rivâyetlerin isnad şeması sunulacaktır.

Şekil 4. Âşûrâ Orucunun Faziletine Dair Rivâyetlerin İsnad Şeması.

4.1. Rivayetlerin Sened Tahlili.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمٍ فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَهَذَا الشَّهْرُ يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ³⁵⁹

“Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem’i (sevabını elde etmek ve teşvik etmek için) bu Âşûrâ gününü orucu ile Ramazan ayı orucunun dışında, üstün tuttuğu başka bir günün orucunun fazîletini ararken görmedim.”

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Ebû Yezid → İbn Uyeyne → Ubeydullah b. Mûsâ → Buhârî

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Ubeydullah b. Ebû Yezid

Ubeydullah b. Ebû Yezid el-Mekkî, İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Zübeyr, Mücâhid, Alkame hocaları arasındadır. Oğlu Muhammed, İbn Cureyc, Hammad b. Zeyd, Sufyan b. Uyeyne de ondan hadis zikretmişlerdir. İbn Medinî, İbn Maîn, Iclî, Ebû Zura’ ve Nesâi onun için “sika” ifadesini kullanırken, İbn Sad “sika ve kesiru’l-hadis” demiştir.³⁶⁰ İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir onu. İbn Uyeyne, Ubeydullah’ın 126 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.³⁶¹

İbn Uyeyne

Tam adı Sufyan b. Uyeyne b. Ebû İmran, Meymun el-Hilâlî, el-Kûfî’dir. İbn Uyeyne lakabı ile tanınan bu zat 107-198 yılları arasında yaşamıştır.³⁶² Abdulmelik b. Umeyr, Eb’i İshak, Esved b. Kays, Eyyüb b. Mûsâ, Humeyd b. et-Tavil gibi isimlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de A’meş, İbn Cureyc, Sevrî, Ebû İshâk, Hammad b. Zeyd, Şu’be ve daha nice isim rivayette bulunmuştur.³⁶³ İbn Uyeyne için Yahya b.Maîn “sika ve kane yudellisu”,³⁶⁴ Iclî “Şikâtun, sebtun, hasenu’l-hadis” ifadelerini kullanmışlardır.³⁶⁵

³⁵⁹ Buhârî, “Kitab el-Cumua”, 261; Nesai, “Savm”, 4: 519; Müslim, “Sıyâm” 1132; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 367; Huzeyme, Beyhakî, “Şuabü’l-İmân”, 3779 ve *Süneni Kübra*, 4: 286.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 354.

³⁶¹ Buhârî, *Tarihu’l-kebir*, 5: 403.

³⁶² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 4: 225.

³⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 59.

³⁶⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 4: 225.

Ubeydullah b. Mûsâ

Ubeydullah b. Mûsâ b. Ebû el-Muhtar, el-Kûfî, künyesi Ebû Muhammed olan bu râvi 128-219 yıllarında yaşamıştır. Hişam b Urve, İbrahim b. İsmail, Usame b. Zeyd el-Leysî, İsrail b. Yunus, İsmail b. Ebû Halid ve daha birçok isimden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İshak, İbn Maîn, İbn Numeyr, Muhammed b. Ğaylan ve birçok isim rivayette bulunmuştur.³⁶⁶

İbn Maîn ve başkaları onun için “sika”, Ebû Hâtim “sika, saduk” Ebû Numaym ise “*etkane minhu*” ifadelerini kullanmışlardır.³⁶⁷

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ’ Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. Hadisi ondan alan Ubeydullah b. Ebû Yezid ise 126 yılında vefat ettiğinde görüşme ihtimalleri vardır denilebilir.

Üçüncü râvi İbn Uyeyne (107-198) hocasının vefatında 19 yaşlarında imiş bu durumda muasarat söz konusudur. Son râvi Ubeydullah b. Mûsâ (128-214) yılları arasında yaşamış olmasından yola çıkarak bu ikisinin de muasarat olduklarını söylenebilir.

Hadisi tahrir eden Buhârî 194 yılında doğmuştur. Hadisi aldığı Ubeydullah b. Mûsâ ile muasaratları söz konusudur denilebilir.

Sened zincirinin tamamına bakıldığında ittisal açısından bir problem olmadığı görülmektedir. Ayrıca râvilerinde sika ehli kişiler olduğu da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

2. Hadis:

ثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى ، ثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ الْوَرْدِ ، قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي يَزِيدَ ، قَالَ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " لَيْسَ لِيَوْمٍ فَضْلٌ عَلَى يَوْمِ فِي الصِّيَامِ إِلَّا شَهْرَ رَمَضَانَ أَوْ يَوْمَ عَاشُورَاءَ " ³⁶⁸

“Resulullah “Ramazan ayı ve Âşûrâ günü dışında hiçbir gün oruç açısından faziletli değildir” diye buyurdu.

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Ubeydullah b. Ebû Yezid → İbn Ebû Müleyke → Abdulcebbar b. el-Verdî → Abdu’l-Alâ → Ebû Ya’lâ

³⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 60.

³⁶⁶ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 9: 553.

³⁶⁷ *Tarihul-islam*, 5: 389.

³⁶⁸ Ebû Ya’la el-Mevsilî, 250; Tâberî, *Mucemu’l-Kebir*, 11: 126; Tahavî, *Şerhu Meani’l-Asar*, 2: 75.

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ubeydullah b. Ebû Yezid

Ubeydullah b. Ebû Yezid el-Mekkî. İbn Ebû Yezid lakabıyla tanınan bu râvi İbrahim b. Abdullah, İbn ez-Zubeyr, İbn Ömer b. Hattab, İbn Ka'b b. Malik, İbn Abbas, Mucahid ve başka isimlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Muhammed, İbn Cureyc, Hammad b. Zeyd, Sufyan b. Uyeyne gibi isimler rivayette bulunmuştur³⁶⁹.

İbn el-Medînî, İbn Maîn, Iclî, Ebû Zura' ve Nesâî onun için “sika”, İbn Sad “sika, kesiru'l-hadis” ifadelerinden bulunurken İbn Hibbân da Şikât eserinde ondan bahsetmiştir.³⁷⁰ Ubeydullah 126 senesinde vefat etmiştir.³⁷¹

İbn Ebî Müleyke

Tam adı Ebû Bekr Abdullah b. Ubeydillâh b. Ebû Müleyke Zühayr et-Teymî el-Mekkî', künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum tarihi tam belli olmamakla birlikte Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde veya daha önce Mekke'de doğduğu söylenmektedir. Vefat tarihi 117 yılıdır.³⁷²

İbn Ebû Müleyke'nin hocaları arasında birçok sahabî mevcuttur. Bunlardan bazıları; Esmâ bint Ebû Bekir, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib, Misver b. Mahreme'dir.³⁷³ İbn Ebû Hâtim, onun Hz. Ömer ile Hz. Osman'dan rivayet ettiği hadislerin mürsel olduğunu kaydetmektedir.³⁷⁴ Kendisinden ise oğlu Yahyâ, kız kardeşinin oğlu Abdurrahman b. Ebû Bekir, Amr b. Dînâr, Atâ b. Ebû Rebâh, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hammâd b. Seleme, İbn Cüreyc ve Leys b. Sa'd rivayette bulunmuştur.³⁷⁵ Sika bir muhaddis olarak nitelendirilen İbn Ebû Müleyke'nin rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de ve diğer hadis kitaplarında yer almaktadır.³⁷⁶

Abdulcebbar b. el-Verdî

Tam ismi Abdulcabbar b. el-Verdî b. Ebû el-Verdî, el-Kureyşi, künyesi Ebû Hişam'dır. İbn Ebû Müleyke, A'da b. Ebû Rebah, Amr b. Şuayb, Ebû Zübeyr el-Mekki gibi isimlerden hadis rivayet etmiş. Dâvûd b. Amr ed-Dabbi, Abdû'l-Alâ b. Hammâd ve diğerleri de ondan hadis nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd, Nesâî, Tahavi de ondan hadis almışlardır.³⁷⁷

³⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 19: 178.

³⁷⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 31.

³⁷¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 73.

³⁷² Zehebî, *Tarîhu'l-İslam*, 5: 89; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5: 472.

³⁷³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5: 99.

³⁷⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Merâsîl*, nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî, (Beyrut: b.y., 1403/1983), 99.

³⁷⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 5: 88.

³⁷⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5, 137.

³⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 16: 396.

Ahmed b. Hanbel onun için “*sika, lâ be’s e bih*” Yahya b.Maîn, Ebû Hâtim ve Ebû Hâtim “*sika*” derken, İbn Hibbân Şikât adlı eserinde “*hata*” ettiğini söylemiştir. Buhârî de bazı hadislerde çeliştiğini bildirmiştir.³⁷⁸ Darekutni “*leyyin*”, İbn Adî “*lâ be’s e bih*”, İbn Medîni “*lem yekun bihi be’s*” ifadelerini kullanmışlardır.³⁷⁹ Abdulcebbar 161 ile 170 yılları arasında vefat ettiği bildirilmiştir.

Abdû'l-Alâ

Tam adı Abdû'l-Alâ b. Hammad b. Nasr, el-Bahilî, en-Nersî, el-Basrî'dir. Hafız, muhaddis olarak zikredilen Abdû'l-Alâ'nın künyesi Ebû Yahya olarak zikredilmiştir.³⁸⁰³⁸¹

Hammad b. Seleme, Vuheyb b. Halid, Malik b. Enes, Hammad b. Zeyd, Abdil'varis gibi kişilerden hadis nakletmiştir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Hâtim, Ebû Zur'a, Ebû Ya'la ve daha birçok isim ondan hadis nakletmişlerdir.³⁸²

Ebû Hâtim, İbn Maîn ve niceleri onun için “*sika*” demişlerdir³⁸³. İbn Hibbân Şikât eserinde onu zikretmiştir.³⁸⁴ 236 ya da 237 senesinde vefat etmiştir.³⁸⁵

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ 'Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. İkinci râvi Ubeydullah b. Ebû Yezid ise 126 yılında vefat etmiştir. Burdan yola çıkarak muasır olma ihtimalleri vardır denilebilir. Üçüncü râvi olan İbn Ebû Müleyke 117 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocası ile vefat arasında 9 yıl olduğu ortaya çıkar. Yani muasarat açısından bir sıkıntı yoktur.

Diğer râvi Abdulcebbar b. el-Verdi'nin vefatı ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte 161 ile 170 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Bu durumda muasır olma ihtimalleri vardır. Son râvi Abdû'l-Alâ ise 236 yılında vefat etmiştir. Hadisi naklettiği hocası ile muasır dırlar denilebilir.

Hadisi tahrir eden Ebû Ya'lâ el-Mevsilî 210-307 yıllarında yaşamıştır. Hocasının vefatında 26 yaşında olması verisiyle musaratları tamdır denilebilir.

Bu bilgilerden hareketle bu senedde yer ala râvilerin güvenilir oldukları görülmüştür. Ayrıca râvilerinde birbirleri ile muasır oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

³⁷⁸ Aynî, *Meanil asar*, 3: 185.

³⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 732.

³⁸⁰ Zehebî, *Tarihul islam*, 4: 430.

³⁸¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8: 409; Zehebî, *A 'lâmu'n-nübelâ'*, 21: 30.

³⁸² Aynî, *Meanil-asar*, 3: 180.

³⁸³ Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrih*, 2: 1017.

³⁸⁴ Aynî, *Megani'l-ahyar*, 3: 180.

³⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 331.

3. Hadis:

حدثنا قتيبة و أحمد بن عبدة الضبي قال حدثنا حماد بن زيد عن غيلان بن جرير عن عبد الله بن معبد عن أبي قتادة : أن النبي صلى الله عليه وسلم قال صيام يوم عاشوراء إني أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله³⁸⁶

Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah’ın, Âşûrâ günü orucuyla ondan önceki yılı bağışlamasını şüphesiz ki umarım.”

Ebû Katade’den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Katade → Abdullah b. Ma’bed → Ğaylan b. Cerir → Hammad b. Zeyd → Ahmed b. Abde ed-Dabbî → Kuteybe → Tirmizî

Ebû Katade’den Gelen Rivâyetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Ebû Katâde el-Hâris b. Rib’î b. Beldeme el-Ensârî el-Hazrecî

Adının Nu’mân, Amr, Avn ve Beldeme olduğu da nakledilen Ebû Katade Medineli olup Benî Selime kabilesindedir.³⁸⁷

Hz. Peygamber başta olmak üzere Muâz b. Cebel ve Hz. Ömer’den de rivayette bulunmuş olan Ebû Katâde’nin yüzyetmiş hadisi olduğu zikredilmiştir. Bunlardan on biri Buhârî ve Müslim’in eserlerinde, ikisi yalnız Buhârî’de, sekizi yalnız Müslim’de bulunmaktadır. Kendisinden de Enes b. Mâlik ve Câbir b. Abdullah’tan başka Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yesâr, oğulları Abdullah ve Sâbit, âzatl kölesi Nâfi’ b. Abbas ve daha birçok kişi hadis rivayet etmişlerdir.³⁸⁸ Ashabın ileri gelenlerinden olan Ebû Katâde 54 /674 yılında Medine’de vefat etmiştir.³⁸⁹

Abdullah b. Ma’bed

Tam adı Abdullah b. Ma’bed ez-Zemânî’dir. İbn Mesûd, Ömer b. Hattab, (Mürsel olarak) Ebû Hüreyre ve Ebû Katâde’den hadis nakletmiştir. Buhârî onun Ebû Katâde’den hadis işitmediğini söyledi.³⁹⁰ Kendisinden de Sâbit en-Nubânî, Katâde, Ğaylan b. Cerir rivayette bulunmuştur.³⁹¹ Iclî onun için “*sika, tabî*”³⁹², Nesâî de “*sika*”³⁹³ ifadesini kullanmışlardır. Abdullah b. Ma’bed’in 64 veya 99 yılında vefat ettiği söylenmiştir.³⁹⁴

³⁸⁶ Tirmizî, “*Siyâm*”, 49; Müslim, 1162; Ebû Dâvût, *Sünen*, 2: 321; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 308.

³⁸⁷ Buhârî, *Târîhu’l-kebir*, 2: 258.

³⁸⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6: 15.

³⁸⁹ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Katâde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 174.

³⁹⁰ Zehebî, *el-Muğnî*, 1: 358.

³⁹¹ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 7: 230.

³⁹² Iclî, *Ma’rifetu’sikat*, 2: 61.

³⁹³ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 16: 186.

³⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 15: 270.

Ğaylan b. Cerir

Tam adı Ğaylan b. Cerir el-Amvelî, el-Ezdî, el-Basrî'dir. Enes b. Malik, Abdullah b. Ma'bed, Ebû Berde, Sufyan b. Mehrez gibi isimlerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Mûsâ b. Ebû Âişe, Eyyüb, Cerir b. Hâzım, Şu'be, Hammad b. Zeyd rivayet etmişlerdir³⁹⁵. İbn Maîn, Ahmed, Ebû Hâtım, Iclî ve İbn Sad onun için “*sika*” demişlerdir. İbn Hibbân da Şikât eserinde onu zikretmiş ve 129 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.³⁹⁶

Hammad b. Zeyd

Tam adı Hammâd b. Zeyd b. Derhem el-Ezdî, el-Cehdamî, el-Basrî, el-Ezrak, künyesi ise Ebû İsmâil'dir. Enes b. Serir, Âsım b. El-Ahval, Ebû Hazım Seleme, Salih b. Keysan, Hişâm b. Urve hocaları arasındadır. İbn Mübarek, İbn Mehdî, İbn Vehb, el-Kattaân, İbn Uyeyne, Sevri, Kuteybe, Müsedded gibi birçok kişide ondan rivayette bulunmuştur. Âlimlerin onun için söylediği sözlerden bazıları şöyledir: Ebû Hâtım “*Basra'da Hammad b. Zeyd'den daha fakihini görmedim.*” Yahya b. Yahya en-Nisabûrî “*ondan daha iyi ezberi olanı görmedim.*” Muhammed b. Sa'd “*sika, sebtun, huccetun, kesiru'l-hadis.*” Ve daha birçok âlim onun öven ifadeler kullanmıştır. Hammâd b. Zeyd 98 senesinde doğmuş, 179 senesinde vefat etmiştir.

Ahmed b. Abde ed-Dabbî

Ahmed b. Abde b. Mûsâ ed-Dabbî, el-Basrî, künyesi Ebû Abdullah. Rivayette bulunduğu hocaları arasında Hammad b. Zeyd, Yezid b. Zurey', Fudayl b. Iyad, İbn Uyeyne ve başka isimlerde vardır. Ondan rivayette bulunan talebeleri ise, İbn Ebû Dünya, Ebû Zura', Ebû Hâtım, İbn Hüzeyme ve daha birçok kişidir.³⁹⁷ Ebû Hâtım, Nesâî onun için “*sika*” demişlerdir. Ayrıca Nesâî “*lâ be'se bih*” ifadesini de kullanmıştır.³⁹⁸ İbn Hibbân da Şikât eserinde ondan bahsetmiş ve vefat tarihinin 245 olduğunu söylemiştir.³⁹⁹

Kuteybe

Tam adı Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarif b. Abdullah es-Sekafi'dir. Kuteybe 149/766 veya 150 yılında doğmuş, 240/855'te Bağlân'da vefat etmiştir. İsmi nin geçekte Yahyâ veya Ali, Kuteybe'nin ise onun lakabı olduğu söylenmiştir.⁴⁰⁰

Kuteybe'nin hocaları arasında Ebû Avâne, Leys b. Sa'd, İbn Lehîa, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne gibi peçok âlim zikredilmiştir. Kendisinden ise Yahyâ

³⁹⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 277.

³⁹⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 5: 239.

³⁹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 1: 397.

³⁹⁸ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2: 62.

³⁹⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* 7: 166.

⁴⁰⁰ Buhârî, *Târîhu'l-kebir*, 7: 195.

b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Nuaym b. Hammâd, Ali b. Medîni, Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe gibi âlimler hadis dinlemişlerdir. Buhârî el-İman kitabında ve başka mevzularda da kendisinden hadis nakletmiştir.⁴⁰¹

Hadis münekkitleri tarafından güvenilir bir râvi olarak kabul edilen Kuteybe b. Saîd için Ebû Hâtim ve İbn Maîn “*sika*”, en-Nesâî “*saduk, sika*” ifadesini kullanmışlardır.⁴⁰²

Ebû Katade’in Gelen Rivayetinin İttisal-İnkıtâ’ı Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi 54 yılında vefat eden ve Hz. Peygambere çok yakın bir isim olan Ebû Katade’dir. Ondan da 64 ya da 99 yılında vefat ettiği söylenen Abdullah b. Ma’bed rivayet etmiştir. Bu durumda 64 yılını baz aldığımızda vefatları arasında 10 yıl vardır. Bu muasarat için uygun bir zaman dilimidir. 99 vefat yılını baz alırsak ise aralarında 45 yıl olur ki bu durumda karşılaşma ihtimalleri olabilir ama kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Lakin hem hocaları arasında Ebû Katade’nin zikredilmesinden hem de Abdullah’ın tabîi olarak zikredilmesinden yola çıkarak muasır olma ihtimallerinin daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

Üçüncü râvi Ğaylan b. Cerir 129 yılında vefat etmiştir. Hocası olan Abdullah b. Ma’bed’in iki vefat tarihi olduğunu yukarıda zikredilmişti. Yine 64 yılı ile kıyas edilince vefat yılları arasında 65 yıl, 99 yılını baz alınırsa 30 yıl olur. Bu durumda ittisal açısından 99 yılı daha makul gözükmemektedir ama bu sefer de Abdullah b. Ma’bed ile Ebû Katade arasında sıkıntı oluşacaktır. Bu sebeple bu 3 râvi arasındaki ittisal açısından temkinli olmanın faydalı olacağı kanaati oluşmuştur.

Ğaylan’dan hadisi rivayet eden râvi ise Hammad b. Zeyd’dir. Hammad 98-179 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 31 yaşlarındadır bu da muasarat açısından uygundur.

Beşinci râvi Ahmed b. Abduldabi 245 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocasının vefatı ile aralarında 66 yıl vardır. Birbirlerini görme ihtimalleri var ise de kesin bir şey söylemek zordur. Hadisi Ahmed’ten nakleden Kuteybe ise 149-240 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda hocasından 5 yıl önce vefat etmiştir. Yani muasır olmaları için bir engel gözükmemektedir.

Hadisi eserinde tahrir eden Tirmizi ise 209-279 yılları arasında yaşamıştır. Hadisi naklettiği hocası Kuteybe ise 240 yılında vefat etmiştir. Bu durumda muasartaları tamdır denilebilir.

⁴⁰¹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 12: 464.

⁴⁰² Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 2: 446.

Sened zincirinin tamamını değerlendirildiğinde râvilerin birbirleri ile muasır oldukları görülmüştür. Ayrıca râvilerin de güvenilir oluşundan yola çıkılarak hadis sahihtir denilebilir.

4. Hadis:

حَدَّثَنَا هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ يَعْنِي ابْنَ زَادَانَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْبُدٍ الرَّمَازِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ فَقَالَ كَفَّارَةٌ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ كَفَّارَةٌ
سَنَةَ⁴⁰³

“Resulullah (s.a.v)’me Arefe günü orucu soruldu. ‘İki seneye kefarettir. Âşûrâ günü orucu soruldu. Bir seneye kefarettir,’ cevabını verdi.”

Abdullah Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Katâde → Abdullah b. Ma’bed → Katâde → Mansur → Huşeym → Ahmed b. Hanbel

Ebû Katâde’den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Katade b. Diâme b. Katade b. Aziz b. Amr b. Rebîa

Tam adı Katade b. Diâme b. Katade b. Aziz b. Amr b. Rebîa, el-Basrî, es-Sedûsî, künyesi ise Ebû Hattâb’dır. 60 ya da 61 yılında âmâ olarak doğmuş, 117/735 yılında vefat etmiştir.⁴⁰⁴

Sahâbiden Enes b. Mâlik’le tâbiînden olan İbn Sirin, Saîd b. Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, İkrime el-Berberî, Ata b. Ebû Rebâh ve daha pek çok kimseden hadis dinlemiş, kendisinden Ma’mer b. Râşid, Şu’be b. Haccâc, Hemmâm b. Yahyâ, Saîd b. Ebû Arûbe, Eyyûb es-Sahtiyânî, Evzâî, Ebû Hanîfe ve birçok kişi rivayette bulunmuştur.⁴⁰⁵

Katade, hadis otoriteleri tarafından “sika” ve “hâfız” olarak nitelendirilmi, rivâyetleri Kütüb-i Sitte’de yer bulmuştur. Bununla beraber bizzat dinlemediği halde birçok kişiden dinlemiş gibi rivâyetleri noktasında eleştirilmiştir. Bu konuda Ebû Dâvûd es-Sicistânî, onun bizzat dinlemediği otuz kadar kimseden hadis rivayet ettiğini zikretmiştir. Ancak Katâde, rivâyetlerinde kullandığı “haddesenâ” ve “kâle” lafızlarıyla hangi hadislerin rivayet zincirinin tam, hangisinin eksik olduğunu göstermiş, bu sebeple Şu’be b. Haccâc, Katâde’nin rivayet ettiği hadislerin mürsel olanıyla olmayanını ayırabildiğini söylemiştir. Bu eleştirilere rağmen büyük hadis imamlarının Katâde’nin rivâyetlerini eserlerine almış olması onunla ilgili bir

⁴⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 290; Tirmizî, “*Sıyâm*” 682; İbn Mace, *Sünen*, 1728; İbn Huzeyme, *Sahih*, 1960.

⁴⁰⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, 7: 229.

⁴⁰⁵ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 5: 269.

güven probleminin bulunmadığını göstermektedir.⁴⁰⁶

Mansur

Künyesi Ebû el-Muğayyira olan Mansur b. Zezân el-Vâsîfî, Velid b. Müslim, Enes, Katâde'den hadis nakletmiş. Ondan da Şu'be, Dahhâk, İbn Saîd ve Huşeym rivayette bulunmuşlar.⁴⁰⁷ Yahya b. Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî onun için “*sika*”, İclî “*ricalun salih*”, İbn Sad “*Şikâatun, sebtun*” ifadelerini kullanmışlardır. Ebû Âsım onun 128 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Yezid b. Harun ise 131 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁰⁸

Ebû Katade'in Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi 54 yılında vefat eden ve Hz. Peygambere çok yakın bir isim olan Ebû Katade'dir. Ondan da 64 ya da 99 yılında vefat ettiği söylenen Abdullah b. Ma'bed rivayet etmiştir. Bu durumda 64 yılını baz aldığımızda vefatları arasında 10 yıl vardır. Bu muasarat için uygun bir zaman dilimidir. 99 vefat yılını baz alırsak ise aralarında 45 yıl olur ki bu durumda karşılaşma ihtimalleri olabilir ama kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Lakin hem hocaları arasında Ebû Katade'nin zikredilmesinden hem de Abdullah'ın tabî olarak zikredilmesinden yola çıkarak muasır olma ihtimallerinin daha kuvvetli olduğunu söylenebiler.

Üçüncü râvi Ebû Katade'nin oğlu Katâde'dir ve 60-117 yıllarında yaşamıştır. Hocası Abdullah b. Ma'bed'in vefatını 64 olarak alırsak hocasının vefatında 4 yaşında olur ki bu durumda ondan hadis nakletmiş olması mümkün değildir. Vefatı 99 aldığımızda ise 39 yaşında olur ki bu daha mantıklıdır. Bu durumda Abdullah b. Ma'bed'in vefatını 99 olarak kabul etmek hem hocası hem de talabesi ile muasır olması açısından daha uygundur.

Diğer bir râvi ise 128 ya da 131 yılında vefat ettiği söylenen Mansur'dur. Her iki durumda da hocası ile karşılaşmış olma ihtimalleri vardır. Hadisi Mansur'dan nakleden Huşeym b. Beşir'dir. O da 104-183 yılları arasında yaşamıştır. Onun için de hocasıyla muasırdırlar denilebilir.

Hadisi eserinde tahrir eden Ahmed b. Hanbel ise 164-241 yıllarında yaşadığından yola çıkarak hovası Huşeym ile muasartaları tamdır denilebilir.

Sened zincirinin tamamına bakıldığında râvilerin birbirleri ile muasır oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca râvilerin güvenilir oldukları da görülmüştür. Dolayısıyla hadis sahihtir denilebilir.

⁴⁰⁶ Abdulhamit Birışık, “Katade b. Diâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2002), 25: 22-23.

⁴⁰⁷ İsbahânî, *Rical Sahih Müslim*, 2: 256.

⁴⁰⁸ Aynî, *Meanil'l-asar*, 5: 91.

4.2. Rivâyetlerin Metin Tahlili.

Bu rivâyetlerde de ortak mana açısından iki mevzu vardır ki şöyledir: Birincisi *Âşûrâ günü orucunun ramazan orucu gibi faziletli olarak görülmesi*, ikinci mevzu ise *Âşûrâ orucunun bir yıllık geçmiş günahlara kefarete oluşu*.

İbn Abbas rivayetiyle gelen ilk hadis Âşûrâ gününün önemini vurgulayan en bariz hadistir. Hadis hem ittisal açısından hem de râvilerinin cerh tadil açısından sıhhatli bir hadistir. Ayrıca hadisi destekleyen farklı rivâyetlerin de oluşu bu sonucu kuvvetlendirmiştir. Hadisin metni tahlil edildiğinde Ku'an'a, hadise, akla ve mantığa ters düşen bir ibarenin olmadığını görülmüştür. Bilakis Hz. Peygamber'in Âşûrâ gününe değer verdiğine hatta o günde oruç tutulmasını emrettiğine dair yukarıda geçen hadisler bu hadisi destekler niteliktedirler. Muharrem ayına ait hadis de bu metni destekleyici niteliktedir ki hadis şu şekildedir. *“Ramazân ayından sonra en faziletli oruç (ayı), Allah'ın ayı Muharrem ayıdır. Farzlardan sonra en faziletli namaz da, gece namazıdır.”*⁴⁰⁹ Âşûrâ orucunun muharrem ayında olduğundan yola çıkarak bu hadisi kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür.

İkinci hadisin de Âşûrâ gününün önemine dair diğer rivâyetler ile mutabık olması ve senesinde ve râvilerinde herhangi olumsuz biri olmaması sebebiyle bu hadisin de sahih olması mümkündür.

Ebû Katade kanalıyla gelen Âşûrâ orucunun geçmiş bir senenin günahına kefarete olduğuna dair rivâyetlerin ikisi de sened açısından sıhhatli görülen rivâyetlerdir. Burada günahların kefarete olayını âlimler küçük günahlar olarak yorumlamışlardır. Nevevî bu konuda *“Âşûrâ orucu tüm küçük günahlar için kefarettir ancak büyük günahlar hariç”* demiştir.⁴¹⁰ Ayrıca neden arefe günü iki yıllık günaha kefaretken Âşûrâ orucu bir yıllık günaha kefarettir sorusunu tartışmışlar ve cevap olarak Arefe gününün Hz. Muhammed'in şeriatından, Âşûrânın ise Hz. Mûsâ'nın şeriatından olduğu görüşünü sunmuşlardır.

Bir amelin günahlara kefarete olması sağlıklı bir ibaremidir diye başka hadislere arz edildiğinde Hz. Peygamberin farklı amelleri de bildirdiği görülmüştür. Mesela Hz. Peygamber, zorluklara rağmen güzelce abdest almak, mescitlere çokça gitmek ve bir namazdan sonra diğerini kılmayı hevesle beklemek⁴¹¹ büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde namaz kılmak,⁴¹² dua etmek⁴¹³, Kâbe'yi tavaf etmek, Hacerülesved'e ve Kâbe'nin Rûkn-i

⁴⁰⁹ Müslim, “*Sıyâm*”, 202; Ebû Dâvûd, “*Savm*”, 55; Tirmizî, “*Salât*”, 324; Nesâî, “*Kıyâmu'l-Leyl*”, 207.

⁴¹⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî î Nevevî, *el-Mecmû'*, nşr. Muhammed Necip el-Medî', (Mektebetu'l-İrşat, ts.), 6: 382.

⁴¹¹ İbn Mâce, “*Tahâret*”, 49.

⁴¹² Müslim, “*Tahâret*”, 7.

⁴¹³ Muvatta', “*Kur'an*”, 8.

Yemânî denilen köşesine el sürmek⁴¹⁴, sadaka vermek⁴¹⁵, iyiliği emretmek ve kötülükten men etmek,⁴¹⁶ Allah yolunda öldürülüp şehit olmak⁴¹⁷ gibi birçok güzel amelin günahlara kefarete olacağını bildirmiştir.

Bazı amellerin günahlara kefarete olacağı bilgisinden ve hadislerin sıhhat açısından da olumlu olmasından yola çıkarak rivâyetlerin sahih olduğu kanaatine varılmıştır.

Netice itibariyle tüm rivâyetlerin sened açısından güvenilir olduğu görülmüştür. Ayrıca rivâyetlerin konu ile ilgili diğer rivâyetlerle mutabık olduğu ve bu duruma aykırı başka rivâyetlerin olmadığı da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Âşûrâ orucunun faziletinde dair rivâyet edilen bu hadislerin sahih olduğu söylenebilir.

5. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylar İle İlgili Rivâyetler

Âşûrâ günü gerçekleştiği rivâyet edilen birçok olay zikredilmekle beraber bu başlık altında sadece sahih olarak geldiği düşünülen İsrail oğullarının Âşûrâ günü kurtulduklarına dair rivâyetleri içeren hadisler incelenecektir. Birçok kişi tarafından tahrir edilen bu rivâyetlerden İbn Abbas kanalı ile gelen ve Buhârî'nin eserinde yer alan bir rivâyet incelenecek diğerleri dipnotta gösterilmesi çalışmanın kapsamı açısından daha uygun görülmüştür. Sened tahliline geçilmeden önce rivâyetin isnad şeması aşağıda verilmiştir.

Şekil 5. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylar İle İlgili Sahih Rivâyetin İsnad Şeması.

⁴¹⁴ Tirmizî, “*Hac*”, 111.

⁴¹⁵ Buhârî, “*Savm*”, 3.

⁴¹⁶ Müslim, “*Fiten*”, 26.

⁴¹⁷ Müslim, “*İmâre*”, 120.

5.1. Rivayetin Sened Tahfili.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ عَنْ ابْنِ سَعِيدٍ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَجَدَهُمْ يَصُومُونَ يَوْمًا يَعْنِي عَاشُورَاءَ فَقَالُوا هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ وَهُوَ يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ فِيهِ مُوسَى وَأَغْرَقَ آلَ فِرْعَوْنَ فَصَامَ مُوسَى شُكْرًا لِلَّهِ فَقَالَ أَنَا أَوْلَى بِمُوسَى مِنْهُمْ فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ⁴¹⁸

“Nebi (s.a.v) Medine’ye geldiğinde oradaki Yahudileri oruçlu olarak buldu (yani Aşûrâ orucu) ve onlara: ‘Bu ne orucu?’ diye sordu.

Yahudiler: “Bu büyük bir gündür. Bugün Allah’ın Mûsâ’yı düşmanlarından kurtardığı, Firavun’u boğdurduğu gündür. Hz. Mûsâ Aleyhisselâm şükür olarak bugün oruç tutmuştur” dediler. Nebi (a.s): ‘Biz Mûsâ’ya sizden daha yakınız!’ dedi. Ve o gün oruç tuttu ve insanlara da oruç tutmalarını emretti!”⁴¹⁹

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Ebû Abdillâh → İbn Saîd b. Cubeyr → Eyyûb Sehteyanî → Süfyân → Ali b. Abdillâh → Buhârî

İbn Abbas’tan Gelen Rivâyetlerin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Ebû Abdillâh

Tam adı Ebû Abdillâh Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî, künyesi Ebû Abdullah’tır. 45 yılında Mekke de doğmuş, 94 ya da 95 yılında Haccac tarafından öldürülmüştür.⁴²⁰

Hocaları arasında Abdullah b. Ömer, Adî b. Hâtim et-Tâî, İbn Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, ve Enes b. Mâlik gibi birçok sahabîden isim vardır. Ayrıca tabîinden de rivayette bulunmuştur. Talebeleri ise Adî b. Sâbit, Ebû Sâlih es-Semmân, Meymûn b. Mihrân, Mücâhid b. Cebr, İkrime el-Berberî, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebî, Mâlik b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî ve A‘meş gibi tâbiîn neslindedir.⁴²¹ Saîd b. Cübeyr, hadis münekkitleri tarafından *sika*, *âlim*, *âbid* ve *zâhid* bir kişi olarak zikredilmiş ve *âlimlerin başı* olarak anılmıştır.⁴²²

⁴¹⁸ Buhârî, *Ehadisi'l-enbiya*, 26; Müslim, “*Siyâm*”, 1130; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 250; Ebû Dâvûd, “*Savm*”, 462; İbn Mace, “*Siyâm*”, 552; Beyhakî, *Sünen*, 4: 286.

⁴¹⁹ Buhârî, “*Savm*” 261.

⁴²⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*: 1: 366; İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 6: 256.

⁴²¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 11; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlel*, nşr. Talât Koçyiğit – İsmail Cerrahoğlu, (Ankara: b.y., 1963) 1: 50.

⁴²² Ziriklî, *el-A‘lâm*, 3: 93; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 10.

İbn Saîd b. Cubeyr

Abdullah b.Saîd b. Cubeyr el-Esedî, el-Valî, el-Kufî, tam adıdır. ⁴²³ Babası hadis alanında tanınmış olan Saîd b. Cubeyr'dir ve babasından hadis nakletmiştir. Kendisinden ise Ebû İshak, Eyyüb es-Sehtiyânî, Muhammed b. Ebû el-Kasım, Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tirmizi hadis nakletmişlerdir. ⁴²⁴

Nesâî İbn Saîd için “*sika*”, ifadesini kullanmış, Tirmizi ise Eyyüb es-Sehtiyânî nakliyle onun babasından daha iyi olduğunu öylemiştir. İbn Hibbân da onu Şikât adlı eserinde zikretmiştir. ⁴²⁵

Keysân es-Sehtiyânî

Tam adı Ebû Bekr Eyyüb b. Ebû Temîme Keysân es-Sehtiyânî, künyesi Keysân'dır. 68 yılında Basra'da doğmuş, 131 yılında Basra'da vefat etmiştir. ⁴²⁶ Tabîinden sayılan Sehtiyânî, İbn Sîrîn, Atâ b. Ebû Rebâh, Hasan-ı Basrî, Hişâm b. Urve, İkrime, Katâde b. Diâme, Mücâhid b. Cebr, Nâfî' gibi birçok kişiden hadis almıştır. Kendisinden de Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne, Ma'mer b. Râşid, Şu'be b. Haccâc ve Zührî gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır. ⁴²⁷ İbn Sîrîn, Yahyâ b. Maîn, Dârekutnî ve Nesâî onun için “*sebt ve sika*”, İbn Sa'd ise “*sika, sebt, câmi', hüccet ve adl*” ifadeleri ile zikretmişlerdir. ⁴²⁸ Eyyüb, hadis ve fıkıh alanında bu kadar övgüye mazhar olmasına rağmen hataya düşme korkusuyla hadisten delilini bilmediği hususlarda ictihadda bulunmamıştır. ⁴²⁹

Süfyân b. Uyeyne

Tam adı Süfyân b. Uyeyne b. Ebû İmrân Meymûn el-Hilâlî Ebû Muhammed el-Kûfî olan Süfyân, 107 yılında Kûfe'de doğmuş, ⁴³⁰ 198 yılında vefat etmiş Hacûn denilen yere defnedilmiştir ⁴³¹

Süfyân b. Uyeyne, başta kardeşleri Muhammed, Âdem, İmran ve İbrahim olmak üzere İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Ubeydullah b. Ebû Yezîd ve Abdullah b. Dînâr hadis rivayet etmiştir. Uyeyne “*etbâ'u't-tâbiîn*” tabakasındaki önemli muhaddisler arasındadır ve yaklaşık 80 tâbiî ile görüşme imkânı bulmuştur. Kendisinden el-A'meş, Süfyân es-Sevrî,

⁴²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 26.

⁴²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 26.

⁴²⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 7: 136.

⁴²⁶ Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, 2: 48;

⁴²⁷ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 1: 409.

⁴²⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 255-256.

⁴²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 7: 251.

⁴³⁰ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, 2: 94

⁴³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 12: 356.

Şu'be, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, eş-Şafî, Ali b. el-Medîni, Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn gibi önemli isimler hadis rivayet etmiştir⁴³².

Süfyan b. Uyeyne hakkında İbn Medîni: “Zührî'den hadis alanlar arasında Süfyan'dan daha sağlam olanı yoktur”,⁴³³ Yahyâ b. Maîn de “Süfyan b Uyeyne 40 yıldan bu yana “imâmün fi'l-hadîs”dir” demiştir.⁴³⁴ Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise “Zührî'den hadis rivayeti konusunda bana göre Süfyan b. Uyeyne, Ma'mer b. Râşid'den daha iyidir”⁴³⁵ ifadesini kullanmıştır.

İbn Sa'd, Vâkıdî tarikiyle Süfyan'ın 198 yılı Receb ayının birinci günü olan Cumartesi günü de vefat ettiğini ve Hacûn denilen yere defnedildiğini nakletmiştir.⁴³⁶

Alî b. el-Medîni

Tam adı Ebü'l-Hasen Alî b. Abdillâh b. Ca'fer b. Necîh es-Sa'dî'dir. İbnü'l-Medîni diye de meşhur olmuştur⁴³⁷. 161'de Basra'da doğmuş⁴³⁸ 234 senesinde vefat etmiştir.⁴³⁹

el-Medîni, islamî ilimleri Süfyan b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd, Hammâd b. Zeyd ve Abdürrezzâk gibi zamanın ünlü âlimlerinden tahsil etmiş, özellikle ilelü'l-hadîs ilminde ihtisas sahibi olmuştur.⁴⁴⁰ Hadis alanında mü'mînlerin emirî ünvanına sahip olan el-Medîni, Buhârî, Ebû Hâtim, Ebû Dâvûd, Ebû Müslim el-Keccî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebü'l-Kâsım el-Begavî gibi birçok meşhur muhaddise hocalık etmiştir.⁴⁴¹

Nesâî, “O âdeta muhaddis olmak için yaratılmıştır” derken Hatîb el-Bağdâdî ise, “Hiç kimsenin şahitliğine lüzum kalmadan güvenilirliği sabit olan büyüklere” diye tanıtmıştır.⁴⁴²

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ'ı Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. İkinci râvi ise 45-95 yılları arasında yaşamış olan Saîd b. Cübeyr'dir. Tarihler bakıldığında muasarat tamdır denilebilir. Hadisi devamında nakleden kişi Saîd b. Cübeyr'in oğlu İbn Saîd'tir. Bu durumda her ne kadar İbn Saîd'le alakalı herhangi bir tarihi veri yoksada hem likâ hem de muasarat vardır.

⁴³² Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, Beyrut 1347, 1: 262.

⁴³³ Bağdâdî, *Tarih-i Bağdâd*, 9: 178.

⁴³⁴ Bağdâdî, *Tarih-i Bağdâd*, 9: 179.

⁴³⁵ Bağdâdî, *Tarih-i Bağdâd*, 9: 178.

⁴³⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 721.

⁴³⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 193.

⁴³⁸ Zehebî, *Tarihul-İslam*, 17: 277.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 403.

⁴⁴⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 11: 41; Nevri, *Tehzibu'l-Esma*, 1: 493.

⁴⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7: 308.

⁴⁴² Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *'Ulümü'l-hadîs, Akşa'l-emel ve's-şevk fi'ulümi hadîsi'r-Resûl*, nşr. Nüreddin Itr, (Haleb 1386/1966), 95.

İbn Saîd'den rivayet eden kişi ise Keysân es-Sehtiyânî 68-131 yılları arasında yaşamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi İbn Saîd'in tarihi bilgileri olmadığı için ikisi arasında ittisal hakkında bilgi verilemiyor. Ama İbn Saîd'i aardan çıkartarak tarihi bir karşılaştırma yapıldığında Saîd b. Cübeyr vefatında Keysan'ın 27 yaşında olduğunu gördük. Bu durumda ittisal açısından olumlu bir durumdur.

Keysân es-Sahtiyânî'den sonra gelen râvi Süfyan b. Uyeyne ise 107-198 yıllarında yaşamış olduğundan yola çıkarak ikisi arasında muasarat tamdır denilebilir. Akabinde ki Ali b. Medînî'nin de 161 yılında doğmuş olduğu verisinden yola çıkarak yine bu iki râvinin muasır olduklarını rahatlıkla söylenebilir.

Hadisi tahrir eden Buhârî 194-256 yıllarında yaşamış bir âlimdir. Hadisi rivayet ettiği hocasının 234 yılında vefat ettiği bilgisine binaen muasaratları tamdır denilebilir.

Hadisin isnadına bakıldığında senedde yer alan râvilerin güvenilir oldukları görülmüştür. Ayrıca râvilerin birbirleri ile mülaki ve muasır oldukları da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

5.2. Rivayetin Metin Tahlili.

İbn Abbas rivayetiyle gelen bu hadis Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve İbn Mace tarafından tahrir edilmiştir. Hz. Peygamberin Medine'ye hicretinden sonra gerçekleşen bu olayı aktaran birçok sahabe mevcuttur. Firavunun denizde boğulması ve İsrailoğullarının kurtuluşu ile ilgili birçok ayet de mevcuttur. (el-Bakara: 2/50; Araf: 7/136; Şuara: 26/61-66).

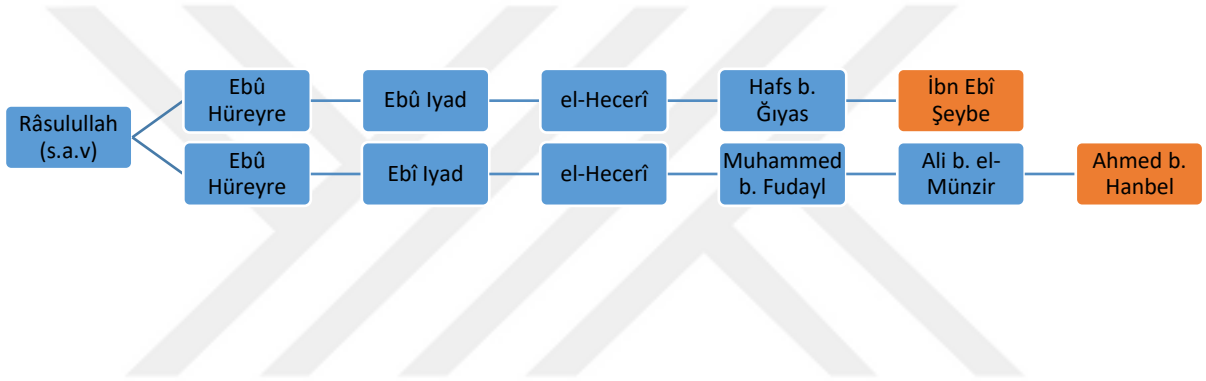
Netice itibariyle rivayetin senedinin sıhhatli olması, her ne kadar bu olayın hangi gün gerçekleştiğine dair bilgi içermese de metnin içeriğini destekleyen ayetlerin olması, metne aykırı düşen başka rivayetlerin olmaması bilgilerinden hareketle bu rivayetin sahih olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca rivayetin Buhârî gibi sahih kaynaklarda zikredilmiş olması da buna bir delildir denilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ ZAYIF RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Hz. Peygamberin Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Rivâyetler

Hz. Peygamberin Âşûrâ orucunu emrettiğine dair her ne kadar sahih rivâyetler var ise de kaynaklarda bu konuda zayıf rivâyetlere de yer verildiğinden bu bölümde de bu başlık açılmış ve rivâyetler değerlendirilmiştir. Aslında rivayetleri zayıf kılan orucun emredilmiş olması değil sebep olarak sunulan diğer bilgilerdir. Aktarılan rivâyetler Ebû Hüreyre, aracılığı ile gelmiştir. Rivâyetlerin isnad şeması aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 6. Hz. Peygamberin Âşûrâ Orucunun Tutulmasını Emrettiğine Dair Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması

1.1.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنِ الْهَجْرِيِّ، عَنْ أَبِي عِيَّاضٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صُومُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ يَوْمَ كَانَتْ تَصُومُهُ الْأَنْبِيَاءُ فَصُومُوهُ أَنْتُمْ⁴⁴³

“Resulullah (s.a.v) ‘Âşûrâ günü oruç tutun, peygamberler o gün oruç tutardı siz de o gün oruç tutun’ diye buyurdu.”

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → Ebû İyad → el-Hecerî → Hafs b. Ğıyas → İbn Ebî Şeybe

⁴⁴³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 3: 55. Beyhakî, *Şuabü’l-İmân* 3: 55.

Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî

Yemen’de yaşayan Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olup ne zaman doğduğu belli değildir. Vefat yılı ise 58/678 olarak zikredilmekle beraber 57 veya 59 yılı olduğunu söyleyenlerde olmuştur.⁴⁴⁴ Câhiliye devrindeki adı çeşitli kaynaklarda Abdüşems, Abdüamr, Sükeyn, Amr b. Abdüganm gibi farklı şekillerde kaydedilmekte olup Hz. Peygamber adını Abdurrahman veya Abdullah olarak değiştirmiştir.⁴⁴⁵

Ebû Hüreyre başta Resûlullah olmak üzere Hz. Âişe, Hz. Ömer, Übey b. Kâ’b, Ebû Bekir, Üsâme b. Zeyd gibi sahâbîlerden ve birçok tâbiünden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden İbn Abbas, Enes b. Mâlik, İbn Ömer, Câbir b. Abdullah, Hasan-ı Basrî, Şa’bî, Mücâhid, A’rec, İbn Sîrîn, Hemmâm b. Münebbih gibi pek çok sahâbî ve tâbiî rivayette bulunmuştur.

Ebû Hüreyre muksirun olarak zikredilen yedi kişinin birincisi olarak görülmüştür. İbn Hazm onun mükerrerleriyle birlikte beş bin üç yüz yetmiş dört hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁴⁴⁶

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetın Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Ebî İyad

Tam adı Umeyr b. el-Esvedi, el-Anevi’dır. Künyesi Ebû İyad olan bu zat tabiin neslindedir. Ubade b. es-Samit, Ebû’d-Derdâ, Ömer, İbn Mesud, Muaz b. Cebel, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe gibi isimlerden hadis dinlemiş, kendisinden de Mücahid, Halid b. Ma’dan, Şureh b. Ubeyd, Nasr b. Alkame gibi isimler hadis dinlemişlerdir.⁴⁴⁷ 125 senesinde vefat etmiştir.⁴⁴⁸

İbn Saîd, Ebû İyad için “*sika, kalilu’l-hadis*” ifadesini kullanmış, İbn Ebû Hayseme ise Mücahid’ten rivayetle “İbn Abbas’tan sonra Ebû İyad’dan daha fazla bileni görmedim” demiştir. el-Medîni onu sahâbî içinde zikrederken, Ebû Mûsâ sahâbî değildir, demiştir.⁴⁴⁹

Hecerî

İbrahim b. Müslim el-Abdî, el-Kufî, künyesi Ebû İshak, lakabı ise el-Hecerî’dır.⁴⁵⁰ Abdullah b. Ebû Ufi, Ebû el-Ahves ve Ebû İyad’dan hadis rivayet etmiş, kendisinden de

⁴⁴⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Kitabu tezkiretü’l-huffâz*. (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, bt.), 1: 32.

⁴⁴⁵ Zehabî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 2: 578; İbn Hacer, *Tehzîb*, 12: 262.

⁴⁴⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed Zehabî, *Mizânu’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, nşr. Ali Muhammed Muavvez ve Adil Ahmed Abdulmevcud, (Beirut: Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1416/1995), 1: 75.

⁴⁴⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 253; Buhârî, *Tarihu’l-kebir*, 6: 534.

⁴⁴⁸ Bâcî, *et-Ta’dil ve’t-tecrih*, 3: 1143.

⁴⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 5.

⁴⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 2: 203.

Şu'be, İbn Uyeyne ve Muhammed b. Fudeyl b. Gazvan hadis nakletmişlerdir.

Zayıf olarak kabul edilen el-Heceri için İbn Maîn “*leyse hadisehu bişeyin*”, Ebû Zur’a “*zayıf*”, Ebû Hâtim “*daifu'l-hadis, münkeri'l-hadis*” ve Buhârî de “, *münkeri'l-hadis*” ifadelerini kullanmışlardır.⁴⁵¹ Daha birçok âlim tarafından cerh edilmiş olan el-Hacerî'nin vefat tarihi 141- 150 yılları arası olarak tahmin edilmektedir.

Hafs b. Gıyâs

Kaynaklarda Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk en-Nehâî el-Ezdî olarak zikredilir. 117 /735 yılında Kûfe'de doğmuş ve orada yetişmiştir.⁴⁵² Vefat yılının 195 veya 196 olduğu söylenebilir 194/810 da yılı daha kuvvetlidir.⁴⁵³

Hocaları arasında dedesi Talk başta olmak üzere, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Süfyân es-Sevrî, Hişâm b. Urve, Süleyman el-A'meş, İbn Cüreyc ve birçok âlim bulunmaktadır. Kendisinden de Oğlu Ömer b. Hafs ile Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medîni, İshak b. Râhûye ve Züheyr b. Harb hadis dinemişlerdir.⁴⁵⁴

Hadis münekkitleri Hafs'ı güvenilir kabul etmişler lakin tedliste bulunduğu için eleştirmişlerdir. Ayrıca ömrünün sonuna doğru hafızasının zayıfladığını bu sebeple yaşlılık dönemindeki rivâyetlere ihtiyatla karşılanması gerektiğini söylemişlerdir.⁴⁵⁵

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Ebû Hüreyre 58 yılında vefat etmiştir. Ondan da Ebû İyad nakletmiştir ki onun da vefat tarihi 125'tir. Her ne kadar vefatları arasında 67 yıl gibi uzun bir zaman olsa da Ebû İyad'ın tabîinden oluşuna ve dahi Hz. Aişe gibi sahâbînin büyüklerinden hadis işittiğine dair bilgilere binaen muasır oldukları söylenebilir.

Üçünü râvi Heceri'nin 141-150 yılları arasında vefat ettiği bilgisine binaen Ebû İyad ile karşılaşma olanağının olduğunu söylemek mümkündür.

Dördüncü râvi Hafs b. Gıyâs da 117-195 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda Heceri ile muasaratları tamdır.

Hadisi tahrir eden İbn Ebî Şeybe ise 159-235 yılları arasında yaşamıştır. Bu bilgiler doğrultusunda 195 yılında vefat eden hocası ile muasırdırlar denilebilir.

Bu bilgilerden hareketle râvilerin birbirleri ile muasır oldukları anlaşılmaktadır. Lakin râvilerin güvenilirlikleri açısından bazı sıkıntıların olduğu görülmüştür. Seneddeki râvilerden

⁴⁵¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 143.

⁴⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6: 389.

⁴⁵³ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* 2: 197; İbn Hacer, *Tehzîb* 2: 415.

⁴⁵⁴ Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, 2: 121-122; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 2: 370.

⁴⁵⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 185-186; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 172.

Heceri “*daiifu’l-hadis, münkeri’l-hadis*” ifadeleriyle cerh edilmiş bir râvidir. Hafs b. Gıyâs ise irsal yapan ve ömrünün sonlarına doğru hafızasının zayıfladığı belirtilen bir râvidir. Dolayısıyla râviler hakkında yapılan cerhler göz önüne alındığında isnadın zayıf olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Ayrıca bütün peygamberlerin Âşûrâ orucunu tutardı ifadesi de zayıflığına işaret olabilir.

2. Hadis:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، عَنِ الْهَجْرِيِّ، يَعْنِي: إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي عِيَّاضٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " عَاشُرَاءَ عِيدِ نَبِيِّ كَانَتْ قَبْلَكُمْ فَصُومُوهُ أَنْتُمْ ⁴⁵⁶

“*Rasulullah (s.a.v) ‘Âşûrâ sizden önceki peygamberlerin bayramıdır. Siz de o gün oruç tutun.’ diye buyurdu.*”

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah → Ebû Hüreyre → Ebû İyad → el-Heceri → Muhammed b. Fudayl → Ali b. el-Münzir → Ahmed b. Hanbel

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Muhammed b. Fudayl

Tam ismi Muhammed b. Fudayl b. Gazvan b. Cerir ed-Dabi, el-Kufî. Künyesi ise Abdurrahman’dır.⁴⁵⁷ Babası, İsmail b. Eni Halid, Asım el-Ahval, el-Muhtar b. Felfel, Ebû İshak eş-Şeybani, Hişam b. Urve, Yahya b.Saîd ve daha birçok kişiden hadis nakletmiştir. Kendisinden de Sevri, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Veki’ Ebû Hayseme, Muhammed b. Ca’fer, Ali b. Münzir ve daha niceleri hadis nakletmişlerdir.⁴⁵⁸

İbn Maîn “*sika*”, Ebû Zur’a “*saduk min ehli el-ilm*”, Ebû Hâtim “*Şeyh*”, Nesâî “*leyse bihi be’s*”, İbn Sa’d “*sika, saduk*”, İclî “*sika, şii*” ifadelerini kullanırken İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir.⁴⁵⁹

İbn Sa’d ve Ebû Dâvûd 194 senesinde vefat ettiğini söylerken Buhârî 195 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁶⁰

Ali b. el-Münzir

Tam adı Ali b. el-Münzir b. Zeyd el-Evladî, el-Esedî, el-Kufî, künyesi Ebû ’l-Hasan’dır.⁴⁶¹ Muhammed b. Fudayl, Veki’, İshak b. Mansur, Abdullah b. Numeyr ve Ahmet

⁴⁵⁶ Heysemî, *Mecmau’z-zevaid ve menbau’l-fevaid*, 3: 428; Deylemî, *Firdevsü’l-ahbâr*, 5: 530.

⁴⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 26: 293.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 11.

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 12.

⁴⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 12.

b. el-Mufaddal'dan hadis almış,⁴⁶² Tirmizi, Nesâî, İbn Mace, İbn Ebû ed-Dünya, Abdullah b. Urve gibi isimlerde ondan hadis nakletmişlerdir.⁴⁶³ Mudayyin 256 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir.⁴⁶⁴

Nesâî, Münzir için “*şii, sika*”, İbn Ebû Hâtim “*saduk, sika*”, Darekutni ise “*lâ be'se bih*” ifadelerini kullanırken, İbn Hibbân Şikât adlı eserinde zikretmiştir.⁴⁶⁵

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Ebû Hüreyre 58 yılında vefat etmiştir. Ondan da Ebû İyad nakletmiştir ki onun da vefat tarihi 125'tir. Herne kadar vefatları arasında 67 yıl gibi uzun bir zaman olsa da Ebû İyad'ın tabîinden oluşuna ve dahi Hz. Aişe gibi sahâbînin büyüklerinden hadis işittiğine dair bilgilere binaen muasır oldukları kanaatine varıldı.

Üçünü râvi Heceri'nin 141-150 yılları arasında vefat ettiği bilgisine binaen Ebû İyad ile karşılaşma olanağının olduğunu söylemek mümkündür.

Dördüncü râvi Muhammed b. Fudayl da 194 yılında vefat etmiştir. Heceri'nin vefat yılına binaen karşılaşmış olmaları mümkündür.

Diğer râvi ise Ali b. el-Münzir 256 senesinde vefat etmiştir. Bu durumda hocasının vefatı ile aralarında 62 yıl vardır. Aradaki zaman itibariyle karşılaşma ihtimalleri vardır denilebilir.

Hadisi eserine kaleme alan Ahmed b. Hanbel ise 164-241 yıllarında yaşamıştır. Bu durumda hocasından 15 yıl önce vefat ettiğini gösterir lakin hocasından önce vefat etmiş olması görüşmedikleri anlamına gelmez. Bu sebeple muasır oldukları söylenebilir.

Bu rivayetin de râvileri arasında muasarat açısından bir problem gözükmemtedir. Lakin yine râviler arasında cerh edilmiş olan el-Heceri'nin olması sebebiyle hadis zayıftır denilebilir.

1.1.2. Rivâyetlerin Metin Tahfili.

Bu iki rivayet önceki peygamberlerin Âşûrâ orucunu tuttuğuna ve bugünü bayram saydıklarına dair rivâyetlerdir. Hz. Peygamber bunu ifade ederek günün önemini belirtmiş daha sonra siz de bugün oruç tutun diyerek emretmiştir. Bugünün peygamberler açısından önemi aşağıda gelecek olan hadislerde de ifade edilen birçok Peygamber'in olumlu olarak yaşadığı bazı olaylardan dolayı olduğu söylenebilir. Mesela Âşûrâ günü Yunus (a.s)'mın

⁴⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 21: 145.

⁴⁶² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6: 206.

⁴⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 655.

⁴⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 655.

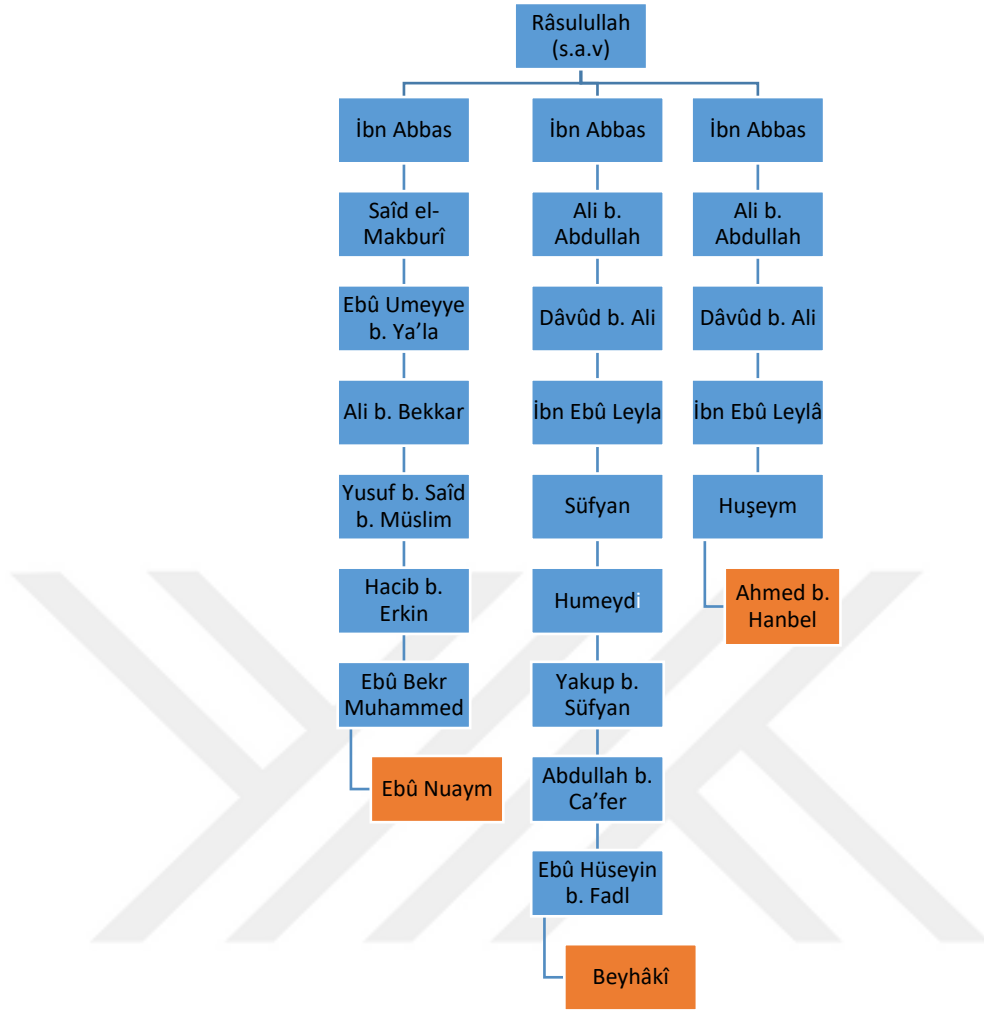
⁴⁶⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6: 206; İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 655.

balığın karnından çıkması, Eyyüb (as.)'ın hastalıklardan kurtuluşu gibi olaylar. Bu hadislerden yola çıkarak birbirlerini destekledikleri söylenebilirdi lakin hem bu iki rivayetteki râvilerin arasında cerh edilen Hecerî'nin olması hem de peygamber ile ilgili olayların anlatıldığı rivâyetlerin kaynaklarda ve araştırmamız sonucunda mevzû olarak görülmüş olması sebebiyle bunu söylemek mümkün değildir.

Netice itibariyle Âşûrâ gününün peygamberlerin oruç tuttıkları bir gün olduğuna dair sahih başka rivâyetlerin olmayışı ve râvileri arasında cerh edilmiş kişilerin olmasından hareketle bu rivâyetlerin zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. Âşûrâ Orucunun Günüyle İlgili Rivâyetler

Bu başlık altındaki rivâyetler İbn Abbas rivayeti ile gelmektedir. Sahih hadislerin aksine Âşûrâ orucunun dokuzuncu gün olduğunu ifade eden lafızlar yer almaktadır. Ayrıca Yahudilere muhalefet etmek amaçlı dokuz ve onuncu gün tutulması gerektiğini söyleyen rivâyetler de bu başlık altında incelenmiştir. Rivâyetlerin isnad şeması aşağıda sunulmuştur.

Şekil 7. Âşûrâ Orucunun Günü İle İlgili Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması.

1.2.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُتَوَلِّيُّ حَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ أَرْكَبٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَكَّارٍ حَدَّثَنَا «أَبُو أُمَيَّةَ بْنُ يَعْلَى» عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَاشُرَاءُ يَوْمِ النَّاسِعِ»⁴⁶⁶

“Râsulullah (s.a.v) Âşûrâ günü dokuzuncu gündür, diye buyurdu.”

⁴⁶⁶ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliy'a ve tabakatü'l-esfiya*, 14581; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6: 235; Beyhâkî, *Şuabü'l-İmân*, 3: 58.

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Saîd el-Makburî → Ebû Umeyye b. Ya'la → Ali b. Bekkar → Yusuf b. Saîd b. Müslim → Hacib b. Erkin → Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Meftulî → Ebû Nuaym

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Saîd el-Makburî

Tam adı Saîd b. Keysân, el-Medîni, el-Makburî, künyesi Ebû Saîd'tir. Ebû Hüreyre ve İbn Ömer'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Malik b. Enes, İbn Ebû Zib', Abdurrahman b. İshâk rivayette bulunmuştur.⁴⁶⁷ Iclî "*sika ve tabî*" olduğunu söylemiş.⁴⁶⁸ Ahmed b. Hanbel babası aracılığıyla onun için "*leyse bihi bişey*" derken Abdurrahman babamdan onun "*saduk*" olduğunu işittim demiştir. Ebû Zura'da "*sika*" olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁹ 123 senesinde vefat etmiştir.

Ebû Umeyye b. Ya'la

Tam adı İsmail b. Ya'la Ebû Ümeyye es-Sekafî el-Basrî'dir. Hakkında çok malumat bulunmayan bu zat ile ilgili zikredilen bilgiler şöyledir: İbn Maîn "*zayıf*",⁴⁷⁰ "*leyse bişey*",⁴⁷¹ Nesâî ve Darekutnî "*metruku'l-hadis*",⁴⁷² Ebû Hâtim "*daifu'l-hadis, hadisleri münker ve kuvvetli değil*"⁴⁷³ İbn Adî ise "*hüve fi cümletin ed-duafa*"⁴⁷⁴ Ebû Ümeyye Ya'la, Nâfi' ve Hişam b. Urve'den nakilde bulunmuştur. Kendisinden ise Zeyd b. el-Hubab ve Şeyban nakletmişlerdir.⁴⁷⁵

Ali b. Bekkâr

Tam adı Ali b. Bekkâr b. Hârûn el-Mıssîsî, künyesi Ebû'l-Hasan'dır. Ebû İshâk el-Fezarî'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû Tayyib Ahmed b. Ubeydullah, Ahmed b. Harun b. Ravh, Ca'fer b. Muhammed en-Nisaburî, el-A'rec gibi isimler rivayette bulunmuşlardır.⁴⁷⁶ İbn Hibbân onu Şikât adlı eserinde zikretmiş ve "*mustekamu'l-hadis*"

⁴⁶⁷ Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 57.

⁴⁶⁸ Iclî, *Ma'rifetu'sikat*, 1: 399.

⁴⁶⁹ Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 57

⁴⁷⁰ Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2: 203; Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed Darekutnî, *ed-Daufa' vel-metrukîn*, nşr. Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, (Beyrut: b.y., 1401/1980), 1: 25.

⁴⁷¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Main b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî, *Tarih*, nşr. Abdullah Ahmed Hasan (Beyrut: b.y., 1990), 4: 88.

⁴⁷² Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürçânî, *el-Kamil fi'd-duafa*, (Beyrut: b.y., 1405/1985), 1: 315; Darekutnî, *ed-Daufa ve'l-metrukîn*, 1: 253.

⁴⁷³ İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, 1: 445.

⁴⁷⁴ İbn Adî, *el-Kamil f. Daufa*, 1: 145.

⁴⁷⁵ Zehebî, *Mizanu'l-itidal*, 1: 417.

⁴⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, 7: 253.

demmiştir. Ali b. Bekkâr, 240 senesi civarında vefat etmiştir.⁴⁷⁷

Yusuf b. Saîd b. Müslim

180 yıllarında doğduğu⁴⁷⁸ söylenen Yusuf b.Saîd b. Müslim el-Mussîsî, el-Antakî'nin künyesi Ebû Ya'kub'tur. Hadis rivayetinde bulunduğu kişiler arasında Haccac b. Muhammed el-A'ver, Dâvûd İbn Mansur, Muhammed b. Mübarek, Ebû Müshir, Mûsâ İbn Dâvûd ed-Dabbî, Ebû Nuaym ve Ali b. Bekkar el-Mıssîsî vardır. Kendisinden ise Nesâî, Ebû Avane, Muhammed b. el-Münzir, Muhammed b. Rebî', rivayette bulunmuşlardır.⁴⁷⁹ Nesâî onun için "sika, hafız", İbn Ebû Hâtim "sâduq", ifadelerini kullanırken İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiş ve 275 senesinden sonra vefat ettiğini bildirmiştir. İbn Kani' ise 271 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.⁴⁸⁰

Hâcib b. Erkîn

Tam adı Hâcib b. Mâlik b. Erkîn el-Ferağânî, künyesi Ebû Abbas'tır. Muhhadis, Sika olarak zikredilen Erkîn, Dimeşk'te yaşamıştır. Fellas, Muhammed b. el-Mesenî, Ebû Saîd el-Eşecî, Ali b. Harb hocaları arasındadır. Ebû Ali b. Hârûn, Muhammed b. Süleyman, Tabrânî, Ebû Ömer ed-Duvrî de ondan hadis nakletmişlerdir. Darekutnî onun için "leyse bihi be's" ifadesini kullanmıştır. 306 senesinde vefat etmiştir.⁴⁸¹

Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Meftûlî

Künyesi Ebû Bekir olarak zikredilen bu zat hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunamamıştır. Bilinen tek şey 385 yılında vefat ettiği ve sika olduğudur.⁴⁸²

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisin ilk râvisi olan İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. Hadisi ondan sonra rivayet eden Saîd el-Makbûrî 128 senesinde vefat etmiştir. Yani İbn Abbas'ın vefatı ile aralarında 55 sene vardır. Bu durumda karşılaşmış olma ihtimalleri vardır.

Üçüncü râvi olan Ebû Ümeyye'nin tarihsel bilgileri olmadığı için ittisal açısından bir yorum yapılamıyor. Ayrıca hoca ve talebe arasında da birbirlerinin isimleri mevcut olmadığından lika olarakda olumlu bir şey demek mümkün değildir.

Ebû Ümeyye'den sonra gelen râvi ise Ali Bekkâr'ın vefat 240, yine öncesi ile ilgili bir tarih olmadığı için kendisinden sonra gelen Yusuf b.Saîd b. Müslim'e geçildi. Yusuf b.Saîd b.

⁴⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 20: 332.

⁴⁷⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 24: 129.

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 239.

⁴⁸⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 24: 129.

⁴⁸¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 27: 287.

⁴⁸² Cevâmiu'l-Kelim adlı programda hakkında bu kadar bilgi yer almaktadır.

Müslim 180 yılında doğmuştur. O doğduğunda Ali Bekkâr 60 yaşlarındadır. Kaç yaşında vefat ettiğini bilinmediği için tam olarak karşılaşmaları ile ilgili bir şey söylenemiyor. Lakin Ali b. Bekkâr'ın 80 li yaşlarda vefat etmiş olma ihtimaline binaen yine de bir ihtimal vardır denilebilir.

Hâcib b. Erkîn'nin ise vefat tarihi 306'dır. Kendisinden 35 yıl önce vefat eden Yusuf b.Saîd b. Müslim ile her ne kadar karşılaşma ihtimalleri var ise de birbirlerinden hadis rivayet ettiklerine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Yine Muhammed el-Meftûlî'nin (ö:385) bilgilerine bakıldığında Hâcib b. Erkîn ile hoca talebe ilişkisi görülmediği gibi vefat tarihi açısından da karşılaşma imkanı olmadığı söylenebilir.

Hadisi eserinde tahrir eden Ebû Nuaym el-İsfahânî 336-430 yıllarında yaşamıştır. Hadisi rivayet ettiği hocası Muhammed el-Meftulî ise 385 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 49 yaşlarındadır. Bu durumda muasaratları vardır denilebilir.

Hadisin isnadına bir bütün olarak bakıldığında râviler arasında muasaratın tam olmadığı görülmüştür. Ayrıca râviler arasında güvenilirlik açısından da problemlerin olduğu anlaşılmıştır. Râvilerden Ebû Ümeyye “*daifu'l-hadis, hadisleri münker ve kuvvetli değil*” olarak zikredilmiştir. Muhammed b. Abdullah hakkında ise kaynaklarda bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu bilgilerden hareketle hadisi zayıf olduğu söylenebilir.

2. Hadis:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ الْفَضْلِ الْقَطَّانُ أَنبَأَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي الْحَمِيدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَنْ يُقْبِتَ لَأَمْرَنَ بِصِيَامِ يَوْمٍ قَبْلَهُ أَوْ يَوْمَ بَعْدَهُ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ⁴⁸³

“*Râsulullah (s.a.v) şayet yaşarsam Aşûrâ gününün öncesinde ya da sonrasında oruç tutulmasını emrediyorum, diye buyurdu.*”

Abdullah b. Abbas'tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Abdullah b. Abbas → Ali b. Abdullah → Dâvûd b. Ali → İbn Ebû Leyla → Süfyan → Humeydi → Yakup b. Süfyan → Abdullah b. Ca'fer → Ebû Hüseyin b. Fadl el-Kattan → Beyhakî

⁴⁸³ Beyhakî, *Sünenü'l-kübra*, 4: 287.

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî

İbn Abbas Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve muksirun arasında zikredilen bir sahâbîdir.⁴⁸⁴ Müslümanların Mekke'de abluka altındayken dünyaya gelmiş 68 yılında vefat etmiştir.⁴⁸⁵

İbn Abbas rivâyetlerinin çoğunu bizzat Hz. Peygamber'den nakletmiş bunların sayısının bib altı yüz altmış olduğu bildirilmiştir. Diğer hocaları ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası Abbas, Abdurrahman b. Avf, Ebû Süfyân, Ebû Zer, Zeyd b. Sâbit ve başka sahâbîlerden oluşmaktadır.⁴⁸⁶ Buhârî ve Müslim yetmiş beş hadisini müşterek olarak, yüz yirmi hadisini yalnız Buhârî, dokuz hadisini de yalnızca Müslim tahrîc etmiştir. Ayrıca hadislerinin büyük bir bölümü Müsned'de yer almıştır.⁴⁸⁷

Ali b. Abdullah

Tam adı Ebû Muhammed Alî b. Abdillâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib es-Seccâd el-Hâşimî'dir.⁴⁸⁸ Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın torunudur. 40/661 yılında dünyaya gelmiş, 118 senesinde Şam'da vefat etmiştir.⁴⁸⁹ Ali b. Abdullah, Babası, İbn Abbas, Ebû Hüreyre, İbn Ömer, Ebû Saîd ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de beş oğlu, ayrıca İbn Şihâb ez-Zührî, Mansûr b. Mu'temir, Sa'd b. İbrâhim ve başkaları rivayette bulunmuşlardır.⁴⁹⁰

İbn Saîd onun için "sika ve az rivayeti var" demiş,⁴⁹¹ Iclî de eserinde onu "sika" olarak zikretmiştir.⁴⁹²

Dâvûd b. Ali

Tam adı Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Hâşimî'dir. 81 (700) 'de Hicaz'da doğmuş⁴⁹³ ve 133/750 senesinde Medine'de vefat etmiştir.⁴⁹⁴

Dâvûd b. Ali babasından ve dedesinden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise Kadî Şüreyh, Evzâî, İbn Ebû Leylâ, İbn Cüreyc rivayette bulunmuşlardır. Osman ed-Darimî İbn

⁴⁸⁴ İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 2: 76.

⁴⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 365.

⁴⁸⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 3: 290.

⁴⁸⁷ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3: 419.

⁴⁸⁸ Hakkı Dursun Yıldız, "Ali b. Abdullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1989), 2: 280

⁴⁸⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 160; İbn Hacer, *Tehzib*, 4: 629.

⁴⁹⁰ Iclî, *Marifetu'sikât*, 2: 156.

⁴⁹¹ Buhârî, *Tarihu'l-kebir*, 6: 282.

⁴⁹² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 9: 340.

⁴⁹³ Mustafa Zeki Terzi, "Dâvûd b. Ali" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 26.

⁴⁹⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, 3: 361.

Maîn'den rivayetele onu sadece bir hadis rivayet ettiğini söylemiş, İbn Adî de bu hadisin Âşûrâ ile ilgili olduğunu zannettiğini bildirmiştir⁴⁹⁵. İbn Hibbân onu Şîkât eserinde zikremiş ve “*hata ediyor*” demiştir. İbn Adî: “*İbn Maîn'e onun hadisi sordum o da yalan söylemiyor*” diye cevap verdi. Ayrıca İbn Adî “onun babasından ve dedesinden rivayet ettiği hadisler benim katımda “*la be'se*”dir diye ifade etmiştir.⁴⁹⁶

İbn Ebû Leylâ

Tam adı Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebû Leylâ el-Ensârî el-Kûfi'dir. İbn Ebû Leylâ 74/693 yılında doğmuş, 148 senesinde vefat etmiştir.⁴⁹⁷ Hocaları arasında Şa'bî, Atıyye el-Avfi, Atâ b. Ebû Rebâh, Amr b. Mürre, Nâfi', Dâvûd b. Ali, ağabeyi İsâ ve A'meş gibi isimler yer almaktadır. Kendisinden de oğlu İmrân, İbn Cüreyc, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Vekî' b. Cerrâh, Ebû Yûsuf, Süfyân b. Uyeyne ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn'in kişiler rivayette bulunmuştur.⁴⁹⁸

İbn Ebû Leylâ rivayet ettiği hadisler açısından tenkide uğramıştır. Onun cerh edilmesine sebep olan hıfz ve zabt yönüdür. Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Hibbân, Dârekutnî, İbn Cerîr et-Taberî, Ali b. Medînî gibi hadisçiler onun “*hıfz yönünden zayıf*”, İclî ve İbnü'l-Cezerî gibi âlimler ise ise “*sadûk*” olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim de “*sıdk vasfı taşıdığını, fakat kadılıkla meşguliyeti sebebiyle hıfzının zayıfladığını*” belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel de “*hıfzının bozuk, hadislerinin muztarib*” olduğunu söyleyerek ondan hadis almadığını ifade etmiştir.⁴⁹⁹ Ayrıca Abdullah b. Ahmed babasından rivayetele onun için “*sui'l-hıfz, muztaribe'l-hadis*”, Mürre “*daij*”, Ebû Zura’ “*leyse biekva ma yekun*”, Nesâî “*leyse bi'l-kuvva*” ifadelerini kullanmışlardır.⁵⁰⁰

Humeydî

Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî el-Humeydî olarak zikredilen bu zat 219 yılında vefat etmiştir. *İmam, allame, nahiv hocası* olarak anılmıştır.⁵⁰¹ Abbas b. Muhammed ed-Durî, Yahya b. Ebû Tâlip, Ebû Muhammed b. Kuteybe, Ya'kub b. el-Fesevî gibi isimlerden hadis işitmiştir. Kendisinden Dârekutnî, İbn Şahin, İbn Fadl el-Kattan, İbn Şahin ve başkaları rivayette bulunmuştur. İbn Medînî ve birçok kişi onun “*sika*” olduğunu söylemiştir.⁵⁰²

⁴⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 361.

⁴⁹⁶ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 13.

⁴⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6: 358

⁴⁹⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 1: 162.

⁴⁹⁹ Nesâî, *e ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn* nşr. Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân, (Beyrut: b.y., 1405/198), 214; Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, (Beyrut: b.y., 1404/1984), 4: 98.

⁵⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 706-707.

⁵⁰¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 30: 29

⁵⁰² Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 25: 379

Yakup b. Süfyan

Tam adı Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân (Cüvân) el-Fesevî'dir. 190/806 yılında Fesa'da doğmuş, 277/890 yılında Basra'da vefat etmiştir. 280 ya da 281 yılında vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur.⁵⁰³

Süfyan'ın hocalarının bine ulaştığını ifade edilmektedir. Ayrıca zikredilmeyen bazı hocaları arasında güvenilir olmayanların da olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber kaynaklarda tesbit edilen dört yüz beş hocası vardır.⁵⁰⁴ Hocalarından bazıları Ebû Âsım en-Nebîl, Ubeydullah b. Mûsâ, Ebû Müshir el-Gassânî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Saîd b. Mansûr ve Ali b. Medînî'dir. Kendisinden Tirmizî, Nesâî, en-Nesevî, Ebû Avâne, İbn Huzeyme ve İbn Ebû Hâtım gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.⁵⁰⁵

Nesâî ve Mesleme b. Kâsım onun için "*lâ be'se bih*" ifadesini kullanırken, Hâkim en-Nîsâbûrî de onun "*Farslı muhaddislerin imamı*" olduğunu söylemektedir. Ebû Zür'a er-Râzî de Fesevî'yi çok değerli bir âlim olarak tanıtmıştır.⁵⁰⁶

Abdullah b. Ca'fer

Abdullah b. Ca'fer b. Durustevyehî b. el-Merzubân, el-Farisî, en-Nahvî, künyesi Ebû Muhammed. İmam, Allame ve nahiv hocası olarak kabul edilen Abdullah 258-334 yılları arasında yaşamıştır.⁵⁰⁷ Ahmed b. el-Hubab el-Himeyrî, Ya'kub b. Süfyan el-Fesevî, Yahya b. Ebû Tâlib ve daha birçok isimden hadis rivayet etmiştir. Darekutnî, İbn Şâhîn, İbn Fadl el-Kattan, Ebû Ali b. Şâzân ve nice isim ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁵⁰⁸ Abdullah b. Ca'fer *sika*, *sika* ifadeleriyle ta'dil edilmiştir.⁵⁰⁹

Ebû Hüseyin b. Fadl el-Kattan

Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Fadl b. Ya'kub b. Yusuf b. Slim, el-Bağdadî, el-Ezrak, künyesi Ebû'l-Hüseyin. 335- 415 yılları arasında yaşamış olan bu zat İsmail b. Muhammed es-Safer, İbn Ali b.Harb, Ahmed b. Selman, Abdullah b. Ca'fer, Sehl b. Ziyad gibi isimlerden hadis işitmiştir.⁵¹⁰ Kendisinden ise Beyhakî, el-Hatîb, Ebû Abdullah es-Sekafî ve başka isimler rivayette bulunmuşlar. Onun *sika* olduğunda dair cumhur ittifak

⁵⁰³ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 13: 180.

⁵⁰⁴ Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târih*, 1: 75.

⁵⁰⁵ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî, nşr. Gotthelf Bergsträsser, *Gâyetü'n-nihâye*, (Kahire: b.y., 1351-1353), 2: 390.

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 209.

⁵⁰⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 15: 531.

⁵⁰⁸ Bağdadî, *Tarihu Bağdat*, 11: 85.

⁵⁰⁹ Zehebî, *Lisanul-mizan*, 4: 449.

⁵¹⁰ Bağdadî, *Tarihu Bağdat*, 3: 44.

etmiştir.⁵¹¹

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi İbn Abbas'tan rivayet eden oğlu Ali b. Abdillâh'tır. Baba oğulun görüşme durumları tarihsel açıdan da uygun olduğundan hem muasarat hem de likâ açısından uygundur. Diğer râvi Ali b. Abdillâh'ın oğlu Dâvûd b. Ali'dir. Bu durumda yine ittisal devam etmektedir.

Dördüncü râvi İbn Ebû Leylâ da 74-148 yıllarında yaşamıştır. Hadisi naklettiği hocası Ali b. Abdillâh ise 133 yılında vefat etmiştir. Yani hocası kendisinden küçük biridir ve vefat ettiğinde hocası henüz 19 yaşlarındadır. Bu yaş ise görüşmüş olma ve hadis rivayeti için yeterli bir yaştır. Bu sebeple muasır dırlar denilebilir.

Diğer râvi Süfyan Uyeyne 107-198 yıllarında yaşamıştır. Bu durumda hocası İbn Ebû Leylâ vefat ettiğinde 41 yaşlarındadır bu tarihler muasır olduklarını gösterir. Talebesi olarak zikredilen Humeydi ise 219 yılında vefat etmiştir. Yani hocası vefat ettiğinde 21 yaşlarındadır. Bu iki râvi içinde mausarat söz konusudur.

Yakup b. Süfyan ise 190-277 yıllarında yaşamıştır. Hocası Humeydi vefat ettiğinde 29 yaşlarındadır. Böylece muasarat söz konusu olmuş olur.

Abdullah b. Ca'fer de 258-334 yıllarında yaşamış olduğundan hocası Yakup ile muasarat mümkündür. Talebesi Fadl b. Kattan (335-415) ile de tarihi veriler muasarat olmadıklarını göstermektedir.

Hadisi tahrir eden Beyhakî (384-458) ile de hadisi rivayet ettiği Fadl b. Kattan ile de muasarat söz konusudur.

Senedin tamamına bakıldığında Abdullah b. Ca'fer ile Fadl b. Kattan arasında bir muasarat olmadığını görülmüştür. Ayrıca râviler arasında Dâvûd b. Ali ve İbn Ebû Leylâ âlimler tarafından cerh edildiği de anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle rivayetin zayıf olduğu söylenebilir.

3. Hadis:

قَالَ هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صُومُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَخَالِفُوا فِيهِ الْيَهُودَ صُومُوا قَبْلَهُ يَوْمًا أَوْ بَعْدَهُ يَوْمًا⁵¹²

⁵¹¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 17: 331.

⁵¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 52; Abdurrezzak, *Musannef*, 3: 290 İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayet şu şekildedir: "يقول في يوم عاشوراء خالفوا اليهود وصوموا التاسع والعاشر"; Diğer rivayetler için bkz. Beyhakî, *Sünenu'l-kübra*, 4: 287, İbn Adî, *el-Kamil*, 3: 956.

“Râsulullah (s.a.v) Aşurâ gününün öncesinde veya sonrasında da oruç tutarak Yahudilere muhalefet edin!’ diye buyurdu.”

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Ali b. Abdillah → Dâvûd b. Ali → Ebû Leylâ → Huşeym → Ahmed b. Hanbel

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Huşeym

Tam adı Huşeym b. Beşir es-Selmî, el-Vasîtî, Ebû Muâviye’dir. Huşeym, Zührî, A’mes, Hamid et-Tavil, Ali b. Zeyd ve Cabir el-Ca’fi den hadis nakletmiş, kendisinde ise Şu’be, İbn Mubarek, Cerir, Ebû Nuaym ve Ahmed b. Hanbel ise hadis riavyet etmişlerdir. İbn Mehdi Huşeym için “ *Huşeymden daha iyi ezberleyen görmedim, onun hafızası çok kuvvetli idi.*” cümlesini sarfetmiştir. Abdurrahman ise babasından rivayetle onun “*sika*” olduğunu bildirmiştir⁵¹³. Aynı şekilde Iclî ve İbn Saîd de onun “*sika*” olduğunu söylemişlerdir. Güvenilir biri olarak kabul edilen Huşeym 104 sensinde doğmuş, 183 senesinde vefat etmiştir.⁵¹⁴

İbn Abbas’tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ ‘Açısından Değerlendirilmesi

Bu rivayette bulunan râviler yukarıda zikredilen râviler ile Huşeym’e kadar aynıdır. Yukarıda zikredildiği gibi buraya kadar ittisalde bir problem gözükmemektedir.

Hadisi İbn Ebû Leyla’dan rivayet eden Huşeym ise 104-183 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda hocası vefat ettiğinde 44 yaşlarında olduğunu elde ederiz ki bu da muasır olmak için uygun bir yaştır.

Hadisi eserinde kaleme alan Ahmed b. Hanbel (164-241) ile Huşeym’in tarihi verilerine bakıldığında muasaratları uygundur denilebilir.

Bu rivayette râvilerin muasır olmaları açısından uygun görülmüştür. Lakin bu sened zincirinde de İbn Ebû Leyla’nın ve Dâvûd b. Ali’nin olması sebebiyle zayıf olduğu görülmüştür.

1.2.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.

Metinlere baktığımızda Âşurâ orucunun gününün dokuzuncu gün olduğuna ve Hz. Peygamberin Âşurâ gününün öncesinde ve sonrasında da oruç tutulmasını emrettiğine dair rivâyetler yer aldığı görülmektedir.

⁵¹³ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 9: 115.

⁵¹⁴ Yumnî, *Hulasa Tehzîbü’l-kemâl*, 1: 414.

Âşûrâ orucunun *dokuzuncu gün* olduğunu bildiren hadis İbn Abbas rivayetiyle gelmiş olup Ebû Nuaym tarafından tahrir edilmiştir. Hadis sened açısından ve bazı râvilerinin cerh edilmiş olmaları sebebiyle zayıf olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu rivayet Âşûrâ orucunun onuncu gün olduğuna dair rivayet edilen sahih hadis ile çelişmektedir.

İbn Abbas rivayetiyle gelen konuyla ilgili diğer bir hadiste eğer yaşarsam size Âşûrâ günün öncesi ve sonrasında oruç tutmanızı emrederdim, rivayetidir. Bu rivayetin senedi hem ittisal açısından hem de râvilerinin arasında cerh edilmiş kişiler olması sebebiyle zayıf bir hadistir. Hadis bu versiyonu ile sıkıntılıdır lakin hadisin farklı bir versiyonu şu şekildedir ve sahih olarak kabul edilmiş bir hadistir: " لَئِنْ بَقِيتُ إِلَى قَابِلٍ لَأَصُومَنَّ الْيَوْمَ التَّاسِعَ " ⁵¹⁵ Bu hadiste şayet yaşarsam dokuzuncu günü oruç tutarız, diye buyurmuştur Efendimiz. Yani sadece dokuz ve onda tutarız denilmiş on birinci gün zikredilmemiştir. İki rivayet karşılaştırıldığında isnadı sahih olan bu hadis zayıf olan ile örtüşmemektedir.

Diğer bir hadis ise Yahudilere muhalefet için muharremin dokuz ve onuncu günü oruç tutulmasının söylenildiği rivayettir. Bu rivayetin isnadı açısından sıhhatli bir hadis olduğu görülmüştür, lakin râvileri arasında hafızası açısından zayıf görülen râvileri mevcuttur. Bu konu ile ilgili rivâyetlerin bütüne bakıldığında ise Hz. Peygamber'in onuncu günü ilave olarak sadece dokuzuncu gün tutulmasını söylediği rivâyetlerin sahih diğerlerinin ise zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetde sahih olan rivâyetler ile çelişmektedir. Bu bilgilerden hareketle bu hadisin de zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Âşûrâ gününün ne zaman olduğuna dair tüm rivâyetler bir bütün olarak ele alındığında çelişkili rivâyetlerin olduğu görülmektedir. Şöyle ki İbn Abbas Âşûrâ orucunun hem dokuzuncu gün olduğuna hem de onuncu gün olduğuna dair rivâyetlerde bulunmuştur. Hangi rivayetin sahih olduğunu anlamak için başka rivâyetlere arz edildiğinde ise yine çelişkili rivâyetler olduğu görülmüştür. Zira İbn Abbas bir hadisinde Âşûrâ gününün muharremin dokuzu olduğunu zikrederken başka bir rivayette Yahudilere benzememek için onuncu gün tutulması ile ilgili bilgi vermektedir. Her iki versiyon karşılaştırıldığında Âşûrâ orucunun dokuzuncu gün olduğuna dair bilgilerin yer aldığı rivâyetlerin çelişkili ifadeler içermesi ve âlimler tarafından da zayıf olarak kabul edilmiş olmasından dolayı onuncu günü olduğuna dair rivâyetlerin sahih olduğuna isabetli bir karar olarak gözükmektedir.

Tüm bu bilgilerden sonra oluşan kanaat ise Âşûrâ orucunun 9 ve 10. günde tutmanın daha ihtiyatlı bir tutum olacağı görüşüdür. Zira Efendimizin Yahudilere benzememekle ⁵¹⁶ ilgili hadisleri ile Yahudilere muhalefet edin ve dokuzuncu gün ve onuncu gün oruç tutun

⁵¹⁵ Beyhakî, *Sünenü'l-kübra*, 4: 287.

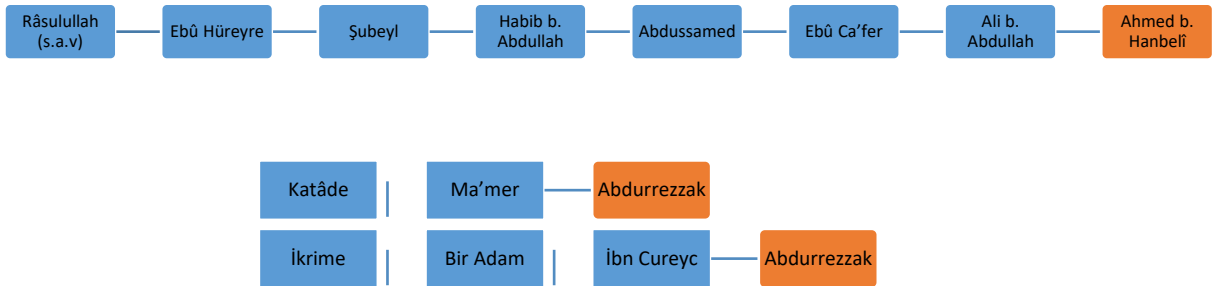
⁵¹⁶ Buhârî "*el-Amel fi's-salat*"17; Müslim "*Mevarid*", 47, Ebû Dâvûd "*Salat*", 172, Tirmizî "*Salat*", 164,

hadisini bağdaştırdığımızda bu sonucun daha efdal olduğu görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber farklı konulardaki uygulamalarına baktığımızda Yahudiler ile benzer davranışların olduğu durumlarda her zaman onlara benzemek adına artı ilaveler yaptığını görülmektedir.

Konuyla ilgili âlimlerin tartışmalarına bakıldığında İbn Kayyum ve İbn Hacer'in eserlerinde şu sonuca vardıkları görülmüştür: Âşûrâ orucu 3 kategoridir. Birincisi; Âşûrâ orucunun öncesinde ve sonrasında da tutmak, ikincisi; Âşûrâ orucunu dokuz ve onuncu gün tutmak, üçüncüsü; sadece onuncu gün tutmak. Bunlar arasında evla olan ise dokuzuncu ve onuncu gün tutmaktır. Böylece İbn Abbas'tan gelen rivâyetlerin orta yolu bulunmuş olur.⁵¹⁷

1.3. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylar İle İlgili Rivâyetler

Bu konu başlığı altında incelenecek olan rivâyetler Ebû Hüreyre, Katade ve İkrime kanalıyla gelmektedir. Bugün gerçekleştiği söylenen bu olaylar Hz. Nuh'un gemiye bugün bindiği ve yine bugün karaya oturduğu, İsrailoğulları için denizin yarıldığı ve Hz. Adem'in tövbesinin kabul edildiğidir. Rivâyetlerin incelemesine geçilmeden önce isnad şeması aşağıda sunulmuştur.

Şekil 8. Âşûrâ Günü Gerçekleştiği Söylenen Olaylar İle İlgili Zayıf Rivâyetlerin İsnad Şeması.

1.3.1. Rivâyetlerin Sened Tahlîli.

1. Hadis:

حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ شَيْبَلٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنْاسٍ مِنَ الْيَهُودِ قَدْ صَامُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ مَا هَذَا مِنَ الصَّوْمِ قَالُوا هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي نَجَّى اللَّهُ مُوسَى وَبَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْغَرَقِ وَغَرَّقَ فِيهِ

⁵¹⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Kayyim el-Cevzîyye, *Zâdü'l-Meâd*, thk. Şuayb el-Arnaût – Abdülkâdir el-Arnaût. Kuveyt, b.y., 1994.2: 76; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*. nşr. Muhammed Fuad Abdalbâkî (el-Mektebü'tü's-Selefiyye, bt.), 4: 264.

فِرْعَوْنَ وَهَذَا يَوْمٌ اسْتَوَتْ فِيهِ السَّفِينَةُ عَلَى الْجُودِيِّ فَصَامَهُ نُوحٌ وَمُوسَى شُكْرًا لِلَّهِ تَعَالَى فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا
أَحَقُّ بِمُوسَى وَأَحَقُّ بِصَوْمِ هَذَا الْيَوْمِ فَأَمَرَ أَصْحَابَهُ بِالصَّوْمِ⁵¹⁸

“Nebî (a.s) Yahudiler’in yanına uğradı ve o gün Âşûrâ günü idi. Ve onlara bu ne orucudur diye sordu. Yahudiler dedi ki: “Bugün Allah’ın Mûsâ’yı ve Beni İsraili boğulmaktan kurtardığı, Firavunu boğdurduğu ve Nuh’un gemisinin Cudi’de karaya oturduğu gündür. Hz. Nuh ve Mûsâ bugün Allah’a şükretmek için oruç tuttular. Nebî (a.s) biz Mûsâ’ya ve oruç tutmaya sizden daha layıkız dedi ve ashabına oruç tutmasını emretti.”

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetın Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → Şubeyl → Habib b. Abdullah → Abdussamed → Ebû Ca’fer → Ahmed b. Hanbel

Ebû Hüreyre’nin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Şubeyl b. Afv

Tam adı Şuheyli b. Afv b. Ebû Hayye el- Ehmesî’dir. Ebû et-Tıfıl künyesi ile tanınan Şubeyl’in doğum tarihi ve vefat tarihi ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Lakin kaynaklarda yer alan Peygamber efendimize ve cahiliye dönemine yetiştiğine ve Kādisiye Savaşı’nda şehit olduğuna dair bilgilerden yola çıkarak 15 (636) senelerinde ve ayrıca Hz. Ömer döneminde yaşadığını söyleyebiliyoruz.⁵¹⁹ Şubeyl’in abisi Müdreğ b. Afv’tır. Hz. Ömer, Ebû Cubeyr b. ed-Dahhak, Ebû Hüreyre gibi sahâbî hocaları vardır. Kendisinden ise İsmail b. Ebû Halid, Habib b. Abdullah el-Ezdî hadis rivayet etmişlerdir.⁵²⁰ İshâk b. Mansur İbn Maîn’den rivayetle Şubeyl’in “sika” olduğunu söylemiş ve yine İbn Sa’d de onun için “sika” ifadesini kullanmış ayrıca az hadis rivayet ettiğini de eklemiştir. İbn Hibbân ise onu *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir.⁵²¹

Habib b. Abdullah

Tam adı Habib b. Abdullah el-Ezdî, el-Basarî, el-Yuhmidî’dir. Ebû Abdussamed olarak künyelenmiştir. Hakem b. Amr el-Ğıfari, Sinan b. Selem b. el-Mahbuk, Şubeyl b. Afv el-Ahmes’ten hadis rivayet etmiştir. Oğlu Abdussamed de ondan rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd ondan bir hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtim onun için “meçhul” ifadesini kullanmıştır.⁵²²

⁵¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14: 335.

⁵¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 4: 273

⁵²⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 273; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4: 368.

⁵²¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 273; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 4: 273.

⁵²² İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 652.

Abdussamed b. Habib b. Abdullah

İbn Ebû el-Hanser er-Rasibî, el-Ezedî, el-Basrî⁵²³ olarak da zikredilen Abdussamed'in hocaları olarak babası Habib, Saîd b. Tahman ve Ma'kul el-Kasmeli zikredilir. Ondan ise Ebû Kuteybe, Ebû Nadr, Muhammed b. Ca'fer el-Medainî, İbrahim b. E'yan ve Müslim b. İbrahim hadis zikretmiştir.⁵²⁴ İbnMaîn Abdussamed için "*leyse bihi be's*" ifadesini, Buhârî "*leyn 'ül-hadis*", *daif*", Ebû Hâtim "*yektubu hadsehu, leyse bilmetruk*" ifadelerini kullanmışlardır.⁵²⁵

Muhammed b. Ca'fer

Tam adı Muhammed b. Ca'fer er-Râzî, el-Bezzâz, künyesi Ebû Ca'fer el-Medâinî'dir. Muhammed b. Talha b. Masruf, Mansur b. el-Esvedî, Hamza ez-Zeyyat ve başka kişilerden daha hadis rivayet etmiş kendisinde ise oğlu Ca'fer, Ahmed b. Hanbel, Haccac b. Şâir, Abbas ed-Duverî ve daha birçok kişi hadis rivayet etmiştir.⁵²⁶ Muhammed b. Cafer için "*lâ be'se bih*" "*leyse bihi be's*", "*daif*" gibi ifadeler kullanılmış. Ayrıca el-Ukayli onu *ed-Duafa* da zikretmiştir. İbn Hibbân ise *Şikât'ında* zikretmiştir. "*Saduk*" ve "*fihî leyn*" ifadeleri de kullanılmıştır⁵²⁷. 206 senesinde vefat etmiştir.⁵²⁸

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Ebû Hüreyre 58 yılında vefat etmiştir. Hadisi ondan nakleden Şubeyl b. Afv 15 li yıllarda doğduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda hocası Ebû Hüreyre ile görüşükleri söylenebilir.

Şubeyl b. Afv'dan sonraki iki râvi hakkında kaynaklarda tarihi bir bilgi olmayışı sebebiyle muasarat açısından bir yorum yapılamamıştır.

Diğer râvi ise Muhammed b. Ca'fer ise 206 yılında vefat etmiştir. Hocası hakkında bilgi olmadığından hadisi tahrir eden Ahmed b. Hanbel (164/241) ile ittisalına bakıyoruz. Tarihi verilerden yola çıkarak ittisalın mümkün olduğu söylenebilir.

Rivayetin sened bütününe bakıldığında elde edilen bilgilerden râviler arasında tam bir muasaratın olmadığı görülmüştür. Ayrıca senedde yer alan bazı râvilerin meçhul ve zayıf olarak addedilmesiyle râvilerin güvenilirlik açısından da problemliliği olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla hadis zayıftır denilebilir.

⁵²³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 179.

⁵²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 25: 10.

⁵²⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 179.

⁵²⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 4: 179.

⁵²⁷ Aynî, *Meğani'l-ahyar*, 6: 52.

⁵²⁸ Bağdadî, *Tarihu Bağdat*, 2: 478.

2. Hadis:

أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا معمر عن قتادة قال ركب نوح في السفينة في رجب يوم عشر بقين ونزل من السفينة يوم عاشوراء⁵²⁹

“Nuh (a.s) Receb ayının onuncu günü gemiye bindi ve gemiden Âşûrâ günü indi.”

Katade'den Gelen Rivayetin Senedi

Katade → Ma'mer → Abdurrezzak

Katade'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ma'mer

Tam adı Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî, olan bu zat 95/714 veya 96/715 yılında Basra'da doğmuş, 153 yılında vefat etmiştir.⁵³⁰

Ma'mer b. Râşid'in hocaları arasında Katâde b. Diâme, İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr ve Hemmâm b. Münebbih gibi isimler vardır. Kendisinden ise Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Ebû Kesîr, Eyyûb es-Sahtiyânî, Amr b. Dînâr, Saîd b. Ebû Arûbe, İbn Cüreyc, Hişâm ed-Destüvâi, Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler rivayette bulunmuştur.⁵³¹

Ma'mer döneminin en âlimi olarak görülmüş özellikle İbn Şihâb Zührî'den rivayet ettiği hadisleri en güvenilir olarak kabul edilmiştir. Güvenilir olup olmaması ile tenkide uğramamış olan Ma'mer bazı hocaları ile ilgili tenkit edilmiştir. Bazı hocalarından gelen rivâyetlerin zayıf olduğu ifade edilirlen münkatı' yolla aldıkları ile de eleştirilmiştir.⁵³²

Katade'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadis maktu' bir hadistir ve ilk rivayet eden kişi tabînden Katade'dir. Katade 60-117 yıllarında yaşamıştır. Hadisi ondan nakleden Ma'mer b. Râşid ise 95-153 yılları arasında yaşamıştır. Böylece hem tarihi bilgilerin muasarat açısından uygun oluşu hem de birbirleri ile görüştüklarine dair verilerin oluşundan yola çıkarak hem likâ hem de muasarat tamdır denilebilir.

Hadisin üçüncü râvisi Abdurrezzak b. Hemmam 126 yılında doğmuş, 211 yılında vefat etmiştir. Bu ikisi arasında da muasarat söz konusudur.

Hadis Katâde aracılığı ile gelen maktu' bir hadistir. Hadisin senedine bakıldığında

⁵²⁹ Abdurrezzak, *Musannef*, 4: 290.

⁵³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5: 546.

⁵³¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7: 378.

⁵³² İbrahim Hatiboğlu, “Ma'mer b. Râşid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 552.

zikredilen râvilerin güvenilir kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Hadisin ravileri arasında muasaratta söz konusudur. Dolayısıyla isnad açısından hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür. Lakin hadisi destekleyecek merfu bir hadise rastlanmadığı ve bu tarz haberleri içeren rivâyetler mevzû oldukları için hadisin zayıf olma ihtimali vardır denilebilir. Bu sebeple bu konuda hüccet olacak bir mahiyette değildir.

3. Hadis:

عبد الرزاق عن بن جريج عن رجل عن عكرمة قال هو يوم تاب الله على آدم يوم عاشوراء⁵³³

“Âşûrâ günü Allah’ın Hz. Adem’in tövbesini kabul ettiği gündür.”

İkrime’den Gelen Rivayetin Senedi

İkrime → Bir Adam → İbn Cureyc → Abdurrezzak

İkrime’den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

İkrime

Tam adı Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medîni’dir. Doğum tarihi 21/642 yılı olarak zikredilmiştir.⁵³⁴ İkrime, İbn Abbas’ın kölesidir ve 40 yıl kendisinden ilim tahsil etmiştir. Hocaları arasında İbn Abbas, Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr b. Âs, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Ömer gibi değerli isimler vardır. Kendisinden de İbrâhim en-Nehaî, Şa’bî, Katâde b. Diâme, İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî ve A’meş gibi birçoğu tabîinden olan üçyüz kişi rivayette bulunmuştur.⁵³⁵

İkrime ile ilgili farklı yorumlara yapılmıştır. Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Maîn, el-İclî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Nesâî onun için “sika” ifadesini kullanmış, Ahmed b. Hanbel de hadislerinin delil olarak kullanılabileceğini belirtmiştir. Bununla beraber İmam Mâlik, İkrime’nin güvenilir olmadığını bu sebeple ondan hadis alınması gerektiğini söylemiştir. İbn Sirin de onun yalancı olduğunu ifade etmiştir. Konuyla ilgili Ebû Hâtim er-Râzî bu iki kişinin onu bu şekilde tekzip etmelerinin sebebinin onun güvenrliliği ile alakalı değil benimsemedikleri düşüncelerinden dolayı olduğunu söylemiştir.⁵³⁶ Zehebî de İkrime’nin ilimdeki kişiliğine işaret ettikten sonra onun hıfzı sebebiyle değil bazı görüşleri yüzünden eleştirildiğini, Hâricîler’in görüşlerini benimsemekle suçlandığını kaydetmiştir.⁵³⁷

⁵³³ Abdurrezzak, *Musannef*, 4: 291.

⁵³⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, 5: 287.

⁵³⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 20: 264.

⁵³⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7: 7.

⁵³⁷ Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl* 3: 94.

Bir adam

Kim olduğu belli olmayan bir râvidir. Bu sebeple hakkında malumat verilemiyor.

İbn Cüreyc

Tam adı Abdülmelik b. Abdulaziz b. Cüreyc, el-Mekkî, er-Rumî, künyesi Ebû'l-Velîd olan bu zat 80 yılında doğmuştur. Vefat yılı ile ilgili ihtilaf vardır. 149/150/151 ve 160 olduğunu söyleyenler olmuştur.⁵³⁸ Ata', Amr b. Dinar ve Zührî'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Sevrî, Hammad b. Seleme, İbn Mübarek, Veki', Leys b. Sad ve Yahya b. Saîd el-Kattan rivayette bulunmuştur⁵³⁹.

İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İclî ve Zehebî onun için "*sika*", Ebû Hâtim de "*sâlihu'l-hadis*" ifadesini kullanmıştır.⁵⁴⁰ Ahmed b. Hanbel de hadis alanında güvenilir kişiliğine işaret etmekle birlikte "*bana söylediğine göre*", *şeyh adı zikretmeksizin "filân dedi ki"*, "*bana ulaştığına göre*" vb. ifadelerle yaptığı rivâyetlerin uydurma olduğunu, şeyh adı zikrederek "*ahberanî, semi'tü*" gibi ifadelerle yaptığı rivâyetlere ise güvenilebileceğini belirtmiştir.⁵⁴¹

Kaynaklarda İbn Cüreyc'in rivâyetlerinde tedlîs yapığı ifade edilmektedir. Mâlik b. Enes, hadislerin güvenilirliğine bakmaksızın rivayette bulunduğunu söylerken, Yezîd b. Zürey' de "*çer çöp sahibi*" demiştir. İbn Hibbân, onu Şikât'ında zikrederken onun sika tedlîsçiler arasında olduğunu söylemiştir.⁵⁴²

İkrime'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ 'Açısından Değerlendirilmesi

Bu hadis te maktu bir hadistir ve ilk râvisi İkrime'dir. İkrime 21-105 yılları arasında yaşamıştır. Hadisi ondan nakleden râvi ise عن رجل şeklinde belirtildiği için bu râvi meçhul bir râvidir. Bu sebeple hadis burda inkıtâ' ya uğramıştır. Ardından gelen râvi İbn Cüreyc'in her ne kadar tarihi bilgileri olsa da âlimler tarafından cerh edilmiş bir ravidir. Ayrıca meçhul râvinin cerh ve tadil durumu hakkında da bilgi verme imkanı bulunmamaktadır. Bu sebeple hadis zayıftır denilebilir. Bu hadis de delil olamaz.

1.3.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.

Bu rivâyetlerde Âşûrâ günü gerçekleştiği söylenen üç olay karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri İsariloğulları için denizin yarıldığı, Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturduğu üçüncü olay ise Hz. Adem'in tövbesinin kabul edildiği gün oluşu.

⁵³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 93.

⁵³⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5: 422.

⁵⁴⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 6: 325.

⁵⁴¹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10: 400.

⁵⁴² İbn Hibbân *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddişîn ve'd-đu'afâ' ve'l-metrûkîn*, nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed, (Halep: b.y., 1396), 1: 92.

Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde yer alan ve Ebû Hüreyre kanalıyla gelen Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturduğuna dair rivayette Habib b. Abdullah'ın meçhul oluşu ve Abdussamed b. Habib'in ise zayıf addedilmesi sebebiyle isnad açısından zayıf olarak kabul edilmiştir. Şeyh Arnâvûd bu hadisin sahih li gayrihi olduğunu ve isnadının zayıf olduğunu söylemiş zayıf olma sebebinin de Abdussamed b. Habib ve babasının meçhul oluşuna bağlamıştır.⁵⁴³ Bu hadis İbn Abbas'tan gelen rivayet ile örtüşüyor gibi gözükse de farklılık içeren lafızlarını destekleyecek başka bir rivayetin olmayışı, Ahmed b. Hanbel'in bu rivayette yalnız kalışı sebebiyle hadisin zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Katade'den gelen "رُكِبَ نُوحٌ فِي السَّفِينَةِ فِي رَجَبٍ يَوْمَ عَشْرِ بَقِينَ وَنَزَلَ مِنَ السَّفِينَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ" hadisini sadece Abdurrezzak tahric etmiştir. Hadisin isnadında hem ittisal hem de cerh-tadil açısından bir sıkıntı olmadığı görülmüştür. Lakin hadis Kur'an'a arz edildiğinde Nuh (a.s)' ın gemisiyle alakalı ayetlerde⁵⁴⁴ olayın Âşûrâ günü gerçekleştiğine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ayrıca benzer bir ifadenin yer aldığı yukarıdaki hadisin zayıf olması sebebiyle mutabaat sağlayacak başka bir rivayetde bulunamamıştır. Bu sebeple hadisin zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Âşûrâ günü Hz. Adem'in tevbe ettiği rivayetine bakıldığında bu hadisi de destekleyecek herhangi bir ayet, hadis ya da tarihi bir bilgi olmayışı ve senedde meçhul bir râvinin olmasından dolayı bu hadisinin de zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Özetle bu bölümde zikredilen Âşûrâ günü gerçekleştiğine inanılan rivâyetleri destekleyecek kaynaklarda başka bir bilginin olmayışı, râviler içinde zayıf ve meçhul olarak görülen râvilerin yer alması ayrıca bu rivâyetlerin birinci derecedeki kaynaklar arasında yer bulamamış olmasından hareketle bu rivâyetlerin üçünün de zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

⁵⁴³ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekir Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, bt., 6: 314.

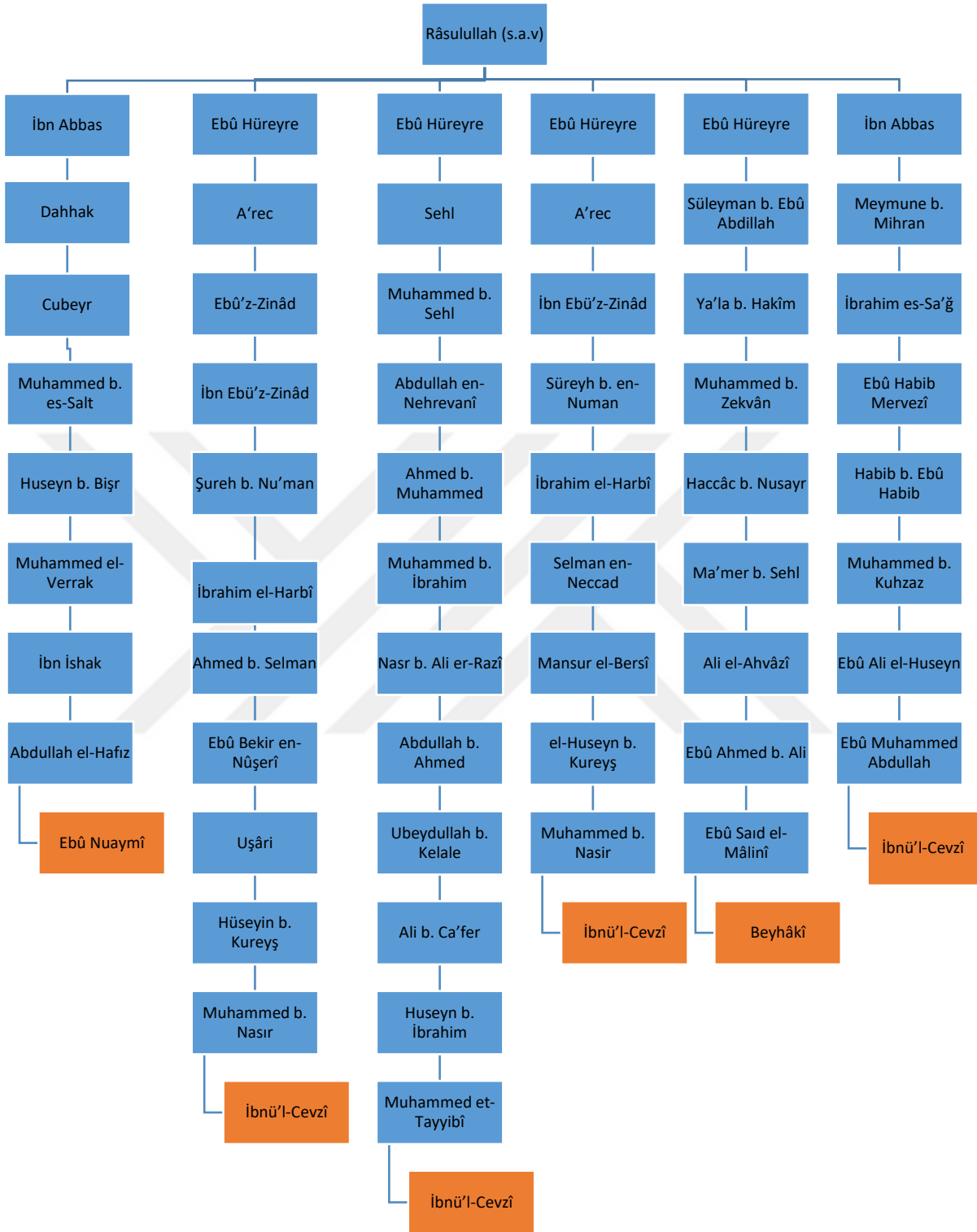
⁵⁴⁴ Hud Suresi: 44: Denildi ki: "Ey yer, suyunu yut ve ey gök, sen de tut." Su çekildi, iş bitiriliverdi, (gemi de) Cudi (dağı) üstünde durdu ve zalimler topluluğuna da: "Uzak olsunlar" denildi.

2. ÂŞÛRÂ GÜNÜ İLE İLGİLİ MEVZÛ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Âşûrâ Günü Yapılması Güzel Görülen İşlere Dair Rivâyetler

İslâm kültürüne bakıldığında herhangi bir ibadetin yapılması karşısında nice mükâfatların verildiğine dair rivâyetlere rastlamak herkesçe bilinen bir gerçektir. Özellikle Hz. Peygamber tarafından övülen, önemli olduğuna vurgu yapılan günler ve geceler hakkında gerçekte aslı olmayan çokça bilgiye rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in bu şekilde önem verdiği ve bugünün oruçlu geçirilmesini tavsiye ettiği günlerden biri de Âşûrâ günüdür. Bugüne dair ikinci bölümde de bahsedildiği gibi sahih rivâyetler mevcuttur. Bununla beraber sahih olmasa da kaynaklarda yer bulan bazı rivâyetlerin de olduğu tesbit edilmiştir.

Bu konu başlığında da Âşûrâ günü yapılması güzel görülen, özellikle kalk arsında şöhret bulmuş ama sahih kaynaklarda yer almayan rivâyetler incelenecektir. Her biri farklı bir konuya değinen bu rivâyetlerin ikisi İbn Abbas, dördü Ebû Hüreyre aracılığı ile gelmektedir. Rivâyetlerin hemen hepsi İbnü'l-Cevzî başta olmak üzere mevzûat kitaplarında yer alan rivâyetlerdir. Sened tahliline geçilmeden önce isand zinciri sunulacaktır.

Şekil 9. Âşûrâ Günü Yapılması Güzel Görülen İşler İle İlgili Mevzû Rivâyetlerin İsnad Şeması.

2.1.1. Rivâyetlerin Sened Tahfîli.

1. Hadis:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ بِشْرِ ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِرٌ ، عَنِ الصَّحَّاحِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَكْتَحَلَ بِالْإِثْمِ يَوْمَ عَاثُورَاءَ لَمْ يَزَمْدْ أَبَدًا.⁵⁴⁵

“Resulullah (s.a.v) kim Âşûrâ günü gözüne sürme çekerse asla gözü ağrımaz, buyurdu.”

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Dahhâk → Cübeyr → Muhammed b. es-Salt → Huseyn b. Bişr → Ali b. Muhammed el-Verrak → Abdulaziz b. Muhammed b. İshak → Ebû Abdullah el-Hafız

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Dahhâk b. Müzâhim

Tam adı Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî'dir. Ne zaman doğduğuna dair bilgi mevcut olamakta birlikte anne karnında iki yıl kalmasıyla ün bulmuş ayrıca gülerak doğduğu için kendisine Dahhâk adı verildiği söylenmektedir.⁵⁴⁶ Vefat tarihi ise 105/ 723 yılı olarak zikredilmekle beraber 102 ve 106 olduğunu söyleyenlerde olmuştur.⁵⁴⁷

İbn Abbas, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Ömer, Enes b. Mâlik, Zeyd b. Erkam, Saîd b. Cübeyr ve daha birçoklarından hadis rivayet etmiş, kendisinden de Abdülazîz b. Ebû Revvâd, Kurre b. Hâlid, İsmâil b. Ebû Hâlid, Mukâtil b. Süleyman ve diğerleri rivayette bulunmuşlardır.⁵⁴⁸

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî, İbn Hibbân ve Dârekutnî gibi muhaddisler onu *sika*⁵⁴⁹ kabul ederken, Yahyâ b. Saîd el-Kattân *zayıf*⁵⁵⁰ olarak nitelendirmiştir. İclî de onun *sika* olduğunu söylerken tâbîünden olmadığını da belirtmiştir.⁵⁵¹

Kaynaklarda verilen bilgilere göre Dahhâk'in sahabe ile karşılaşmadığı halde onlardan rivayette bulunduğu ve asıl hocalarını zikretmediği anlaşılmaktadır. Meselâ İbn Abbas'la karşılaşmadığı halde rivâyetlerinde onun adını zikretmiştir. Bu sebeple rivâyetlerinin çoğunun

⁵⁴⁵ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 5: 334; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûat*, 623.

⁵⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6: 300.

⁵⁴⁷ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 4: 332.

⁵⁴⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 7: 112.

⁵⁴⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 4: 598.

⁵⁵⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 325.

⁵⁵¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 458.

Mürsel olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵²

Cubeyr b.Saîd

Câbir b.Saîd el-Belhî, künyesi Ebû Kasım olan bu zat hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Dahhâk b. Müzhim ve Muhammed b. Vâsî'den rivayette bulunmuştur.⁵⁵³ Kendisinden de İbn Mübarek ve Yezid b. Hârûn rivayette bulunmuştur.⁵⁵⁴ Metruk'ul-hadis olarak görülen bu zat 140 yılında vefat etmiştir.

Muhammed b. es-Salt

Tam adı Muhammed b. Salt b. el-Haccac, el-Esedî, el-Kufî, künyesi Ebû Ca'fer'dir.⁵⁵⁵ kaynaklarda *sika*⁵⁵⁶ olarak geçen Muhammed b. es-Salt, babası başta olmak üzere Felih b. Süleyman, Sevri, Ebû Şihâb el-Hannad, İbn Mübarek, İsmail b. Ayyaş, Yahya b. Seleme gibi isimlerden hadis nakletmiştir.⁵⁵⁷ Kendisinden ise Ebû Zura', Buhârî, Tirmizi, Nesâî, İbn Mace, Dârimî gibi isimler hadis nakletmiştir.⁵⁵⁸ İbn Numer, Ebû Zur', ve Ebû Hâtim onu *sika* olarak nitelemişler, İbn Hibbân da Şikât eserinde onu zikretmiştir.⁵⁵⁹ Muhammed'in 218 ya da 219 senesinde vefat ettiği söylemiştir.⁵⁶⁰

Hüseyin b. Bişr

Hüseyin b. Bişr b. Abdulamîd et-Tarsûsî, el-Himsî.⁵⁶¹ Muhammed b. Humeyr, el-Haccac b. Muhammed'ten hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû Batarsûsî hadis dinlemiştir.⁵⁶² Ebû Batarsûsî'ye onun hakkında sormuşlar ve “*şeyh*” olduğunu söylemiş. Nesâî onun için “*lâ be'se bih*” ifadesini kullanmıştır.⁵⁶³ Hakkında fazla bilgi olmayan Bişr'in doğum ve vefat tarihleri de bilinmemektedir.

Ali b. Muhammed el-Verrâk

Ali b. Muhammed el-Celebî el-Verrâk olan bu zatın hocaları arasında Ebû Saîd Osman b. Ahmed ve Ali Hayseme, talebesi olarak ise Ebü'l-Feth Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ahmed b Ravh el-Mısırî zikredilmiştir. Meçhul olarak zikredilen bu zat

⁵⁵² İbn. Hacer, *Tehzîb*, 4: 453.

⁵⁵³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 540.

⁵⁵⁴ Zehebî, *el-Kaşîf*, 1: 298.

⁵⁵⁵ Yakûb b. Sufyan b. Cevvân el-Fârisî, el-Fesevî, Ebû Yusuf, *Marifetu't-tarih*, thk. Ekrem Ziya el-Amrî, (Beyrut: Müessesese er-risale, 1401), 1: 103.

⁵⁵⁶ Aynî, *Meanil-asar*, 6: 58.

⁵⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 25: 396.

⁵⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 9: 206.

⁵⁵⁹ İbn Hacer, *Lisanul-mizan*, 7: 362.

⁵⁶⁰ Yumnî, *Hulasa Tehzîbü'l-kemâl*, 1: 340.

⁵⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 6: 352.

⁵⁶² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3: 47.

⁵⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, 2: 81.

hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir.⁵⁶⁴

Abdulaziz b. Muhammed b. İshâk,

Abdulaziz b. Muhammed b. İshâk b. İbrahim b. Yezid, en-Nisâbûrî olarak zikredilen bu râvî meçhul olarak görülmüştür. Hatîb el-Bağdadî eserinde hocasının İbn Sellac, talabesinin de Muhammed b. İbrahim b. Saîd el-Büşnecî zikretmiştir.⁵⁶⁵ Hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ebû Abdullah el-Hafiz

Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî'dir. El-Hafiz, 321/933 tarihinde Nîşâbur'da doğmuş, 405/1014 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁶⁶

Dokuz yaş gibi erken bir yaşta hadis öğrenmeye başlamış, on üç yaşında İbn Hibbân'dan hadis imlâ etmiştir. Rivayette bulunduğu hocalarının sayısı ikibini bulduğu söylenmektedir.⁵⁶⁷ Hocaları arasında babası, Ali b. Hamşâz, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah es-Saffâr, Ebü'l-Abbas el-Esam, İbnü'l-Ahrem, Ebû Alî en-Nîsâbûrî ve Ebû Ahmed Hâkim el-Kebîr gibi isimler bulunmaktadır.⁵⁶⁸

Talebeleri ise Ebû Zer el-Herevî, Ebû Ya'lâ el-Halîlî, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî ve Ebû Sâlih el-Müezzîn gibi âlimlerdir.⁵⁶⁹

Dârekutnî Ebû Abdullah'ın ezberinin Ebû Abdullah İbn Mende'ninkinden daha sağlam olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁰ İbn Hacer de onun büyük bir âlim olduğunu lakin hayatının son dönemlerinde hâfızasının zayıflamaya başladığını ifade etmiştir. Buna delil olarak rivâyetleri kabul görmeyen bazı ravileri el-Müstedrek adlı eserinde yer vermesi olarak gösterilmiştir. Zira Ebû Abdullah bu eserini hayatının son döneminde kaleme almış ve gözden geçirmeye fırsatı olmadan vefat ettiği için de bu eseri tenkit edilmiştir.⁵⁷¹

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk rivayet eden İbn Abbas 68 yılında vefat etmiştir. Dahhâk ise 102 ile 106 arasında vefat etmiştir. Tarihsel açıdan karşılaşmış olma ihtimalleri vardır lakin kaynaklarda İbn Abbas ile karşılaşmadığı halde ondan duymuş gibi hadis rivayet ettiği bildirilmiştir.

⁵⁶⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, 43: 219.

⁵⁶⁵ Bağdadî, *Târîhu Bağdâd*, 10: 55.

⁵⁶⁶ Sübkî, *Tabakât*, 4: 155.

⁵⁶⁷ Bağdadî, *Târîhu Bağdâd*, 5: 473.

⁵⁶⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3: 1039.

⁵⁶⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 17: 162-177

⁵⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 9: 355.

⁵⁷¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 4: 280.

Dahhak'tan sonraki râvi Cübeyr b.Saîd 140 yılında vefat etmiştir. Tarihsel olarak bu ikisinin de karşılaşmış olma ihtimalleri vardır. Ondan rivayet eden Salt'ın ise 218 yılında vefat ettiğinden yola çıkarak bu ikisini de muasır olduğunu söylenebilir. Lakin Salt'tan sonra gelen Bısr, Verrak ve İshak hakkında kaynaklarda tarihi her hangi bir bilgiye ya da bulguya rastlanılmadığı için bu rivayetin ittisallığı açısından olumlu bir yorum yapılamamıştır. Ayrıca seneddeki bazı râvilerin zayıf ve metruk olarak cerh edilmiş olması ve meçhul râvilerin cerh ve tadil açısından değerlendirilmemesi sebebiyle de bu rivayet mevzûdur denilebilir.

2. Hadis:

أَخْبَرَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْمَالِينِيُّ، أَنَا أَبُو أَحْمَدَ بْنُ عَلِيٍّ، نَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَهْوَازِيُّ، نَا مَعْمَرُ بْنُ سَهْلٍ، نَا حَجَّاجُ بْنُ نُصَيْرٍ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ ذَكْوَانَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ وَأَهْلِهِ يَوْمَ عَاثُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتَيْهِ ".⁵⁷²

Resulullah (s.a.v) "Her kim Âşûrâ gününde ailesine ve ev halkına ikramda bulunursa Cenab-ı Hak da senenin tamamında onun rızıkına bereket ve genişlik ihsan eder."

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → Süleyman b. Ebû Abdullah → Ya'la b. Hakîm → Muhammed b. Zekvân → Haccâc b. Nusayr → Ma'mer b. Sehl → Hüseyin b. Ali el-Ahvâzî → Ebû Ahmed b. Ali → Ebû Saîd el-Mâlinî → Beyhakî

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Süleyman b. Ebû Abdullah

Süleyman b. Ebû Abdullah, Sad b. Ebû Vakkas, Suheyb ve Ebû Hüreyre'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ya'la b. Hakîm rivayette bulunmuştur. Ebû Hâtim onun meşhur bir muhaddis olmadığını, hadislerinde bunu göz önünde bulundurmak gerektiğini söylemiştir. İbn Hibbân da onu Şikât adlı eserinde zikretmiştir. Ebû Dâvûd ondan bir hadis nakletmiştir.⁵⁷³ Ebû Ca'fer Tahâvî de ondan hadis nakletmiştir.⁵⁷⁴

Ya'la b. Hakîm

Tam adı Ya'la b. Hakîm es-Sekafî, el-Mekkî'dir. Basra'da yaşamıştır. Saîd b. Cübeyr, Tavus, Müslim b. Yesar, İkrime ve başka kişilerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Katâde, Hammad b. Seleme, Muhammed b. Zekvan gibi isimler nakilde bulunmuştur.⁵⁷⁵ Ebû

⁵⁷² Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 5: 333.

⁵⁷³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 10: 310.

⁵⁷⁴ Aynî, *Meğânil-ahyar*, 1: 472.

⁵⁷⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 10: 57.

Hâtim onun için “*lâ be’se bih*” ifadesini kullanırken Ebû Zura’, İbn Maîn ve Nesâî ise “*sika*” olarak görmüşlerdir.⁵⁷⁶ İbn Hıraş “*saduk*”, Yakub b. Süfyan “*mustekımu’l-hadis*” olarak zikretmişlerdir. İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde ondan bahsetmiştir.⁵⁷⁷ Ya’la b. Hakîm 130 yılında vefat etmiştir.

Muhammed b. Zekvân

Tam adı Muhammed b. Zekvân el-Ezdî, et-Tahî’dir. Rivayette bulunduğu hocaları arasında Hasan el-Basarî, Ata b. Ebû Ribah, Ebû Nadra, Ya’la b. Hakim, Mansur b. el-Mu’temir vardır. İbrahim b. Tahman, Haccac b. Dinar, Haccac b. Nusayr gibi isimlerde ondan hadis nakletmiştir.⁵⁷⁸ Ebû Hâtim onun için “*münkeru’l-hadis, daifu’l-hadis, kesiru’l-hata*”, Buhârî “*münkeru’l-hadis*”, Nesâî “*leyse bisikâton*”, *vela yektubu hadisehu*” ifadelerini kullanmışlardır. Darekutni de “*daif*” olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁹ 141 ya da 150 yılında vefat ettiği söylenmiştir.

Haccac b. Nusayr

Haccac b. Nusayr el-Fesâdîdî, el-Basrî, künyesi Ebû Muhammed olan bu şahıs 213 ya da 214 yılında vefat etmiştir. Hocaları arasında Mâlik b. Meğvel, Şu’be, Meârik b. Abbad ve başka isimler vardır. Ondandır da Ali b. Harb, Ahmed b. Sinan, Ebû Müslim el-Kece, Ya’kub b. Süfyan gibi isimler hadis rivayet etmişlerdir.⁵⁸⁰

Haccac için Ebû Hâtim “*münkeru’l-hadis, daifu’l-hadis*”, Nesâî “*daif, leyse bisikka*”, ve daha birçok âlim onun için daif ve cerh içiren farklı ifadeler kullanırken İbn Hibbân da Şikât eserinde ondan “*hata ediyor*” diye bahsetmiştir.⁵⁸¹

Ma’mer b. Sehl

Ma’mer b. Sehl el-Ahvâzî olarak zikredilen bu zat hakkında fazla bir bilgi olmamakla birlikte İbn Hibbân onu Şikât eserinde zikretmiş ve onun için “*şeyhun, mutkunun*” ifadesini kullanmıştır.⁵⁸²

Hüseyn b. Ali el-Ahvâzî

Tam adı Hüseyin b. Ali b. Mihran, el-Fesevî, künyesi Ebû Abbas’dır. Amir b. Fırat’tan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de İbn Ebû Dâvûd es-Sicistanî rivayette bulunmuştur.⁵⁸³

⁵⁷⁶ Bâcî, *et-Ta’dil ve’t-tecrih*, 3: 1421.

⁵⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7: 225.

⁵⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 573.

⁵⁷⁹ Zehebî, *Mizanul-İtidal*, 6: 141.

⁵⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 5: 495.

⁵⁸¹ İbn Hacer, *Takrîb* 1: 153; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8: 202.

⁵⁸² İbn Hibbân, *Sikât*, 9: 196.

⁵⁸³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-tadil*, 3: 56.

Hakkında başka bir bilgi yoktur.

Ebû Ahmed b. Ali

Tam adı Abdullah b. Adî b. Abdullah b. Mubârek b. el-Kattan, el-Curcânî, künyesi Ebû Ahmed olan bu zat 277 yılında doğmuş, 365 yılında vefat etmiştir.⁵⁸⁴ Hocaları arasında Abdurrahman b. El-Kâsım, Hüseyin b. Sufyan, İmran b. Mûsâ, Ebû Ya'la, Hüseyin b. Ferc gibi zatlar vardır. Kendisinden de Ebû Abbas b. Ukde, Muhammed b. Abdullah, Hamza b. Yusuf ve daha birçok isim rivayette bulunmuştur.⁵⁸⁵

Ebû'l-Velid b. El-Bacî onun için “ *hafızun, le be'se bih*”, Hamza es-Sehmî “*hafiz, mutkîn, lem yekun fi zemanihi ehadun misluhu*”⁵⁸⁶ve daha birçok âlim onun hadis alanında ehliyet sahibi bir râvi olduğundan bassetmişlerdir.

Ebû Saîd el-Mâlinî

Tam adı Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Hafs b. Halil, el-Ensârî, el-Mâlinî, künyesi Ebû Sad'dır. Muhammed b. Abdullah es-Sulitî, İsmail b. Necîd es-Selmî, Ebû Hâtim Muhammed b. Ya'kub, Mansur b. Abbas ve daha birçok isimden hadis nakletmiştir. Kendisinden de Ebû Hazım el-Abdûnî, Ebû Bekir el-Hatib, Ebû Bekir el-Beyhâkî ve daha nice isim rivayette bulunmuştur.⁵⁸⁷

Ebû Saîd el-Mâlinî'yi Zehebî kitabında “*imam, muhaddisu'l-saduk, ez-zahidu'l-cevval*”⁵⁸⁸ ifadesi ile zikrederken, el-Hatîb de eserinde , “*sika, mutkîn, salih*” olarak bahsetmiş ve 412 yılında vefat ettiğini söylemiştir.⁵⁸⁹

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ 'Açısından Değerlendirilmesi

Sened tahliline başlamadan önce verilen bilgide bir rivayetin senen açısından sahih olup olmadığına rivayetin ittisalına ve râvilerinin cerh-tadil durumlarına bakılarak karar verileceği hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiye binaen, bu rivayetin senedine bakıldığında râviler arası muasaratın değerlendirebileceği tarihi bilgilerin kaynaklarda yer almadığı görüldü. Ayrıca bazı ravşlerinde âlimler tarafından ceh edildiği anlaşılmaktadır. Râvilerden Hüseyin b. Ali el-Ahvâzî, Ma'mer b. Sehl ve Süleyman b. Ebû Abdullah hakkında tarihi bilgiye ulaşılmazken, Haccac b. Nusayr ve Muhammed b. Zekvan “*münkeru'l-hadis, daiifu'l-hadis, kesiru'l-hata*” gibi ifadelerle cerhe uğramışlardır. Dolayısıyla bu hadisin mevzû olduğu söylenebilir.

⁵⁸⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 16: 154.

⁵⁸⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 8: 240.

⁵⁸⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 16: 154.

⁵⁸⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 9: 200.

⁵⁸⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 17: 301.

⁵⁸⁹ Bağdâdî, *Tarih-u Bağdat*, 9: 200.

3. Hadis:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نَاصِرٍ أَنبَأَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ قُرَيْشٍ أَنبَأَنَا الْعُشَارِيُّ أَنبَأَنَا أَبُو بَكْرٍ التُّوشَرِيُّ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَلْمَانَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الْحَرْبِيُّ حَدَّثَنَا شَرِيحُ بْنُ النُّعْمَانَ حَدَّثَنَا «ابْنُ أَبِي الرَّنَادِ» عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْيَى لَيْلَةَ عَاشُورَاءَ فَكَأَنَّمَا عَبَدَ اللَّهَ تَعَالَى بِمِثْلِ عِبَادَةِ أَهْلِ السَّمَوَاتِ، وَمَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، يَفْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ الْحَمْدَ مَرَّةً، وَخَمْسَةَ مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ خَمْسِينَ عَامًا مَاضٍ، وَخَمْسِينَ عَامًا مُسْتَقْبَلٍ، وَبَنَى لَهُ فِي الْمَثَلِ الْأَعْلَى أَلْفَ أَلْفٍ مِنْبَرٍ مِنْ نُورٍ⁵⁹⁰

“Râsulullah (s.a.v) kim Aşûrâ gecesini ihya ederse, gök ehlinin ibadeti gibi Allah’a ibadet etmiş gibidir. Kim 4 rekat namaz kılsa ve her rekatında bir kez Fatiha, beş kez kul İhlas okursa Allah onun geçmiş ve gelecek beş senenin günahını siler. Ve onun için Mele-i Âlâ’da nurdan milyonlarca minber bina eder, buyurdu.”

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → el-A‘rec → Ebû’z-Zinâd → İbn Ebû’z-Zinâd → Şurah b. Nu‘man → İbrahim el-Harbî → Ahmed b. Selman → Ebû Bekir en-Nûşerî → el-Uşâri → Ahmed b. el-Hüseyin b. Kureş → Muhammed b. Nasır → İbnü’l-Cevzî

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin ve Cerh – Ta’dil Durumları

el-A‘rec

Tam adı Ebû Dâvûd Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec el-Medîni⁵⁹¹ olan A‘rec, Abdullah b. Abbas Muhammed b. Mesleme, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. Buhayne gibi birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Zührî, Ebû’z-Zinâd, Sâlih b. Keysân ve Abdullah b. Lehîa gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.⁵⁹² Kütüb-i Sitte’de rivâyetleri yer alan ve çok hadis rivayet etmesiyle bilinen A‘rec “sika, sebtun” ifadeleri ile nitelendirilmiş Tabî’in’den bir muhaddistir.⁵⁹³ Ömrünün sonlarında Mısır’a hicret eden el-A‘rec 117 yılında İskenderiye’de seksen yaşlarında vefat etmiştir.⁵⁹⁴

Ebû’z-Zinâd

Tam adı Ebû Abdurrahmân Ebû’z-Zinâd Abdullâh b. Zekvân el-Kureşî olan bu râvi 65/ 684 yılı civarında doğmuş, 130/ 748 de Medine’de vefat etmiştir.⁵⁹⁵ Ebû Ümâme b. Sehl’den, Şa‘bî, Hz. Osman’ın oğlu Ebân, Saîd b. Müseyyeb, Hârice b. Zeyd ve Abdurrahman b. Hürmüz el-A‘rec gibi âlimlerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de oğulları

⁵⁹⁰ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât* 45: 2; Zehebî, *el-Mugnî*, 1: 184.

⁵⁹¹ İclî, *Marfetu’s-Sîkât*, 2: 89.

⁵⁹² Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ*, 5: 70; Nevevî, *Tehzibu’l-esma*, 1: 432.

⁵⁹³ İbn Hacer, *Takrîb*, 1: 352.

⁵⁹⁴ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 1: 381.

⁵⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 203.

Abdurrahman ile Ebü'l-Kâsım, İbn Ebû Müleyke, Sâlih b. Keysân, Hişâm b. Urve, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.⁵⁹⁶ Ali b. Medîni onu, büyük tâbiilerden hemen sonra gelen Medine'nin dört büyük âliminden biri olarak sayarken, Süfyân es-Sevrî kendisinden “*emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadis*” diye söz etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn Ebü'z-Zinâd'ın “*sika*” olduğunu belirtmiş, bir başka ifadesinde Ahmed b. Hanbel, “*râvileri sika ise rivâyetleri kullanılabilir*” demiştir. Buhârî ise Ebû Hüreyre'nin en güvenilir senedinin Ebü'z-Zinâd-A'rec-Ebû Hüreyre zinciri olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁷

İbn Ebü'z-Zinâd

Tam adı Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebü'z-Zinâd el-Medîni, olan bu zat 100/718 senesinde doğmuş,⁵⁹⁸ 174 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁵⁹⁹ Babası ünlü fakih Ebü'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân'ın künyesine izâfetle İbn Ebü'z-Zinâd olarak tanınan Abdurrahman tebeü't-tâbiinden sayılmıştır. Hocaları arasında babası, Hişâm b. Urve, Süheyl b. Ebû Sâlih, Mûsâ b. Ukbe gibi zatlar vardır. Kendisinden de Saîd b. Mansûr, İbn Cüreyc, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve diğer bazı hadis âlimleri rivayette bulunmuşlardır.⁶⁰⁰

İbn Ebü'z-Zinâd genel olarak güvenilir kabul edilsede tenkide uğradığı bazı konular olmuştur. Hişâm b. Urve'den rivayet ettiği hadisler dışındaki rivâyetlerinde tam olarak güvenilir görülmemiştir. Yahyâ b. Maîn'e göre ise rivayet konusunda zayıftır.⁶⁰¹ Bazı âlimler Medine'de rivayet ettiği rivâyetlerde onu sika olarak görürken de Bağdat'a yerleştikten sonra babasından garîb hadisler rivayet etmesiyle onu tenkit etmişlerdir.⁶⁰² Hatta bazı rivâyetlerinin Bağdatlılar tarafından değiştirildiği öne sürmüşlerdir.⁶⁰³ Bütün bu tenkitlere rağmen İbn Ebü'z-Zinâd, hadis ilminde ve rivayetinde yeri inkâr edilemeyecek bir âlim olarak görülmüştür.⁶⁰⁴

Şurehy b. Nu'man

Tam adı Şureyh b. en-Nu'man b. Mervan el-Cevherî, el-Horasânî, künyesi Ebü'l-Hasan olan bu zat Hammad b. Seleme, Imâre b. Zezan, Süheyl b. Ebû Hazm, İbn Eb'u Zinad'tan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Amr b.

⁵⁹⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 134.

⁵⁹⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 49.

⁵⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 6: 170.

⁵⁹⁹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10: 228.

⁶⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5: 415.

⁶⁰¹ Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, nşr. Ali Muhammed Ömer, (Kahire: b.y., 1393/1973), 106.

⁶⁰² Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 247.

⁶⁰³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5: 83.

⁶⁰⁴ Mücteba Uğur, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: 1988, TDV Yayınları), 1: 159.

Muhammed rivayette bulunmuşlardır.⁶⁰⁵Yahya b.Maîn, Ebû Dâvud, Iclî ve daha birçok âlim onun için “*sika*” ifadesini kullanmışlardır. Şureh 229 yılında vefat etmiştir.⁶⁰⁶

İbrahim el-Harbî

Tam adı İbrahim b. İshâk b. İbrahim b. Beşir Abdullah b. Deysim el-Bağdadî, el-Harbî olan bu zat 198 senesinde doğmuş, 285 yılında vefat etmiştir.⁶⁰⁷ Ebû Nuaym el-Fadl, Affan b. Müslim, Amr b. Merzuk, Ahmed b. Yûnus, Kuteybe b. Sa’d ve daha birçok isimden hadis dinlemiştir. Mûsâ b. Harun, Yahya b. Sâid, Ebû Bekr b. Ebû Dâvûd, Ahmed b. Selmanen-Necad ve başka isimler de ondan rivayette bulunmuşlardır.⁶⁰⁸ Ebû Bekr el-Hatib onun için “*ilimde imamdır, zühdde baştır, fıkhıta âlimdir ve hadis hafızıdır.*” demiş ve garip hadisleri tasnif ettiğini de eklemiştir.⁶⁰⁹

Ahmed b. Selman

Tam adı Ahmed b. Selman b. el-Huseyn b. İsrail b. Yûnûs, el-Bağdadî, en-Neccâd’tır. 253 yılında doğmuş, 348 senesinde vefat etmiştir. Hocaları arasında Ebû Dâvûd es-Sicistanî, Yahya b. Ebû Talib, Hasan b. Mukram, İbrahim el-Harbî gibi isimler vardır. Darekutnî, Ebû Süleyman el-Hattabî, Ebû Ali b. Şezân ve daha birçok isim de ondan rivayette bulunmuştur.⁶¹⁰ Zehebî onun için “*sadûk*”, Ebû Bekir Hâtib “*sadûk, arif*” ifadelerini kullanmışlardır.⁶¹¹

el-Uşârî

Tam adı Muhammed b. Alî b. el-Fethi b. Muhammed b. Alî, el-Uşârî, el-Harbîyyü, künyesi Ebû Tâlib’tir. Darekutnî, Ebû Hafs b. Şâhin, Muhammed b. Yûsûf, Ebû Bekr b. Şezân ve başka isimlerden hadis dinlemiştir.⁶¹² Ondan da Ahmed b.Kureyş, Muhammed b. Abdi’lbaki, Ebû hüseyin İbn et-Tuyurî ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. Hatib “*ondan hadis yazdım, o sika ve salihdir, o 366 senesinde doğmuştur.*”⁶¹³ diye bilgi vermiştir. el-Uşârî 451 senesinde vefat etmiştir.⁶¹⁴

Ebû Hüreyre’den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ’ Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Ebû Hüreyre 58 yılında, ondan nakleden el-A’rec ise 117 yılında

⁶⁰⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-tadil*, 4: 304.

⁶⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8: 306.

⁶⁰⁷ Bağdadî, *Târîhu Bağdad*, 6: 522.

⁶⁰⁸ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ’*, 8: 356.

⁶⁰⁹ Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, 2: 584

⁶¹⁰ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ’*, 15: 502.

⁶¹¹ İbn Hacer, *Lisanu’l-mizan*, 1: 474.

⁶¹² Bağdadî, *Tarih-u Bağdat*, 4: 179.

⁶¹³ Zehebî, *Tarîhu’l-İslam*, 10: 23

⁶¹⁴ Zehebî, *A’lâmü’n-nübelâ’*, 18: 48.

seksenli yaşlarda vefat etmiştir. Bu durumda muasarat söz konusudur. Üçünüc râvi Ebû Zinad 65 yılında doğmuştur. Hocası ile muasirdirlar. İbn Ebü'z-Zinâd 100-174 yılları arasında yaşamıştır ve hadisi babasından nakletmiştir. Böylece hem lika hem de musarat söz konusudur. Şurehy b. Numan ise 229 yılında vefat etmiştir. Hocasının vefatı ile arasında 55 yıl olduğundan yola çıkarak görüşmüş olma ihtimalleri vardır denilebilir.

Beşinci râvi İbrahim Harbî 198-285 yıllarında yaşamıştır. Böylece hocası ile muasaratı tamdır. Ahmed b. Selman 253 yılında doğmuştur. Yani hadisi naklettiği İbrahim Harbî ile muasirdirlar.

Hadis buraya kadar kesintiye uğramamıştır. Lakin bundan sonraki râviler olan Ahmed b. el-Hüseyin b. Kureyş ve Muhammed b. Nasır hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamadığından ittisal burda son bulmuştur. Ayrıca İbn Ebü'z-Zinâd hadis uydurmakla itham edilmiş bir râvidir. Hem ittisalin olmayışı hem de cerhe uğrayan râvi olması sebebiyle hadis mevzûdur denilebilir. İbnü'l-Cevzî de İbn Ebü'z-Zinâd'ın mecruh olduğunu kaydetmiştir.⁶¹⁵

4. Hadis:

أَنْبَأَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّيِّبِيُّ أَنْبَأَنَا «الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ» أَنْبَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ كَلَالَةَ حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ نَصْرِ بْنِ عَلِيِّ الرَّازِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّهْرَوَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى يَوْمَ عَاشُورَاءَ مَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ أَرْبَعِينَ رَكْعَةً، يَفْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً، وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ عَشْرَ مَرَّاتٍ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً، وَالْمُعَوِّذَاتَيْنِ خَمْسَ مَرَّاتٍ، فَإِذَا سَلَّمَ اسْتَغْفَرَ سَبْعِينَ مَرَّةً، أَعْطَاهُ اللَّهُ فِي الْفَرْدَوْسِ قُبَّةً بَيْضَاءَ فِيهَا بَيْتٌ مِنْ زُمْرَدَةٍ خَضْرَاءَ، سَعَةُ ذَلِكَ الْبَيْتِ مِثْلُ الدُّنْيَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَفِي ذَلِكَ الْبَيْتِ سَرِيرٌ مِنْ نُورٍ، قَوَائِمُ السَّرِيرِ مِنَ الْعَنْبَرِ الْأَشْهَبِ، عَلَى ذَلِكَ السَّرِيرِ أَلْفَا فِرَاشٍ مِنَ الرَّعْفَرَانِ⁶¹⁶

Resulullah (s.a.v) "kim Âşûrâ günü öğlen ile ikindi arası 4 rekât namaz kılar ve her bir rekâtta bir kez Fatiha suresi, on kez Ayetel-kürsi, on bir kez İhlas suresini, beş kez Nas ve Felak surelerini okursa ve selam verdiğinde 60 kez istiğfar ederse Allah ona Firdevs'te yeşil zümrüitten beyaz kubbeli bir ev verir. Bu ev üç dünya genişliğinde, nurdan bir serinlikte, karyolanın direkleri boz anberden ve bu karyolanın üzerinde safrandan binlerce yatak vardır."

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → Sehl → Muhammed b. Sehl → Muhammed b.

⁶¹⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 123.

⁶¹⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 122; Şevkanî, *el-Fevaid el-mecmua fi'l-ehadis el-mevzûât*, 1: 47.

Abdullah en-Nehrevanî → Ahmed b. Muhammed → Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim → Ahmed b. Nasr b. Ali er-Razî → Ebû Kasım Abdullah b. Ahmed → Abdullah b. Ubeydullah b. Kelale → Hasan b. Ali b. Ca'fer → Huseyn b. İbrahim → İbrahim b. Muhammed et-Tayyibî → İbnü'l-Cevzî

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Abdullah b. Ubeydullah b. Kelale

Abdullah b. Vehb b. Zema' b. el-Esved b. el-Muttalib el-Esdî'dir. Künyesi Ebû Sinan olan bu zat Abdullah b. Ömer, Muaviye b. Ebû Sufyan, Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir. Ondandır Sâlim b. Nadr, Haşim b. Haşim b. Uteybe, İbn Şihab ez-Zühri gibi isimler rivayette bulunmuştur.⁶¹⁷ Zühri ve Haşim b. Haşim onun sika olduğunu söylerken İbn Hibbân da Şikât adlı eserinde zikretmiştir.⁶¹⁸

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

İbnü'l-Cevzî'de yer alan bu hadisin isnadındaki râviler hakkında sadece yukarıda zikredilen Abdullah b. Ubeydullah b. Kelale hakkında bilgiye ulaşılabilmektedir. İbnü'l-Cevzî bu hadis ile ilgili şöyle demiştir: "Bu tarzdan uzun bir hadis zikredildi. Bu hadis mevzûdur. Râsulullah'ın sözleri bunun gibi saçmalıklardan münezzehtir. Hadisin râvileri de meçhuldür."⁶¹⁹ Bu bilgilerden hareketle hadisin mevzû olduğu söylenebilir.

5. Hadis:

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّوَيْهِ السَّرْحَسِيُّ، فِيمَا قَرَأْتُ عَلَيْهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُصْعَبٍ، قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ قَهْرَازَدَ، قَالَ: ثنا حَبِيبُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الصَّائِغُ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عِبَادَةَ سِتِّينَ سَنَةً بِصِيَامِهَا وَفِيَامِهَا، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ عَشْرَةِ آلَافِ مَلَكٍ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ عَشْرَةِ آلَافِ شَهِيدٍ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ سَبْعِ سَمَوَاتٍ، وَمَنْ فِيهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ، وَمَنْ أَفْطَرَ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، فَكَأَنَّمَا أَفْطَرَ عِنْدَهُ جَمِيعَ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ أَشْبَعَ جَائِعًا فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، فَكَأَنَّمَا أَطْعَمَ فَقْرَاءَ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَأَشْبَعَ بَطُونَهُمْ، وَمَنْ مَسَحَ عَلَى رَأْسِ يَتِيمٍ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ رُفِعَتْ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى رَأْسِهِ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ ". قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: لَقَدْ فَضَّلَنَا اللَّهُ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، قَالَ: " نَعَمْ، خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ يَعْني فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ وَالْأَرْضِ كَمِثْلِهِ، وَخَلَقَ الْجِبَالَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَالنُّجُومَ كَمِثْلِهِ، وَخَلَقَ الْعَرْشَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَالْكَرْسِيَّ كَمِثْلِهِ، وَخَلَقَ الْقَلَمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَاللُّوْحَ كَمِثْلِهِ، وَخَلَقَ جِبْرِيْلَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَمَلَائِكَتَهُ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَخَلَقَ آدَمَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَحَوَّاءَ كَمِثْلِهِ، وَخَلَقَ الْجَنَّةَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَأَسْكَنَ آدَمَ الْجَنَّةَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَوَلَدَ إِبْرَاهِيمَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَنَجَّاهُ مِنَ النَّارِ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَهَدَّاهُ اللَّهُ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَأَغْرَقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ، وَرَفَعَ عَيْسَى يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَرَفَعَ إِدْرِيسَ

⁶¹⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 2: 1129.

⁶¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 16: 273.

⁶¹⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 123.

يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَكَشَفَ اللَّهُ عَنْ أَيُّوبَ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ ، وَوُلِدَ عِيسَى فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ ، وَتَابَ اللَّهُ عَلَى آدَمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَغُفِرَ ذَنْبُهُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَأُعْطِيَ سَلْمَ الْمَلِكِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَوُلِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَاسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ⁶²⁰

“Resulullah şöyle buyurdu: Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa Allah Teala ona 60 senelik oruç ve namaz ibadeti yazar. Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa ona bin melek sevabı verilir. Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa ona bin şehit sevabı verilir. Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa ona kabul edilmiş hac sevabı verilir. Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa ona altı gök sevabı verilir ve onda melekler vardır. Kim Âşûrâ gününde bir müminin yanında iftar yaparsa sanki tüm ümmeti Muhammed’in yanında iftar etmiş gibi olur. Kim bir aç doyurursa tüm ümmeti Muhammed’in fakirlerine ikram etmiş ve onları doyurmuş gibi olur. Kim Âşûrâ günü bir yetimin başını okşarsa ona saçının her bir kılı kadar cennette derece sunulur. Ömer b. Hattab dedi ki: “Muhakkak ki Allah Âşûrâ gününde lütufta bulundu mu? Evet dedi. Allah Teala yeri yarattığı gibi semavati da Âşûrâ günü yarattı. Ve bugün yıldızları yarattığı gibi dağları da yarattı. Bugün arşı yarattığı gibi yeri de yarattı. Bugün tahtayı yarattığı gibi kalemi de yarattı. Bugün Cibril’i, Melekleri, Adem’i, Havva’yı, Cennet’i de yarattı. Adem’i Cennet’e bugün yerleştirdi. İbrahim bugün doğdu, ateşten bugün kurtuldu ve bugün huzura erdi. Firavun bugün ateşte boğuldu. İsa ve İdris bugün göğe yükseltildi. Allah Eyyüp’ü bugün iyi etti. İsa bugün doğdu. Adem bugün Allah’a tövbe etti, günahı af edildi ve mülk verildi. Nebi (a.s) bugün doğdu. Arş bugün yükseltildi ve kıyamet Âşûrâ günü olacaktır.”

İbn Abbas’tan Gelen Rivâyetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → İbn Abbas → Meymun b. Mihran → İbrahim es-Sa’ğ → Ebû Habib Mervezî → Habib b. Ebû Habib → Muhammed b. Kuhzaz → Ebû Ali el-Huseyn → Ebû Muhammed Abdullah → İbnü’l-Cevzî

İbn Abbas’tan Gelen Rivâyetin Râvileri ve Cerh – Ta’dil Durumları

Meymûne b. Mihran

İsmi Meymûne b. Mihran el-Cezerî, el-Fekihî, künyesi Ebû Eyyüb olan bu zat Kufe’de yetişmiş olup sonra er-Rakka’ya yerleşmiştir.⁶²¹

Ömer, Ebû Hüreyre, Hz. Aişe, İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Zübeyr gibi ünlü isimlerden hadis rivayetinde bulunmuştur. Ondandır Humeyd b. Et-Tavil, Ca’fer b. Berkan, Habib b. eş-Şehid, Ca’fer b. Ebû Hayseme gibi isimler nakilde bulunmuşlardır. Ebû Arûbe onun Tabiinin

⁶²⁰ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 570; Ebû Zer, Herevî, *Fevaidü’l-hadis*, 6; Hatib Bağdadî, *Eriül-mecalis*, 41; Beyhakî, *Fezâ’ilü’l-evkât*, 226.

⁶²¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 29: 210.

birinci tabakasından olduğunu bildirmiştir. ⁶²²Iclî, Ebû Zura', Nesâî ve birçok âlim onun için “*sika*” ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân da Şîkât eserinde ondan bahsetmiştir. ⁶²³ Ebû'l-Melih “*Meymune b. Mihran'dan daha faziletli birini görmedim*” diyerek onu övmüştür. Mihran, 116 ya da 117 senesinde vefat etmiştir. ⁶²⁴

İbrahim es-Saiğ

İbrahim b. Meymune es-Saiğ, el-Mervezî, künyesi Ebû İshak. Ada' b. Ebû Rebah, Ebû İshâk, Ebû ez-Zübeyr, Nâfi' ve başkalarından hadis nakletmiştir. Dâvûd b. Ebû el-Fırat, Hassan b. İbrahim el-Kirmanî, Ebû Hamza es-Sukkerî gibi isimler de ondan hadis rivayet etmişler. İbnMaîn ve Nesâî onun için “*sika*” derken, Ebû Züra' “*lâ be'se bih*”Ebû Hâtim “*yektubu hadisehu ve lâ yehtacu bihi*”, Ahmed ise “*Ma ekrabu hadisehu*” ifadelerini kullanmışlardır. Buhârî 131 senesinde öldürüldüğünü bildirmiştir. ⁶²⁵

Ebû Habib Mervezî

Hadis uydurduğu söylenen bu zat hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Habib b. Ebû Habib

İsmi Habib b. Muhammed el-Hartafî, el-Mervezî, lakabı İbn Ebû Habib'tir. İbrahim es-Saiğ ve Ebû Hamza es-Sukkerî'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Muhammed b. Kuhzâz nakilde bulunmuştur. İbn Hibbân ve başka âlimler onun hadis uydurduğunu bildirmişlerdir. ⁶²⁶ İbn Hibbân “*o sika râviler adına hadis uydurmuştur, onun naklettiği hadisler kitaplarda ancak zemm kabilindedir.*” el-Hâkim “*o mevzû hadisler rivayet etti demiş ve onu tartışma çıkarmakla suçlamıştır.*”⁶²⁷

Muhammed b. Kuhzâz

Tam adı Muhammed b. Abdullah b. Kuhzâz el-Mervezî, künyesi Ebû Cabir'dir. Hocaları arasında Nadr b. Şumeyl, Ca'fer b. Avn, Ya'la b. Abîd, Seleme b. Süleyman, Hasan b. Bişr ve Habib b. Ebû Habib gibi isimler vardır. Talebeleri ise Müslim, Ebû Avane, Ali b. Hamza el-Mervezî, Zekeriyya b. Yahya es-Secezî ve başkaları vardır.

İbn Ebû Hâtim onun için “*saduk, sika*” ifadelerini kullanırken İbn Hibbân da Şîkât adlı eserinde onu zikretmiş ve 262 senesinde vefat ettiğini söylemiştir. ⁶²⁸

⁶²² İbn Hacer, *Takrîb*, 2: 292.

⁶²³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 1053.

⁶²⁴ İbn Sad, *Tabakat*, 9: 192.

⁶²⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 163.

⁶²⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 647.

⁶²⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, 1: 647.

⁶²⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5: 680.

Ebû Ali el-Huseyn

Tam adı Hüseyin b. Muhammed b. Musab b. Rezzak el-Mervezî, es-Sincî'dir. İmam, Hafizu'l-kebir olarak nitelendirilen bu zatın hocaları arasında Ali b. Haşram, Yahya b. Hakim, Ebû Saïd el-Eşceî, Muhammed b. Abdullah b.Kuhzaz ve er-Rebî' gibi isimler vardır. Kendisinden ise Ebû Hâtim el-Bustanî, Zevahir b. Ahmed, Ebû Hamid Ahmed b. Abdullah ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. 315 senesinde vefat etmiştir.⁶²⁹ Hatib el-Bağdadî onun için "sika" ifadesini kullanmıştır.⁶³⁰

Ebû Muhammed Abdullah

Abdullah b. Ahmed b. Hemmeveyh b. Yusuf b. A'yen es-Serahsî, künyesi Ebû Muhammed olan bu zat, 293 senesinde doğmuş ve 381 yılında vefat etmiştir. Ebû Muhammed, 316 senesinde Ebû Abdullah el-Firebdî'den "es-sahih"i, Îsâ b. Ömer b. es-Semerkandî'den "Darimi'nin Müsnedi'ni" dinlemiş. Hafız Ebû Zer el-Herevî, Hafız Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim, Ali b. Abduilah el-Mervezî gibi isimler ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁶³¹

Zehebî eserinde onun için "imam, muhaddis, saduk"⁶³² ifadelerini kullanırken Ebû Zer de "sika"⁶³³ ifadesini kullanmıştır.

İbn Abbas'tan Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden İbn Abbas 68 yılında, ondan nakleden Meymune ise 116 yılında vefat etmiştir. Yani ikisinin vefatı arasında 48 yıl vardır. Burdan yola çıkarak karşılaşma ihtimalleri vardır denilebilir.

İbrahim es-Saiğ ise 131 yılında vefat etmiştir. Bu durumda hocası Meymune ile aralarında 15 yıl vardır. Bu sebeple muasaratları tamdır denilebilir. Hadisi ondan nakleden Ebû Habib Mervezî meçhul olarak addedilen bir râvi olduğu için hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebeple burada ittisal açısından inkıtâ' ya uğradığı söylenebilir.

Senede bütün olarak bakıldığında hakkında bilgiye ulaşılmayan râvilerin olduğu görülmüştür. Ayrıca cerh edilmiş râvilerin de olduğu anlaşımkatadır. Bunlardan biri Habib b. Ebû Habib'tir ve kendisinin sikalar üzerine hadis uydurduğu rivayet edilmiştir. Dolayısıyla hadisin sıhhatine delalet eden ittisalın olmayışı ve diğer bilgilerden hareketle hadisin mevzû olduğu söylenebilir.

⁶²⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 27: 471.

⁶³⁰ Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*, 3: 7.

⁶³¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 16: 493.

⁶³² Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, 16: 492.

⁶³³ Ebû Zer Herevî, *Tarihu'l-İslam*, 8: 520.

6. Hadis:

حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ مُحَمَّدُ بْنُ نَاصِرٍ ، مِنْ لُفْظِهِ وَكِتَابِهِ مَرَّتَيْنِ ، قَالَ : أَنْبَأَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ فُرَيْشٍ ، أَنْبَأَنَا أَبُو طَالِبٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْفَتْحِ الْعَشَارِيِّ ، وَقَرَأْتُ عَلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْجَرِيرِيِّ ، عَنْ أَبِي طَالِبِ الْعَشَارِيِّ ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ مُنْصُورِ الْبُرسَرِيِّ ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ سَلْمَانَ النَّجَّادُ ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الْحَرْبِيُّ ، حَدَّثَنَا سُرَيْحُ بْنُ الثُّعْمَانِ ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الرَّزَادِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ صَوْمَ يَوْمٍ فِي السَّنَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَهُوَ الْيَوْمُ الْعَاشِرُ مِنَ الْمُحَرَّمِ ، فَصُومُوهُ وَوَسِعُوا عَلَى أَهْلِيكُمْ فِيهِ ، فَإِنَّهُ مَنْ وَسَعَ عَلَى أَهْلِهِ مِنْ مَالِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسِعَ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَاتِهِ ، فَصُومُوهُ فَإِنَّهُ الْيَوْمُ الَّذِي تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى آدَمَ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي رَفَعَ اللَّهُ فِيهِ إِدْرِيْسَ مَكَانًا عَلِيًّا ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي نَجَّى فِيهِ إِبْرَاهِيمَ مِنَ النَّارِ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي أُخْرِجَ فِيهِ نُوحًا مِنَ السَّيْنَةِ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ التَّوْرَةَ عَلَى مُوسَى ، وَفِيهِ فَدَى اللَّهُ إِسْمَاعِيلَ مِنَ الذَّبْحِ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي أُخْرِجَ اللَّهُ يُوسُفَ مِنَ السِّجْنِ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي رَدَّ اللَّهُ عَلَى يَعْقُوبَ بَصَرَهُ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي كَشَفَ اللَّهُ فِيهِ عَنْ أَيُّوبَ الْبَلَاءَ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي أُخْرِجَ اللَّهُ فِيهِ يُونُسَ مِنْ بَطْنِ الْحُوتِ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي فَلَقَ اللَّهُ فِيهِ الْبَحْرَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ، وَهُوَ الْيَوْمُ الَّذِي غَفَرَ اللَّهُ لِمُحَمَّدٍ ذَنْبَهُ مَا تَقَدَّمَ وَمَا تَأَخَّرَ ، وَفِي هَذَا الْيَوْمِ عَبَّرَ مُوسَى الْبَحْرَ ، وَفِي هَذَا الْيَوْمِ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى التَّوْبَةَ عَلَى قَوْمِ يُونُسَ ، فَمَنْ صَامَ هَذَا الْيَوْمَ كَانَتْ لَهُ كَفَّارَةٌ أَرْبَعِينَ سَنَةً ، وَأَوَّلُ يَوْمٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنَ الدُّنْيَا يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَأَوَّلُ مَطَرٍ نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَأَوَّلُ رَحْمَةٍ نَزَلَتْ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، فَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَكَانَتْ صَامَ الدَّهْرِ كُلَّهُ ، وَهُوَ صَوْمُ الْأَنْبِيَاءِ ، وَمَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ عَاشُورَاءَ فَكَانَتْ عِبَادَةُ اللَّهِ تَعَالَى مِثْلَ عِبَادَةِ أَهْلِ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ ، وَمَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يُقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ الْحَمْدُ مَرَّةً وَحَمْسِينَ مَرَّةً فَلَهُ اللَّهُ أَحَدُ غَفَرَ اللَّهُ حَمْسِينَ عَامًا مَاضِيًا وَحَمْسِينَ عَامًا مُسْتَقْبَلًا وَبَنَى لَهُ فِي الْمَلَأِ الْأَعْلَى أَلْفَ أَلْفٍ مَنِيْرٍ مِنْ نُورٍ ، وَمَنْ سَقَى شَرِبَةً مِنْ مَاءٍ فَكَانَتْ لَهُ مِنْ مَاءِ اللَّهِ طَرَفَةٌ عَيْنٍ ، وَمَنْ أَشْبَعَ أَهْلَ بَيْتٍ مَسَاكِينَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبُرْقِ الْخَاطِفِ . وَمَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَكَانَتْ لَهُ لَمْ يَرَدَّ سَائِلًا قَطُّ ، وَمَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ لَمْ يَمْرُضْ مَرَضًا إِلَّا مَرَضَ الْمَوْتِ ، وَمَنْ اكْتَحَلَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ لَمْ تَرْمَدْ عَيْنُهُ تِلْكَ السَّنَةَ كُلَّهَا ، وَمَنْ أَمَرَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِ بَيْتِهِ فَكَانَتْ لَهُ بَرِّيْتَامَى وَوَلَدَ آدَمَ كُلَّهُمْ ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ عَشْرَةِ أَلْفِ مَلَكٍ ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ أَلْفِ حَاجٍ وَمُعْتَمِرٍ ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ أُعْطِيَ ثَوَابَ أَلْفِ شَهِيدٍ ، وَمَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ كُتِبَ لَهُ أَجْرُ سَبْعِ سَمَوَاتٍ وَفِيهِ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ وَالْجِبَالَ وَالْبِحَارَ ، وَخَلَقَ الْعَرْشَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَخَلَقَ الْقَلَمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَخَلَقَ اللَّوْحَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَخَلَقَ جِبْرِيْلَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَرَفَعَ عِيْسَى يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَأَعْطَى سُلَيْمَانَ الْمُلْكَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، وَمَنْ عَادَ مَرِيضًا يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَكَانَتْ عَادَ مَرَضِي وَوَلَدَ آدَمَ كُلَّهُمْ⁶³⁴

"Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: Allak azze ve celle Muharemin onuncu günü yani Aşûrâ gününü Beni İsrail'e oruç günü olarak farz kıldı, sizde o gün oruç tutun ve ailenize genişlik verin. Kim Aşûrâ günü ailesine malından genişlik verirse ona da diğer tüm yıllarda genişlik verilir. Bugün oruç tutun zira bugün Adem Allah'a tövbe etti. İdris bugün göğe yükseltildi, İbrahim bugün ateşten kurtuldu. Nuh bugün gemiden indi. Tevrat bugün Mûsâ'ya verildi. Allah İsmail'in yerine fidyeyi bugün verdi. Yusuf bugün zindandan çıktı. Yakub'un gözü bugün açıldı. Eyyüp bugün belalardan kurtuldu. Yunus balığın karnından

⁶³⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 199.

bugün çıktı. Allah İsrailoğulları için bugün denizi yaradı. Allah Muhammed'in gelmiş gelecek günahlarını bugün bağışladı. Kim bugün oruç tutarsa dört senelik günahına kefarettir. Allah dünyayı ilk Âşûrâ günü yarattı ve ilk yağmur bugün yağdı. İlk rahmet bugün indi. Kim bugün oruç tutarsa tüm zamanlarda oruç tutmuş gibi olur. Bugün peygamberler oruç tutmuştur. Kim Âşûrâ gecesini ihya ederse sanki altı gökteki gök ehlinin Allah'a ibadet ettiği gibi ibadet etmiş olur. Kim bugün dört rekât namaz kılar, her bir rekatta bir kez Fatiha, beş kez İhlas okursa Allah onun gelmiş gelecek beş senelik günahını af eder ve Mele-i Â'lâ da ona nurdan milyonlarca minber bina eder. Kim sudan şerbet içirirse sanki göz açıp kapayıncaya kadar Allah ona sert olmaz. Kim Âşûrâ günü Ehl-i Beytin sakinlerini doyurursa Sıratın şimşek hızıyla geçer. Kim bugün sadaka verirse sanki hiçbir dilenciye geri çevirmemiş gibidir. Kim gusül alırsa ölünceye kadar bir daha hasta olmaz. Kim gözüne sürme çekerse tüm sene boyunca gözü ağrımaz. Kim bir yetimin başını okşarsa sanki tüm Adem'in çocuklarının yetimlerine iyi davranmış gibi olur. Kim Âşûrâ günü oruç tutarsa on bin melek sevabı verilir. Kim bugün oruç tutarsa kabul olunmuş bin hac sevabı verilir. Kim bugün oruç tutarsa ona bin şehid sevabı verilir. Kim bugün oruç tutarsa o kişiye, 6 semavatın ecri yazılır ki o semavatta Allah gökleri, yerleri, dağları ve denizleri yarattı. Arş, kalem, levha, Cibril bugün yaratıldı. İsa bugün göğe yükseltildi. Süleyman'a bugün mülk verildi. Kıyamet Âşûrâ günü kopacaktır. Kim Âşûrâ günü bir hastayı ziyaret ederse sanki Adem'in bütün çocuklarının hastalarını ziyaret etmiş gibi olur."

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin Senedi

Râsulullah (s.a.v) → Ebû Hüreyre → el-A'rec → İbn Ebû'z-Zinad → Şüreyh b. en-Numan → İbrahim el-Harbî → Ebû Bekr Ahmed b. Selman en-Neccad → Ebû Bekr Ahmed b. Mansur el-Bersî → Ebû Talip el-Uşârî → Ebû Kasım el-Cerirî → Ahmed b. el-Huseyn b. Kureş → Ebû Fazl Muhammed b. Nasir → İbnü'l-Cevzî

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivâyetin Râvileri ve Cerh – Ta'dil Durumları

Ahmed b. Mansur el-Bersî

Tam adı Ahmed b. Mansur b. Muhammed b. Hâtim, en-Nûşeri, künyesi Ebû Bekr'dir. Yahya b. Saîd, Ahmed b. el-Cevzecâni, İbrahim b. Abdussamed el-Kâdî'den hadis dinlemiştir. Kendisinden el-Atîkî ve et-Tenûhî rivayette bulunmuştur. 308 yılında doğmuş ve 388 yılında vefat etmiştir.⁶³⁵ Hakkında fazla bir bilgi mevcut olmayan bu râvinin *sika* olduğu söylenmiştir.

⁶³⁵ Zehebî, *Tarih'ul-İslam*, 27: 162.

Ebû'l-Kasım el-Cerirî

Tam adı Hasan b. Ali b. Ali b. Muhammed b. Ca'fer b. el-Kasım b. Mahruz b. Cerir b. Abdullah'tır. Lakabı İbn Ebû es-Selâsil olan bu zat 364 yılında vefat etmiştir. *Meçhul* olarak zikredilen Ebû'l-Kasım hakkında başka bilgi mevcut değildir.⁶³⁶

Ahmed b. el-Huseyn b. Kureş

Künyesi Ebû Abbas olan bu zat 510 yılında doğmuştur. *Saduk, hasen* olarak zikredilen bu zat hakkında bilgi mevcut değildir.⁶³⁷

Ebû Fazl Muhammed b. Nasır

Tam adı Muhammed b. Nâsır b. Muhammed b. Alî b. Ömer, es-Sulemî, el-Bağdadî, künyesi Ebû'l-Fadıl'dır. 476 yılında doğmuş ve 550 senesinde vefat etmiştir. ⁶³⁸ Öğrencisi İbnü'l-Cevzî onun hakkında "*hafız, zabıt, sika, mutkın ve ehli sünnetendir*" ifadelerini kullanmıştır. ⁶³⁹ İbn Neccâr da "*sika, sebtun, hasen 'ul-tarik*" şeklinde övmüştür.⁶⁴⁰

Ebû Hüreyre'den Gelen Rivayetin İttisal-İnkıtâ' Açısından Değerlendirilmesi

Hadisi ilk nakleden Ebû Hüreyre 58 yılında, ondan nakleden A'rec ise 117 yılında seksenli yaşlarda vefat etmiştir. Bu durumda muasarat söz konusudur. Üçünüc râvi İbn Ebü'z-Zinad 100-174 yılları arasında yaşamıştır. Yine muasarat vardır. Sureh b. Numan ise 229 yılında vefat etmiştir. Hocasının vefatı ile arasında 55 yıl vardır. Bu durumda görüşmüş olma ihtimalleri vardır.

Beşinci râvi İbrahim Harbî 198-285 yıllarında yaşamıştır. Böylece hocası ile muasaratı tamdır. Ahmed b. Selman 253 yılında doğmuştur. Yani hadisi naklettiği İbrahim Harbî ile muasırdırlar. Ahmed b. Mansur ise 308 yılında doğmuştur. 348 yılında vefat eden hocası ile muasaratı tamdır.

Ebû Talib el-Uşarî ise 366 yılında doğmuştur. O da 388 yılında vefat eden hocası ile muasırdırlar. Hadisi ondan nakleden Ebû'l-Kasım 364 yılında vefat etmiştir. Bu durumda 366 yılında doğmuş olan hocası Ebû Talib ile muasır olmaları mümkün değildir. Kendisinden sonra gelen Ahmed b. Hüseyin (ö.510) ile de muasır olmaları söz konusu değildir.

Senedin bundan sonrası İnkıtâ' ya uğramıştır. Ayrıca isnaddaki meçhul kişilerin

⁶³⁶ Bk. *Cevâmiu'l-Kelim*.

⁶³⁷ Bk. *Cevâmiu'l-Kelim*.

⁶³⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 20: 265.

⁶³⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, 11: 991.

⁶⁴⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, 20: 265.

olması da inkıta' sebebidir. Senedi ile ilgili Beyhakî de zayıf olduğunu bildirmiştir.⁶⁴¹

Senedin tamamı değerlendirildiğinde meçhul râvilerin olduğu görülmüştür. Dolayısıyla rivayetin ittisallığı konusunda ve râvilerin cerh-tadil durumları hakkında bilgi olmayışından rivayetin sıhhatine delalet edecek bir yorum yapılamamıştır. Burdan hareketle hadisin mevzû olduğu söylenebilir.

2.1.2. Rivâyetlerin Metin Tahlîli.

Âşûrâ günü yapıldığında sevaba nail olacağına inanılan birçok ibadet ve davranışların zikredildiği bu rivâyetlerin tamamına bakıldığında bugüne bu denli değer katan bazı olayların anlatıldığını görmekteyiz. Bir önceki bölümde de üzerinde durulduğu gibi bugün gerçekleştiği söylenen bu olayların hepsinin bugün gerçekleştiğine dair sahih hadisler mevcut değildir. Burada zikredilen rivâyetlerin ise tamamı âlimlerin mevzû olarak kabul ettiği rivâyetlerdir. Bu rivâyetlerin mevzû olarak addedilmesinin sebebi ise isnad zincirinde ismi geçen bazı râvilerin meçhul kişiler oluşu, bazılarının zayıf, bazılarının ise hadis uyduran kişiler arasında yer almasıdır. Mesela Ebû Hüreyre kanalı ile gelen ve “مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ” ile başlayan hadisin isnadındaki Süleyman b. Ebû Abdullah, Muhammed b. Zekvan ve Haccac b. Nusayr âlimler tarafından cerh edilmiş kişilerdir. Hüseyin b. Ali el-Ahvâzî'nin ise hakkında bilgi yoktur. Bu hadis ile alakalı İbn Adî “Ebû Hüreyre'nin bu isnadı merfudur lakin onda Süleyman b. Ebû Abdullah meçhul bir kişidir.” Akîlî de “ Süleyman meçhul biridir ve bu hadis gayri mahfuzdur” demiştir⁶⁴². “مَنْ اِكْتَحَلَ بِالْاِثْمِ” hadisi için de İbn Kayyim bu hadisi yalancılar uydurdu diye açıklama yapmıştır. Beyhaki İsnadının zayıf olduğunu ve Dahhâk'ın İbn Abbas'ı görmediğini bildirmiş, İbnü'l-Cevzî de bu hadisin Hz. Hüseyin şehit edildiği zaman uydurulduğunu söylemiştir.⁶⁴³ Yine Ebû Hüreyre kanalıyla gelen “مَنْ أَحْيَى لَيْلَةَ عَاشُورَاءَ” hadisi ile ilgili İbnü'l-Cevzî bu hadisin sahih olmadığını ve müteahhirin âlimlerden bazı ehliyetli kişiler tarafından hadis içine dahil edildiğini ifade etmiştir ayrıca isnaddaki Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd'ın cerh edilmiş bir râvi olduğunu da eklemiştir⁶⁴⁴. Konuyla ilgili Ebû Hüreyre'den gelen “مَنْ صَلَّى يَوْمَ عَاشُورَاءَ” hadisi de âlimlerin tenkidine uğramıştır.⁶⁴⁵ İbnü'l-Cevzî bu hadis mevzûdur, zira Resulullah'ın sözleri bu saçmalıklar gibi değildir. Ayrıca râvileri meçhul ve töhmet altında olan kişilerdendir, diyerek bu hadisinde mevzû olduğunu ortaya koymuştur. Hadis ile ilgili Ahmed b. Hanbel “Habîb b. Habîb yalan söylüyor”, İbn Adî

⁶⁴¹ Beyhakî, *Fezâ'ilü'l-evkât*, 1: 107.

⁶⁴² Akîlî, *ed-Duafa'*, 4: 65. Ayrıca bkz. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân Suyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. nşr. Muhammed Abdulnünim Rabih. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1428/2007), 2: 112

⁶⁴³ Cemaleddin Ebû Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylei', *Nasbu'r-Rivaye*, (Beyrut: Müessese er-Reyyan, 1418), 2: 455.

⁶⁴⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 123.

⁶⁴⁵ Âlimler Topluluğu, *Mecmuu'l silsile fi hadis*, (b.y: Darul kitabe el-ilmiyye, 2003), 83-85.

“bu hadis mevzûdur.” Ebû Hâtîm ise “bu hadis batıldır, aslı yoktur. Habîb sikaatlar üzerine hadis uyduran biridir.” ifadelerini kullanmışlardır.⁶⁴⁶

Diğer iki uzunca zikredilen hadislerde anlatılan olayları Kur’an’a arz edildiğinde tüm bu olayların Âşûrâ günü gerçekleştiğine dair bir delile rastlanmamıştır. Yerin, göğün, arşın dağların ve yıldızların yaratılışı ile ilgili Araf suresi 54. ayette şu şekilde bahsedilmektedir: *Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş’a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah’tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O’na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın şanı yücedir.* ”Furkan Suresi 59. ayette ise; *O, gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan ve sonra arşa istiva edendir...*” Konuyla ilgili diğer ayetlerde de keza Âşûrâ günü ile ilgili bir bulgu yer almamaktadır.

Ayrıca hadiste geçen bugün oruç tutulursa ya da şu kadar namaz kılınırsa hac ya da şehit sevabı verilir gibi ifadeler ise ne aslî kaynaklarımızda yer almakta ne de akla ve mantığa uygun gelmektedir. Bu tarz aşırı ifadeler kişileri sadece belli günlerde ibadet etmeye sevk ederek diğer zamanlarda tembelliğe yöneltme tehlikesini barındırmaktadır. Bu sebeple Kur’an’da bu şekilde ufak iyiliklere sonsuz mükafat içeren ayetlere rastlanmamaktadır.

Netice itibariyle Âşûrâ günü yapılması toplum arasında güzel görülen ve yaygınlık kazanan bu hadisler ile ilgili gerek âlimlerin şerhleri⁶⁴⁷ gerekse yapılan araştırmalar sonrasında hem isnadlarda inkıta’ olduğu hem de râviler arasında cerhe uğrayan kişilerin olduğu görülmüştür. Metinlerde yer alan bilgileri destekleyecek farklı bilgilerin aslî kaynaklarımızda olmadığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hadislerin Kütüb-i Tis’a’da zikredilmeyip sadece mevzuât kitaplarında yer bulmasından hareketle burada zikredilen rivâyetlerin mevzû olduğunu söylemek mümkündür. Mevzu haberlere dayanan bu bilgilere ise itibar edilemez.

⁶⁴⁶ İbnü’l-Cevzî, *Mevzuât*, 2: 124.

⁶⁴⁷ Detaylı bilgi için bk. Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Fezâ’ilü’l-evkât*. Nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî, (Mekke: b.y. 1410/1990),1: 107. İbnü’l-Cevzî, *Mevzuât*, 2: 202.

GENEL DEĞERLENDİRME

Âşûrâ orucunu konu alan bu çalışmada otuz beş hadisin tahrir ve tenkidini yapılmıştır. Tüm bu rivâyetlere bakıldığında sahih olarak telakki edilen rivâyetlerde; cahiliye döneminde bugüne değer verildiği, hatta oruç tutulduğu, Hz. Peygamber'in de hicretten önce bu orucu tuttuğu ve Medine'ye geldiğinde bu oruca devam ettiği, sahabeye de emrettiği, ramazan emredilince de isteğe bırakıldığı görülmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber'in bugünün faziletini anlatan rivâyetleri de olduğu anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde bu rivâyetlerin kendi içlerinde de başka rivâyetler ile de çelişmediği, Ku'rân-ı Kerim'e de ters düşen bir durum olmadığı ortaya konmuştur.

Bununla beraber sahih rivâyetler olarak incelenen bu rivâyetler ile ilgili dikkat çeken bazı tarihsel çelişkiler olduğu fark edilmiştir.

Şöyle ki, Hz. Âişe rivayetinde hem cahiliyedeki insanların hem de Hz. Peygamber'in hicretten önce âşûrâ orucunu tuttukları ifade edilmektedir. Öyleyse Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde Yahudilerin âşûrâ orucu tuttuğunu öğrenince neden biz bu orucu biliriz ve tutarız demek yerine biz Mûsâ'ya sizden daha lakıyız deyip sahabeye bu orucu emretmiştir.

Bundan daha da önemli bir çelişki Hz. Peygamber'in hicret ettiği gün ile alakalıdır. Hz. Peygamber hicri olarak Rebiülevvel ayının 12'sinde, miladi olarak 24 Eylül'de hicret etmiştir. Oysa ki Âşûrâ günü hicri olarak Muharrem'in onuncu günü, Yahudilere göre ise Eylül ya da Ekim'in 10. günüdür bu durumda hicret edilen günün âşûrâ günü olması mümkün gözükmemektedir. Miladi olarak 14 günlük bir sapma olduğunu varsayılsa bile hicri olarak bu durumu izah etmek zordur.

Bu konuyla alakalı Eyüp Baş makalesinde, cahiliyede bugünün orucunun tutulduğuna dair bilginin olmadığını aktarılan rivâyetlerden gerek Hz. Peygamber'in gerekse ashabın bu orucu hicretten sonra öğrendiklerini ve Yahudiler ile iyi geçinildiği bir dönemde Hz. Peygamber'in bir siyaseti gereği bu orucu emrettiğini belirtmektedir. Zira ona göre şayet Kureyş ve Hz. Peygamber bu orucu biliyor olsaydı Yahudiler ile karşılaştığında bu orucun sebebinin öğrendikten sonra "biz de bu orucu bilir ve tutarız" demesi gerekmez miydi? Oysaki Hz. Peygamber bu bilgiyi duyunca hem kendisi bu orucu tutmuş hem de ashabına tutmalarını emretmiştir. Buradan da anlaşılan odur ki Hz. Peygamber bu orucu ilk defa o anda öğrenmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in bu günün saygınlığını Yahudilerin belirttikleri

gerekçelerle kabul etmesinde, tarihi bağlamda bir sorun kalmamaktadır, ⁶⁴⁸diye bu çelişkiye açıklama getirmeye çalışmıştır.

Konu ile ilgili diğer bir yaklaşım ise şöyledir: “Hz. Peygamber bu orucu hicret öncesinde de biliyordu. Hicretten sonra Yahudilerin bu orucu tutuklarını duyunca bu durumu yadırgamamış, Hz. Mûsâ'nın da bugün oruç tuttuğunu öğrenince bugüne olan saygısı daha da artmış bu sebeple ashabına bu orucu tutmalarını emretmiştir. Ramazan emredilince de isteğe bırakmıştır. Müsteşrik Caetani⁶⁴⁹ ve Wensinck'in Hz. Peygamber'in âşûrâ orucunu tutmayı Yahudilerden öğrenip, fakat aralarının bozulması üzerine bu orucu terkedip ramazanı farz kıldığını öne süren iddiaları son derece subjektif ve hatta art niyetin bir ifadesidir. Zira sahih rivâyetlerden de anlaşılan odur ki, hem Araplar hem de Hz. Peygamber cahiliyede bu orucu tutar ve bugüne önem verirlerdi. Caetani'nin, bu haberin sadece Âişe rivayetiyle yalnız Buhârî'de bulunduğunu söylemesi de araştırmalarının eksikliğini gösterir. Çünkü bu rivayet Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Umeyr rivayetiyle de gelmiş olup başka hadis kitaplarında da mevcuttur. Caetani'nin, orucu Allah'ın değil Hz. Peygamber'in farz kıldığını öne sürmesi ise İslâm'a karşı kötü niyetli bir yaklaşımın tipik örneğidir. Zira ibadetlerin şekil ve zamanlarının Allah tarafında tayin edildiği bütün semavî dinlerde kabul edilen bir gerçektir.⁶⁵⁰

Özetle bir taraftan âşûrâ orucunun İslâm kültürüne hicretten sonra Hz. Peygamber'in emretmesi ile Yahudi geleneğinin etkisiyle girdiğini söyleyenler var bir taraftan ise bu orucun tarihinin Hz. Nuh'a kadar dayanıp, cahiliyede de önem verildiğine hatta Hz. Peygamber'in de hicretten önce bu orucu tuttuğuna, hicretten sonra ise Ramazan emredilinceye kadar devam ettiğine dair görüşler mevcuttur.

Zikredilen iki görüşte sundukları deliller açısından haklılık payları olduğunu söylemek mümkündür. Zira sahih hadisler bu orucun eskiye dayandığını vurgularken bunun hicretten sonra ortaya çıktığını söylemek sahih hadisi yok saymak olacaktır. Diğer yandan da Hz. Peygamber ile Yahudilerin karşılaşma anlarındaki konuşma ve Yahudilerdeki Âşûrâ içeriğinin farklı oluşu kafa karıştırmaktadır. Bununla birlikte sadece arada geçen konuşmadan yola çıkarak Hz. Peygamber'in ve cahiliye ehlinin âşûrâ orucunu bilmediği sonucunu çıkarmak mantıklı gözükmemektedir. Zira hicretten önce bu günü bildiklerine dair kuvvetli rivayetler mevcuttur. Konu ile ilgili İbn Teymiyye şöyle bir açıklama getirmiştir: “Nebi (s.a.v)'in *'Biz, Musa'ya sizden daha hak sahibiyiz.'* sözü, kendisinin orucunu te'kid etmek ve Musa'ya

⁶⁴⁸ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Eyüp Baş, “*Âşûrâ Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dini Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 45/1, 2004: 171-172.

⁶⁴⁹ Detaylı bilgi için bk. L. Caetani, *İslâm Tarihi*, trc. Hüseyin Cahid, (İstanbul: 1924-27), 3: 207.

⁶⁵⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “*Âşûrâ*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 25.

mutabık kalarak oruç tutan Yahudilere: Sizin yaptığınız şeyi, biz de yapıyoruz. Dolayısıyla biz, Musa'ya sizden daha hak sahibiyiz ve biz ona sizden daha evlâyız, diyerek bu durumu beyan etmek içindir." ⁶⁵¹ Bu açıklama da görüşümüzü destekler niteliktedir.

Burada zihinleri karıştıran asıl mevzu ise Hz. Peygamber'in Yahudiler ile karşılaşma anıdır. Hz. Peygamber Yahudiler ile karşılaşması ilk hicret ettiği an olan Rebîül-evvel ayında mı yoksa Muharrem ayında mı olmuştur. Yapılan araştırmada ise İslam alimlerinin bu konuyu şu şekilde açıklamalar getirdiği görülmüştür.

İbn Kayyim el-Cevzîyye bu konuda şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) sadece Rebîül-evvel ayında gelmiştir. Öyleyse İbn Abbas Nebi (s.a.v) Medine'ye geldiğinde Yahudileri, Âşûrâ günü oruç tutarlarken buldu, nasıl diyebilir?"

"Buradaki durum şudur: *Nebi (s.a.v) Medine'ye geldiğinde Yahudileri, Âşûrâ günü oruç tutarlarken buldu.* Bu olayda, Nebi (s.a.v) Medine'ye geldiği günde Yahudileri oruç tutarlarken bulduğuna dâir bir şey yoktur. Çünkü Nebi (s.a.v), Rebîül-evvel ayının on ikinci gününe tekâbül eden Pazartesi günü Medine'ye gelmiştir. Fakat bu kıssanın vukû buluşunu ilk defa öğrenmesi, Medine'ye geldikten sonraki ikinci yılda olmuştur. Yoksa Nebi (s.a.v) Mekke'de iken öğrenmemiştir. Eğer Ehl-i Kitab'ın oruç konusundaki hesabı Kamerî aylara göre ise, durum bu şekildedir."⁶⁵²

İbn Hacer de bu konuda şöyle demiştir:

"Nebi (s.a.v)'in Medine'ye geldiği zaman Yahudileri Âşûrâ günü oruç tutarlarken bulması sebebiyle bu haberin (hadisin) zâhiri, karmaşık hale gelmiştir. Oysa ki Nebi (s.a.v) Rebîül-evvel ayında Medine'ye gelmiştir. Bu karmaşık duruma şöyle cevap verilebilir: Nebi (s.a.v) Medine'ye geldiğinde Yahudileri Âşûrâ günü oruç tutarlarken bulmasından kasıt; ilk olarak bu olayı öğrenmesi ve bunun sebebini onlara sormasının, Medine'ye geldikten sonra olmasıdır. Yoksa Medine'ye gelmezden önce böyle bir olayı bildiğini ifade etmez. Bu konuda söylenebilecek son söz şudur: Rivâyette mahzuf bazı kelimeler var ki şöyle takdir edilebilir: "Nebi (s.a.v)'in Medine'ye geldikten sonra Âşûrâ gününe kadar ikâmet ettikten sonra Yahudileri Âşûrâ günü oruç tutarlarken buldu."⁶⁵³

Verilen bu bilgiler ışığında Hz. Peygamber'in Yahudileri görmesi ve aralarında geçen diyalog hicretin ikinci yılında Muharrem ayında olmuştur. Bu hesaplama ise Yahudilerin hesap konusunda Kamerî aylara dayanmaları göz önüne alınmıştır. Zira Yahudilik'te dinî gün

⁶⁵¹ İbn Temiyye, *İktizâ'ü's-şırâti'l-müstakîm (li-)muhâlefeti aşhâbi'l-cahîm*, nşr. İsmâüddin Seyyid es-Sabâbitî, (Kahire: b.y., 1992), 174.

⁶⁵² İbn Kayyim el-Cevzîyye, *Zâdü'l-Meâd*, 2: 66.

⁶⁵³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî el-Mektebü't's-Selefiyye, (b.y.: t.y.), 4: 247.

ve bayramlar kamerî takvime göre belirlenmektedir.⁶⁵⁴ Böylece tarihsel açıdan görülen çelişki giderilmiş olmaktadır.

Konu ile ilgili diğer bir çelişki ise Yahudilikte kutlanan âşûrâ günü ile İslâm'da kutlanan âşûrâ gününü içerik olarak farklılık arz etmesidir. Hadislerde İsrail oğullarının âşûrâ günü kurtuluşa erdikleri bu sebeple şükür mahiyetinde oruç tuttukları söylenmektedir. Birinci bölümde de belirtildiği gibi İslâm literatüründe Yahudilerdeki âşûrâ günü olarak bahsedilen YOM KİPUR 10 Tişrî yani 10 Eylül günü kutlanan bayram olarak addedilmektedir. Lakin YOM KİPUR'un içeriğine bakıldığında bugünün bir kurtuluş günü değil günahlardan arınma, Tanrı'dan af dileme günü olduğu görülmektedir. Bugün ile benzerlik olan tek şey ise oruç tutuyor olmalarıdır.

Rivâyetlerde anlatılan Yahudilerin kurtuluş günü ise 15 Nisan'da kutlanan PESAH günü ile daha çok uyuşmaktadır. PESAH olarak anlatılan bu bayram Nisan'ın 15. günü başlayıp sekiz gün sürmektedir. Bugün ilk İbranilerin "İsrail Oğulları" kolunun Mısır köleliğinden kurtulmalarının yıldönümü olarak kutlanmaktadır. İçerik olarak uyuşan bugün ise uygulama açısından uyuşmamaktadır. Zira Yahudilerin bugün anlatıldığı gibi şükür mahiyetinde oruç tutmadıkları aksine kurbanların kesildiği bir bayram havasında geçtiği bir gündür.

Bu bilgilerden anlaşılan gerek içerik gerekse tarihsel olarak İslam'daki âşûrâ anlayışı ile Yahudilikteki âşûrâ günü uyuşmadığıdır.

Âşûrâ günü yapılması güzel görülen işler ile ilgili rivâyetlerin bütününe bakıldığında ise bu rivâyetlerin mevzû olduğuna dair herhangi bir çelişkili ifadenin olmadığı, hem hadis kaynaklarında hem de Ku'rân-ı Kerim'de bu olayların yapılması ile ilgili destekleyici sahih bir bilginin de mevcut olmadığı anlaşılmıştır.

⁶⁵⁴ Güç, "Yahudilik", 43: 207.

SONUÇ

Bu çalışmada “Âşûrâ” ile ilgili rivâyetler incelenmiştir. Birinci bölümde Âşûrâ ve içinde yer aldığı muharrem ayının tanımları yapılmış, ardından bugünün tarihsel boyutuna bakılarak İslam’da, Yahudilik’te ve Şia’da nasıl algılandığına değinilmiştir. Ayrıca bugünün öneminin nereden geldiği sunulmuş faziletine dair bilgiler verilmiştir. Konu içindeki çelişkili durumlara kısaca değinilmiş geniş bilgi ikinci bölüme bırakılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Âşûrâ gününe ve orucuna ait nakledilen hadisler, kendi içinde konu bütünlüğü oluşturacak şekilde tasnif edilmiştir. Tasnif sonucunda altı ana başlık oluşmuş ve toplamda otuz beş rivayet incelenmiştir. Sıhhat açısından incelenen bu rivâyetlerin yirmisinin sahih, yedisinin zayıf, sekizinin mevzû olduğu tespit edilmiştir. Bu rivâyetlerin beşi Buhârî’de, biri Müslim’de zikredilirken, on beş Kütüb-i Tis’a da yer alan, Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Darimî tarafından nakledilmiştir. Geri kalan on dört hadis ise, Beyhakî, İbn Ebî Şeybe, İbn Hacer, Ebû Nuaym, Tahavî, Suyûtî, Ebû Ya’la, Abdurrezzak b. Hemmam, Şevkânî ve İbnü’l-Cevzî tarafından tespit edilmiştir.

Rivâyetlerin sıhhati değerlendirilirken öncelikle isnadında bulunan râviler cerh-tadil açısından incelenmiş, rivâyetlerin ittisallerinde bir sıkıntı olup olmadığına bakılmış daha sonra rivayetin metin kısmı değerlendirilmiştir. Metin kısmı değerlendirilirken ilk önce konu başlığı altındaki hadisler kendi içinde ele alınmış herhangi bir çelişki olup olmadığına, metnin diğer kaynaklar bazında tutarlılığına bakılmış, neticesinde sıhhat durumu tesbit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra tüm hadisler bir bütünlük içinde ele alınmış, birbiriyle çelişen durumlar ortaya konulmuş ve bu konuda öne sürülen görüşlere de değinilerek bir sonuca ulaşmaya gayret edilmiştir.

Çalışmada incelenen rivâyetler neticesinde, “Âşûrâ” orucunun cahiliye döneminde tutulduğuna, Hz. Peygamberin de hicretten önce bu günü ihya ettiğine, Medine’ye hicretten sonra ise emredildiğine, daha sonra Ramazan orucu farz kılınınca isteğe bırakıldığına ve Âşûrâ orucunun aslında muharremin onuncu günü olduğuna ama Yahudilere muhalefet etmek adına dokuzuncu gününün de ilave edilmesinin uygun olacağına dair rivâyetlerin, ayrıca bugünün faziletini anlatan rivâyetlerin sıhhatli olduğuna lakin bugünde gerçekleştiği söylenen olaylar arasında bir olay dışında diğer tüm olayların ve bugün yapılması güzel görülen işleri anlatan tüm rivâyetlerin zayıf ya da mevzû olduğuna kanaat edilmiştir. Âşûrâ günüyle ilgili İslâm kültürüne bu denli yerleşmiş olan birçok rivayetin bazılarının Yahudi geleneğinden geldiğini bazılarının ise bugünü değerli kılmak adına uydurulduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî *Kitâbu'l-ilel ve Ma'rifeti'r-ricâl*, nşr: Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu. İstanbul: el-Mektebetu'l islâmiyye, 1987.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaûd vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

A. Akgür Necati, "Takvim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 39: 488.

Algül, Hüseyin "Haram aylar", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1997. 16: 105.

Alalu, Suzan ve Diğerleri. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Ve Yayın A.Ş. 1996.

Âlimler Topluluğu. *Mecmuu'l silsile fi hadis*. Darul kitabe el-ilmîyye. 2003.

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer. *Tehzîbu't-tehzîb*, Hindistan: Dâiretü'l-meârifî'n-nizamiyye, 1325.

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer. *Takrîbu't-tehzîb*. nşr. Muhammed Avvâme. Suriye: Dârur Regîd, 1406/1986.

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer. *Lisânu'l-mîzân*. nşr. Abdulfettah Ebû Gudde. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-islâmiyye, 1423/2002.

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer. *Fezâ'ilü'l-evkât*. Nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî. Mekke: b.y. 1410/1990.

Arif Nihat Asya, "Âşûrâ", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, 6/4-5 (Nisan/Mayıs 1967)

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ. *Megani'l-Ahyar*, nşr. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1616.

Bağdâdî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürrî, *et-Tarih ve'l-ilel*, nşr. Ahmed Muhammed Nurseyf. Mekke: Câmi'atü'l-Melik Abdülazîz, 1979.

Bağdâdî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürrî. *Tarih*, nşr. Abdullah Ahmed Hasan. Beyrut: b.y., 1990.

Bakan, Tevhit. *Ashabın Adaleti* (Basılmamış doktora tezi), Erzurum, 1983. 168.

Bakır, Abdulhalik. “Kays b. Sa‘d” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: 2002 TDV Yayınları. 25: 93.

Baş, Eyüp. "Âşûrâ Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dini Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2004. 45/1: 171.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin. *Şerhü's-sünne*. nşr. Şuayb el-Arnaût ve Muhammed Züheyr eş-Şavîş. Beyrut: el-Mektebü'l-islâmî, 1403/1983.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *Fezâilü'l-evkât*. nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî. Mekke: b.y. 1410/1990.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003).

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l-İmân*. nşr. Abdülkâdir el-Arnaût, Dımaşk: b.y. 1403.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nâsır el-Nâsır Beyrut: Dâru Tavkı'n-Necât, 1422.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târihu'l-kebîr*. nşr. Haşim en-Nedvî. Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmaniyye, bt.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *Tarihu'l-evsat*, nşr, Yahya Murad. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

Birişik, Abdulhamit. “Katade b. Diâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2002. 25: 22.

Biruni, Ebû Reyhan Muhammed b. Ahmed. el-Âsârü'l-Bâkiye ‘ani'l-Kurûni'l-Hâliye, çvr. Carl Eduard Sachau. Leipzig: 1923.

Bozkuş, Metin. *Büveyhiler ve Şiilik*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2003.

Bozkuş, Metin. “Âşûrâ Günü, Muharrem Matemi/Orucu Ve Sivas'ta Âşûrâ Uygulamaları” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 12:/1, 2008: 36.

Caetani, L. *İslâm Tarihi*, trc. Hüseyin Cahid, İstanbul: b.y. 1924.

Cerrahoğlu, İsmail. “Abdullah b. Mesûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV Yayınları, 1998. 1: 114.

Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. nşr. Gotthelf Bergsträsser, *Gâyetü'n-Nihâye*. Kahire: b.y., 1351-1353.

Cürcânî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh. *el-Kamil fi'd-dua'fâ*. Beyrut: b.y., 1405/1985. 1:

Cirit, Hasan TDV, "Seleme b. Ekva", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, TDV Yayınları, 2009. 36: 406.

Çakan, İsmail Lütfi. "Abdullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988. 1: 76.

Darekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *ed-Daufa' vel-metrukîn*, nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: b.y., 1401/1980.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl, *es-Sünen*. Beyrut: b.y. 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Davûd*. nşr. Şuayb el-Arnaût- Muhammed Kâmil Kara Belbelî. Beyrut: Dâru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.

Ebû Ya'la, *el-İrşad fi ma'rifeti ulema el-hadis*, thk. Muhammed Saîd Ömer İdris. Riyad: Mektebetü'l-İrşat, 1409.

Fesevî, Yakûb b. Sufyan b. Cevvân el-Fârisî. *Kitâbu'l-mâriفة ve't-târîh*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1990.

Fığlalı, Ethem Ruhi. İmamiyye Şiası. İstanbul: Ağaç Kitabevi; 1984.

Güç, Ahmet. "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007. 43: 207.

Güner, Ahmet. "Büveyhiler Devrinde Bağdat'ta Kerbela / Âşûrâ, Gadir Humm Ve Benzeri Şii Uygulamaları", Çeşitli yönleriyle Kerbela.

Hasan, Amed b. *Kitabu'l-vefeyât*, thk. Adil Nüveyhiz, Beyrut: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde. 1983.

Hatîb el-Bağdâdî, *Tarîhu Medineti's-selâm (Tarîhu Bağdat)*, nşr. Beşşar Avvad Maruf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001.

Hatiboğlu, İbrahim. "Şu'be b. Haccâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, 2010. 39: 224.

Hatiboğlu, İbrahim "Ma'mer b. Râşid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003. 27: 552.

İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasan. *Târîhu Medineti Dımaşk*, nşr. Ömer b. Garâme. Beyrut: Dâru'l-fikir, 1997.

İbn Ebî Hâtım, *el-Merâsîl*, nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî. Beyrut: b.y., 1403/1983.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. nşr. Kemal Yusuf el-Hût. Beyrut: Dâru't-Tâc, 1409/1989.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed. *el-Kâmil fi't-tarih*. nşr. Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*, nşr. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1406/1986.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Muntazamfi tarihi'l-mulûk vel-ümem*, thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: b.y. 1995.

Cezerî, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Üsdü'l-gābe*, nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v. dğr., Kahire: y.y., 1390/1970.

İbn Hallikân, Ebû Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-a'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, Kahire: Matbaatu Bûlâk, 1299/1881.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Kitâbü's-sikât*, nşr. Muhammed Abdülmuîd Hân. Haydarâbâd: Matbaa Meclis-i dâirati'l-maârif, 1998.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*, nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed, Halep: b.y., 1396.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, nşr. Mecdi b. Mansur eş-Şûrâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995.

İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh. *Ma'rifetü's-sikât min ricâli ehli'l-'ilm ve'l-hadîs ve mine'd-du'afâi ve zikru mezâhibihim ve ahbârihim*. nşr. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985.

İbn Kayyim el-Cevzîyye, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed. *İlâmü'l-muvakkîn*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid. Kahire: b.y., 1374/1955.

İbn Kayyim el-Cevzîyye, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed. *Zâdü'l-Meâd*, thk. Şuayb el-Arnaût – Abdülkâdir el-Arnaût. Kuveyt, b.y., 1994.

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn, el-Bidâye ve'n-Nihâye, nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî. Kahire: b.y., 1389/1969. 8: 162.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. Lisânu'l-'Arab. Beyrut: Dâru Sâdır, bt.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitabu't-tabakâtu'l-kebîr*, nşr. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed. *Mecmûu Fetâvâ*. Dımaşk: Dâru'l-kütübi'z-Zâhiriyye, 1340.

İsbahânî, Ahmed b. Ali b. Mencuhi Ebû Bekir. *Rical Sahih Müslim*, thk. Abdullah el-Leysi. Beyrut: Daru'l-Marife, 1407.

İmamzade Muhammed b. Ebû Bekir Buhârî, *Şir'atü'l-İslam*. İstanbul: Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, 2015.

Kandemir, M. Yaşar. "Affan b. Müslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah B. Ömer B. Hattâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Katâde" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994. 10: 174

Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Mûsâ el-Eş'arî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994. 10: 190.

Kandemir, M. Yaşar. "Hişam b. Urve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989. 18: 155.

Kelâbâzî, Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî. *el-Hidaye ve'l-irşad*, thk. Abdullah el-Leysi. Beyrut: b.y., 1407.

Kelâbâzî, Ebû Nasr, Ahmed b. Muhammed el-Buhârî. *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdullah el-Leysî. Dâru'l-Ma'rife: Beyrut 1407.

Köse, Saffat, "İbn Vehb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999. 20:

Köycü, Erdoğan. “İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi”, “Şu’be b. el-Haccâc’ın Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri”, 5/8, 3103.

Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *Muhtaşarü’l-Kâmil fî ma’rifeti du’afâ’i’l-muḥaddisîn li-İbn ‘Adî*, nşr. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî. Kahire: b.y., 1415/1994.

Maksudî, Ziya. *Ehadîsi’l-Muhtara*. Thk, Abdulmelik Dehiş, Sudu Arabistan: b.y. t.s.

Mélikoff, Irène. *Uyur İdik Uyardılar*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

Mizzî, Yusuf b. Abdirrahman. *Tehzîbü’l-kemâl fî esmâ’i’r-ricâl*, nşr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1403/1983.

Musavî, Mûsâ. *Şia ve Şiilik Mücadelesi*. terc. Kemal Hoca. İstanbul: Sebîl Yayınları, 1995. 116.

Mücteba Uğur, Abdurrahman b. Ebü’z-Zinâd, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: 1988, TDV Yayınları. 1

Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslâmve Modern İnsanın Çıkmazı*, çev. Ali Ünal-Sara Büyükduru. İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *ed-Du’afâ’ ve’l-metrûkûn* nşr. Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân. Beyrut: b.y., 1405.

Nemerî Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr. *el-İstî‘âb*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî. Kahire: y.y. 1969.

Nevbahtî, Ebû Sehl İsmâîl b. Alî b. İshâk b. Ebî Sehl el-Fazl b. Nevbaht el-Bağdâdî. *Firaku’ş-Şîa*. nşr. H. Ritter. İstanbul: b.y., 1931.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzîbü’l-esmâ’ ve’l-lugât*, Beyrut: Darü’r-Risaletü’l-Alemyye, 2009. 1: 331.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Mecmû’*, nşr. Muhammed Necip el-Medî’. Mektebetü’l-İrşat. ts.

Nîsâbü’rî, Hâkim. *Ma’rifetü’l-‘ulûmi’l-ḥadîş*, nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin. Beyrut: b.y., 1406/1986.

Noyan, Bedri. *Bektaşilik-Alevilik Nedir*. İstanbul, 1995.

Noyan, Bedri. *Bektâşî ve Alevilerde Muharrem Ayini Aşure ve Matem Erkanı*. İstanbul: Gümüş Basımevi, 1984.

Mutlu, İsmail. *Caferilik*, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1995.

Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul: İrca Yayınları. 2008.

Öz, Mustafa “Şia”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 39: 114.

Özdirek, Recep, “Süfyân es-Sevrî,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 38: 23.

Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân. *Tabakâtu'l-Huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.

Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*. nşr. Muhammed Abdununim Rabih. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1428/2007.

Şehrezûrî Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ. *'Ulümü'l-hadîs, Akşa'l-emel ve 'ş-şevk fi 'ulûmi hadîsi'r-Resûl*. nşr. Nüreddin Itr, Haleb 1386/1966. 95.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tarîhu't-Taberî*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1971.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tarihu'l-Umem vel'mülk*, Beyrut: b.y. 1986.

Taberâni, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ. *el-Mu'cemü'l-avsât*. nşr. Târik b. İvazullah-Abdümühsin İbrahim. Dâru'l-Harameyn, 1415/1995.

Terzi, Mustafa Zeki. “Dâvûd b. Ali” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994. 9: 26

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Kitâbü'l-İlel*, nşr. İbrâhim Atve İvaz. İstanbul: y.y, 1992. 5: 748;

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ. *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: b.y., 1404/1984. 4: 98.

Yaşaroğlu, M. Kamil "*Muharrem*". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yaşaroğlu, M. Kamil. “*Muharrem Ayı*” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. 31:

Yemenî, Safiyüddin Ahmed b. Abdullah El-Hazreci El-Ensârî. *Hülâsa Tezhîb Tehzîbi'l-Kemal*, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1416.

Yıldız, Hakkı Dursun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1989. 2: 280

Yıldırım, Erdal. “*Tunceli Yöresi Alevilerinde Muharrem Ayı'nın Önemi ve Âşûrâ Geleneği*”, FÜİFD, 16/1, (2011) :78.

Yavuz, Yusuf Şevki. “*Âşûrâ*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Küveyt 1965.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Kitabu tezkiretü'l-huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, bt.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *el-Kaşif fi marifeti men lehu rivayetun fi'l-Kutubi's-Sitte, Ahmed Muhammed en-Nemi'* Cidde: b.y., 1992.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, nşr. Ali Muhammed Muavvez ve Adil Ahmed Abdulmevcud. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1995.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Terâcimü Ricâlin Ravâ 'anhüm Muhammed b. İshâk*, nşr. A. Fischer, Leiden. Brill, 1890.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *el-Mugnî fi'd-du'afâ'*, nşr. Nûreddin Itr, Halep: y.y., 1971

Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lami'n-nübelâ*, nşr. Şuayb Arnavut. Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1982.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dar'ul-Kitab el-Arabî, 1407.

Zehebî Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân., *et-Târîhu'l-evsať*, thk. Selâhaddin el-Müneccid, (Kuveyt, 1960), 2: 289.

Zerkeşî, Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. *el-İcâbe li-îrâdi me'stedrekethü 'Â'ışe 'ale's-şahâbe*, nşr. Saîd el-Efgânî. Beyrut, b.y. 1970.

Zeylei', Cemaledin Ebû Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed. *Nasbu'r-Rivaye*. Beyrut: Müessese er-Reyyan, 1418.

Ziriklî, Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dimaşkî, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullah. Beyrut, b.y. 1389/1969.

Züheyri, İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, nşr. Ebü'l-Eşbâl. Riyad: b.y.,
1414/1994.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Rana Sena MUTAF		
Doğum Yeri ve Yılı	İSTANBUL, 1980		
Medeni Durumu	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2012	2015	Marmara Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1. Aydıntepe Çok Programlı Anadolu Lisesi		2015	2019
2. Çamlıca Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi		2019	-
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	-		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	-		
Yayınlar	-		
Aldığı Ödüller	-		
Diğer	-		
İletişim (eposta)	r.senamutaf@gmail.com		